

РОБІТНИЧІ СТРАЙКИ 1980 В ПОЛЬЩІ

СВЯЧЕНІСТЬ 1981

РОБІТНИЧІ СТРАЙКИ В ПОЛЬЩІ 1980

**РОБІТНИЧІ СТРАЙКИ В ПОЛЬЩІ
1980**

**Вибір, передмова і висновки
Мирослава Прокопа**

diasporiana.org.ua

СУЧАСНІСТЬ 1981

Обкладинка Ореста Слупчинського

Пропонуємо читачам збірку польських позацензурних й урядових документів боротьби польського робітництва в 1980 році за соціальні, політичні та національні права, яка закінчилася його великою перемогою. Історичного факту перемоги не применшить і те, якщо Москва танками знищить досягнення польських робітників. Немає сумніву, що польські страйки належать до найвидатніших подій 1980 року не тільки в житті польського, а й інших поневолених Москвою народів, а в якійсь мірі народів усього світу. Оце вперше в історії у контрольованій Москвою імперії пролетаріят, від якого імени нібито правлять комуністичні диктатори, змусив їх зректися монополії влади в галузі народного господарства, поступитися в питанні політичних свобод, та, що важливіше, домогся легалізації незалежних суспільних формацій у вигляді власних професійних спілок для оборони робітничих інтересів. Легалізовано і право страйку, що до того часу вважалося немислимим в умовах комуністичних диктатур.

У першій частині збірки даємо два документи до передісторії страйків улітку 1980 року. Насамперед це повідомлення про утворення Комітету оборони робітників (КОР) та звернення того ж КОР, що походять ще з 1976 року. Рівночасно друкуємо «Хартію робітничих прав», що її в 1979 році надрукувала позацензурна газета «Роботнік», пов'язана з КОР.

Друга частина збірки — це документи, що з'явилися влітку 1980 року під час страйків і пов'язані з переговорами Міжзаводського страйкового комітету з представниками уряду та з діями робітників для забезпечення здобутих прав проти намагань режиму ними нехтувати. Тут також документи боротьби сільсько-господарських робітників за завоювання власних професійних спілок.

У третю частину збірки входять документи про підтримку, що її дали робітникам ієрархія польської католицької церкви,

WORKERS' STRIKES IN POLAND: 1980

Compilation, Introduction and Conclusion by Myrosław Prokop

SUČASNIŠT — 1981

All rights reserved.

Copyright © by Sučasnist

Library of Congress Catalog Card Number: 81-52978

діячі культури, науки, студенти, письменники, які з свого боку вимагали свободи духової творчості без втручання партійної бюрократії; також заява Польського самостійницького порозуміння (ПСП), що є винятковою політичною формацією сучасної Польщі. Тим часом, як діячі сучасного польського руху опору та редактори численної позацензурної літератури виступають відкрито, їхні прізвища й адреси публічно відомі, ПСП залишається анонімним. Проте ця група користується авторитетом зарівно в Польщі, як і серед польської діаспори, а її автентичність стверджують деякі видатні польські діячі, наприклад, Лешек Колаковський.

Четверта частина збірки — це документи, в яких дається аналіза того, що сталося в Польщі впродовж літа й осені 1980 року та накреслені перспективи дальшого розвитку подій. У цій частині вміщено декларацію ПСП і статті двох видатних діячів польської демократичної опозиції — Яцека Куроня та Адама Міхніка. Хоч обидва автори, а ще більше ПСП, ставляться дуже критично до сучасної влади в Польщі, вони не закликають до її повалення. Немає сумніву, що тут діє страх перед московською інвазією та свідомість того, що за наявних умов Польща не може розраховувати на допомогу Заходу. Тому політичний рецепт тих кіл сучасної Польщі, як і католицької церкви, — це своєрідний реформізм, шукання компромісу з владою, поступове завоювання громадських прав з метою довести до повної демократизації країни.

Інакше на ці справи дивиться Лешек Мочульський, поглядам якого даємо теж місце у цій частині збірки. Він репрезентує праворадикальне крило у спектрі політичної думки сучасної Польщі і донедавна був лідером Конфедерації незалежної Польщі (він її розв'язав і від осені 1980 року перебуває у в'язниці). Мочульський теж не відкидає еволюційних метод боротьби, але його кінцева мета — усунення комуністичної диктатури в Польщі. Особливий інтерес у висновках Мочульського являє для українського читача його акцент на морально-духовому відродженні народу як передумові самостійності.

В останній, п'ятій частині збірки передруковуємо статтю, що була надрукована в «Сучасності» за лютий 1981 року, в якій зроблена спроба поглянути на страйки в Польщі з позицій сучасного становища і перспектив руху опору на Україні.

■
Насамперед деякі факти про самі страйки та події довкола них.

У перших днях липня 1980 року почалися в різних містах Польщі короткі попереджувальні страйки та перерви у праці. Це була відповідь польських робітників на повідомлення уряду від 1 липня про підвищення цін на м'ясо. А що польські робітники страйкували вже попередньо, ніхто не міг передбачити, що цим разом робітничі протести принесуть такі далекосяжні результати, як це згодом сталося, що тодішні події — це перші вибухи вулкана, який незабаром розіллється широкою лавиною по всій Польщі, що страйки приведуть до глибоких потрясень у польському суспільстві, до серйозних чисток у верхівці партії, до змасування на кордонах Польщі сотень тисяч війська СРСР, що ці події зосередять на собі увагу світу впродовж наступних місяців.

Протести робітників проти підвищення цін не були відірваним явищем. У зв'язку з важкою економічною ситуацією Польщі протестували й інші групи населення. У 1979 році 141 видатних діячів культури Польщі передали Центральному комітетові польської компартії меморіал, в якому перестерігали перед наслідками кризи в народному господарстві та політики репресій режиму супроти демократичної опозиції. Таких звернень і пересторог було більше зокрема від діячів Комітету оборони робітників (КОР). Інколи вони виходили й від членів партії. Проте уряд не зрозумів серйозності становища.

У середині липня вийшли на страйк робітники багатьох заводів Любліна, у тому числі хлібних та м'ясних, залізничники та працівники інших видів транспорту. Це привело до майже повної зупинки організованого життя міста. Побачив-

ши небезпеку, політбюро партії звернулося до робітників з закликком повернутися до праці. Заклики були безуспішні впродовж тижня, аж до часу, коли робітникам гарантовано підвищення зарплати.

21 липня застрайкували у Варшаві водії автомашин, що розвозять пресу, а 23 липня страйки прокотилися по таких містах Польщі, як Вроцлав, Стальова Воля, Любартів, Холм, а наступного дня в Кельцях, Гданську, Гдині, Познані. Страйки були короткотривалі, мали характер протесту й перестороги, а вимоги робітників визначалися господарськими та соціаль-но-побутовими причинами (справа платень, безпеки праці тощо). Хоч такі домагання були наскрізь виправдані й уряд звичайно поступався робітникам, страйки і протести не привели до якогось ширшого загально-національного руху робітництва.

Таким мобілізуючим фактором стали щойно дві інші справи: вимога повернення до праці робітників, репресованих під час криваво здушених робітничих заворушень на Примор'ї Польщі в 1970 році, а також робітників, яких переслідували за заворушення в 1976 році, а з другого боку вимога до уряду визнати незалежні робітничі професійні спілки. Тим часом, як уряд відносно швидко пішов на поступки в першому питанні, зокрема в «реабілітації» провідної постаті заворушень 1970 року Анни Валентовіч, у справі незалежних профспілок вожді польської компартії вирішили чинити більший спротив. Але власне це привело до вирішальної події в Польщі 1980 року: до страйку приблизно 17 тисяч вантажників у Гданську, що почався 14 серпня. Вимога мати власні незалежні профспілки, не пов'язані з т. зв. профспілками, що існують у Польщі, як у СРСР, завданням яких є дбати про виконання доручених партією плянів, зелектризувала польське робітництво. Побіч вимог економічної та соціальної природи, це було перше виразно політичне домагання, і тільки воно перетворило робітничий рух упродовж найближчих місяців в організовану силу. У її проводі став ветеран страйків 1970 року Лех Валенса.

18 серпня в Гданську та його околицях страйкувало вже

понад 50 тис. робітників 260 заводів. Швидко страйки поширилися на інші міста Польщі, а робітничі провідники Гданська та інших міст покликали до життя Міжзаводський страйковий комітет, складений з представників заводів різних частин Польщі, і він виступив як речник всього робітництва перед урядом.

Вожді польської компартії й уряду застосували різні заходи, щоб зупинити хвилю організованого опору робітництва. Коли, як згодом виявилось, вони не зважилися на збройне придушення опору і не одержали дозволу на це від своїх московських зверхників, які боялися впливу польських подій на робітництво СРСР, тодішній перший секретар ЦК Едвард Герек і його співробітники пробували розколоти об'єднаний фронт робітників переговорами з окремими заводами. Щойно коли така тактика не дала бажаних наслідків, вони погодилися на розмови з керівництвом фактично утворених уже незалежних, але не легалізованих ще урядом профспілок. Застосовувались й інші методи диверсії: органи безпеки переривали телефонічний зв'язок між окремими керівниками робітників у різних містах, залякували робітників інвазією військ Радянського Союзу, впрягали в інтриги навіть верхівку польської католицької церкви тощо.

Остаточо однак виграв не Герек і його товариші з політбюро, а організоване польське робітництво. Як відомо, 31 серпня 1980 року уряд був змушений визнати більшу частину робітничих вимог. Натомість слідом за цим зі сцени мусіли зійти дотогочасні керівні діячі компартії. Правда, сьогодні, на початку 1981 року, боротьба польських робітників ще далеко не закінчена. Після першої перемоги страйкарів вожді польської компартії мусіли йти на дальші поступки. Проте далі ще діють сили польської антидемократичної реакції, а за їх спиною стоїть Москва. Велика драма ще триває.

Страйки в Польщі влітку 1980 року не були випадковою подією. Їх треба радше розглядати як завершення довгого

процесу боротьби всіх верств польського народу за політичні та соціальні свободи і національно-державну незалежність впродовж останніх десятиріч. Ті страйки — це рівночасно великий крок вперед на шляху боротьби поляків за демократію і державну самостійність. Найцікавіше в цьому процесі — це пересунення акцентів в ієрархії цілей боротьби та в її гнучкій тактиці.

Коли за перших післявоєнних років боротьба польського народу тривала передусім під гаслом звільнення від московського контролю (наприклад, польські заворушення 1956 року і навіть приход до влади В. Гомулки мали виразно антиросійське спрямування), у 1970-их роках, а зокрема в 1980 і сьогодні, перемагає переконання, що в сучасному становищі Польща безвихідно залишається під контролем Москви, тому перший етап на шляху визволення польського народу — демократизація суспільного життя або принаймні обмеження тоталітарного контролю над суспільством панівною комуністичною бюрократією, яка є прямим експонентом чужого імперіального центру. Це також засіб оборони польського народу від зарази советизації польського громадського життя. Зайво додавати, що таке акцентування проблеми політичних, соціальних чи економічних свобод польського народу ні в якому сенсі не зменшує його прагнення до державної незалежності. Це видно було під час робітничих страйків минулого літа.

Тоді ж наявною стала зміна тактики польських патріотів супроти власної комуністичної бюрократії. Вони не проголошують її ворогом народу, що його треба знищити, вони лише вимагають від уряду права на самоуправу в окремих галузях громадського життя, контролю над сваволею влади, а інколи навіть намагаються притягнути на свій бік ту частину апарату, в якій ще не знищене почуття польського національного інтересу. Усе це без сумніву визначає новий етап у розвитку польського руху опору. Він не є випадковий. Навпаки, він тісно пов'язаний з двома явищами в житті польського народу, що заіснували в другій половині 1970-их років: із

зростаючою кризою в польському народному господарстві та з небувалою динамікою відродженої громадської думки.

Треба пригадати, що після упадку режиму Гомулки — в наслідок робітничих заворушень у Гданську, Гдині і Щеціні в грудні 1970 року та їх кривавого придушення органами безпеки — новий перший секретар польської компартії Едвард Герек домігся серйозного зрушення в економіці Польщі. За перших років його правління платні польських робітників зростали пересічно на 10% річно, при чому окремі групи (вуглекопи і портові вантажники) заробляли ще більше. Проте швидко виявилось, що розвиток польської економіки був пов'язаний з щораз більшою заборгованістю Польщі Заходові (останньо майже 25 мільярдів доларів), та навіть і ця заборгованість не могла вирівняти втрат, спричинених безгосподарністю партійної бюрократії. Чужі кредити не могли ліквідувати ножиці між продуктивністю праці і підвищуваними платнями.

У березні 1975 року в Польщі відчутно збільшилася недостача м'яса, що привело до робітничих страйків у Лодзі та Радомі, а коли в червні 1976 року партія вирішила піднести ціни на окремі харчові продукти до 40%, почалися серйозні заворушення в Радомі, Плоцьку та на тракторному заводі Урсус під Варшавою. Наляканий уряд негайно відкликав підвищення цін, але відразу застосував гострі переслідування учасників заворушень, включно до побиття і тортур заарештованих робітників.

Треба думати, що з стихійних заворушень 1970 і 1976 року польські робітники зробили далекосяжні висновки, зокрема, вони усвідомили, що окремі спалахи емоцій і зударів з владою не принесуть істотних досягнень, що для цього потрібні організовані форми дії, що треба домогтися легалізації нових суспільних структур, які з позиції сили можуть ставити вимоги перед урядом. Це власне сталося в 1980 році.

Але поки до того прийшло, заіснувало згадане вище зрушення у громадській думці польського суспільства, а це в свою чергу відкрило нові перспективи перед робітництвом, як

зрештою і перед усім польським народом. Створилися умови, що сприяли утворенню єдиного фронту окремих верств польської суспільності проти панівної влади, отже те, чого не було при попередніх окремих виступах чи то робітників, чи інтелігенції, чи студентів.

Так почався новий етап у розвитку польської демократичної опозиції. Як це не раз буває в історії визвольних рухів поневолених народів, безпосередній поштовх для цього дали самі польські комуністи. Цим поштовхом став проєкт нової конституції Польщі, в якому передбачалася легалізація однопартійної системи та конституційне зобов'язання лояльності супроти Росії. Обидві вимоги викликали гострий опір польської суспільності. 5 грудня 1975 року видатний польський економіст Едвард Ліпінський передав голові польського сейму меморандум, підписаний 59 видатними діячами польської культури, в якому вони запротестували проти порушення громадянських та національних прав польського народу, проти однопартійної диктатури та проти легалізації обмеження суверенності Польщі. Як згодом виявилось, цей документ, що став відомий як «Маніфест 59», був початком народження нового етапу польського руху опору. «Маніфест» знайшов підтримку найширших кіл польської суспільності, і під впливом цього громадського тиску уряд погодився на деякі зміни в первісному проєкті конституції, вилучаючи з нього найбільш разучі антидемократичні статті.

Наступним переломовим кроком у процесі наростання демократичної опозиції стало утворення Комітету оборони робітників (КОР), пізніше перетвореного на Комітет суспільної оборони, але в більшості знаного під давньою назвою. Спонуку до утворення КОР — звичайно, не бажаючи цього — теж дав сам режим. Як уже згадано вище, він жорстоко розправився з робітниками, які брали участь у страйках і заворушеннях у червні 1976 року. Однак, коли ще більш безоглядна розправа з польськими вантажниками в грудні 1970 року не спонукала ширші кола суспільності організувати самооборону, то в 1976 році сталося інакше. КОР став

ініціатором і центром організованих протестів і закликів до самоорганізації народу.

Акції КОР не були даремні: влітку 1977 року уряд вирішив проголосити амністію для робітників, які в результаті минулорічних заворушень були засуджені на довготермінові кари.

КОР не залишився єдиною організованою формацією польського суспільства. У березні 1977 року створилася нова формація під назвою Рух оборони людських та громадянських прав (РОЛГП), а у травні того ж року Комітет студентської солідарності (КСС). Окремий характер мають студійні групи, звані «летючими університетами», що їх творять викладачі польських університетів суспільних наук, головним чином історії, спільно з студентами, які хочуть вивчати нефальшовану історію Польщі та інших країн. Творяться також професійні об'єднання соціологів, економістів, літераторів. Усі ці формації, а зокрема такі, як легалізовані в 1980 році робітничі профспілки та Комітет студентської солідарності, є громадськими формаціями, що діють незалежно від офіційних режимових профспілок чи об'єднань польської молоді.

Як свідчать документи цієї збірки, у процес суспільного відродження і творення власних суспільних структур втягнені не тільки робітники, але й творці духової культури польського народу. До речі, слід зауважити, що перші заклики до творення робітничих профспілок дали власне польські інтелектуали — учасники згаданого вище «Маніфесту 59» та діячі КОР. Вони, а зокрема такі учасники польського руху опору, як Едвард Ліпінський, Яцек Куронь і Адам Міхнік, чимало спричинилися до з'ясування вимог, що їх урядові поставили страйкуючі робітники. Сепаратно від згаданих організацій діяла Конфедерація незалежної Польщі, з Лешком Мочульським у провіді. Цікаво, що рухом у напрямі змін захопилися й деякі керівні польські комуністи. У жовтні 1977 року група чотирнадцятьох, що її очолив колишній перший секретар польської компартії Едвард Охав, вислала меморіал до ЦК партії з пропозиціями політичних і господарських реформ,

але при збереженні монополії влади за партією. Цим, очевидно, автори того звернення поставили себе поза рамками всіх інших вищеназваних формацій, які творять демократичну опозицію.

Новий етап у внутрішній ситуації Польщі знаменує позацензурна преса, початки якої сягають 1975 року. Сьогодні в Польщі появляється приблизно 30 таких періодичних публікацій. Найстаршою з них є «Інформаційний бюлетень», що систематично реєстрував найважливіші події в житті польського народу, зокрема репресії проти демократичної опозиції та її дій. Вахляр тих публікацій дуже різномірний, він охоплює різні ділянки життя народу і репрезентує різні групи населення: «Роботник», «Глос», «Дрога», «Запис», «Спотканя», «Опінія», «Господаж», «Індекс», «Братняк» та ін. Появляються також спеціальні есеї про становище в сучасній Польщі. Найбільш відомі серед них є праці під назвою «Досвід та майбутнє». Ця назва походить від утвореного 1979 року у Варшаві дискусійного клубу, у склад якого входять журналісти, громадські активісти, учені, діячі культури, католицькі діячі, при чому деякі з членів клубу є членами партії. На інавгураційній зустрічі членів-засновників клубу було близько 100 видатних діячів, серед них і декілька членів ЦК партії.

Таким чином наростання громадсько-політичних організацій і позацензурних видань, від 1975 року починаючи, спричинилося до того, що робітничі страйки в 1980 році не відбувалися в ізоляції від інших верств суспільності. З другого боку, завойовані робітниками незалежні професійні спілки стали зразком для заходів у напрямі легалізації інших громадських організацій. Недаром слідом за робітниками пішли польські селяни, що вимагають власних профспілок і мають у цьому підтримку організованого робітництва, а студентська молодь висунула вимогу окремої від апробованої режимом організації студентства, реформи навчання, зокрема вилучення з обов'язкових предметів лекцій з галузі марксизму-ленінізму та російської мови.

Це є побічні продукти перемоги польського робітництва в

1980 році. Вони матимуть велике значення не тільки для дальшого розвитку внутрішнього становища в Польщі, але й в інших поневолених Москвою країнах, включно з СРСР. Згадано вже, що польські робітники перемогли в боротьбі проти партійної бюрократії, яка править державою нібито від їхнього імені. Цим вони підірвали її легітимність і мандат та ще більше знизили і так підмочену репутацію комуністичної влади. Водночас польські робітники виступили супроти влади як фактор організованої сили і перемогли. Це зовсім щось нове в підпорядкованій Москві країні. Десятиріччями такий виклик з боку робітництва Москва та її клієнти зустрічали кулеметами. Так було в Новочеркаську, Дніпродзержинську, Дніпропетровську, так було й у Гданську, Гдині, Щеціні чи Радомі в 1960-их і 1970-их роках. Нове, восьме десятиріччя нашого віку почалося під іншим знаком. Розстрілювати страйкарів не відважилися варшавські вожді, такий наказ побоялося їм дати і кремлівське Політбюро.

Домігшись здійснення своїх вимог, польські робітники стали водночас носіями нових ідей у контрольованих тоталітарною диктатурою суспільствах. Вони поставили вимогу бути поінформованими про фактичний стан держави, зокрема її економіки, з метою стати співгосподарями своєї долі. У «Хартії робітничих прав», що її друкуємо в цій збірці, як перше обвинувачення владі поставлено «позбавлення громадян права на співвирішування справ, які їх стосуються».

Це дуже вагома вимога. Вона б'є по основному принципу правління всіх диктаторсько-тоталітарних клік: безконтрольність та засекреченість, які широко відкривають двері для всяких маніпуляцій та зловживань з боку влади. Зовсім не випадкове те, що всі компартії радянської імперії і тамошні уряди наскрізь просякні корупцією, що пересічний громадянин не може досягти нічого без «блату», що ті, хто при владі, забезпечені всякими привілеями незалежно від їхньої праці і заслуг перед суспільством. Тому вимога знати факти про стан у державі і мати вплив на вирішування — це водночас вимога, що мала б привести до оздоровлення хворого суспільства, яке

створили тоталітарні комуністичні диктатури, це лікування цього суспільства від таких соціальних недуг, як хабарництво, алкоголізм, забриханість та різючий клясовий визиск.

Наголошуючи такі проблеми, польські робітники не обмежилися питаннями виключно національного поневолення Москвою чи тільки вимогою окремих політичних свобод або задоволення вузких інтересів своєї кляси; вони пішли глибше, звертаючися до підставових передумов не тільки національного чи соціального визволення народу, але й духового оновлення народу, до його звільнення від морального занепаду, спричиненого не тільки насильством чужого імперіяльного центру, але й бацями створеної ним і його вислужниками антинародної політичної системи.

Поставивши перед собою такі далекосяжні завдання, польські робітники вирішили стати на єдино реальний у наявній дійсності шлях: рішення — як вони пишуть у згаданій вище «Хартії» — «створити систему самооборони людей праці, передусім незалежних професійних спілок». Цей їхній шлях показав недвозначно, яким сильним важелем у боротьбі народу за свободу проти тоталітарної диктатури може стати організоване робітництво, зокрема, коли в одному фронті з ним стануть й інші верстви населення.

Це цінна наука не тільки для польського народу.

М. П.

Документи, що містяться у цій збірці, — це переклади з польських позацензурних або офіційних видань і з їхніх педруків на Заході (заяви, статті та ін.), головним чином з таких польських публікацій, як місячник «Культура», кварталник «Анекс» чи інші. При всіх документах подається джерело. Перекладачі: Василь Серєда та Ніна Ільницька.

I

ВИХІДНІ ПОЗИЦІЇ

ЗАСНУВАННЯ КОМІТЕТУ ОБОРОНИ РОБІТНИКІВ

Варшава, 23 вересня 1976

До Маршала Сейму ПНР

Вельмишановний Пане Маршале!

Від імени Комітету оборони робітників, жертв репресій у зв'язку з подіями 25. VI. 1976, посилаю на Ваші руки для Сейму і властей ПНР звернення Комітету, одночасно повідомляючи таким чином про його заснування. Наш заклик охоплює, серед іншого, вимоги амнесії, які спрямовуємо насамперед до Сейму.

З пошаною — член Комітету

Єжи Анджеевський

(«Wyypadki czerwcowe i działalność Komitetu Obrony Robotników». Komitet Obrony Robotników. Warszawa, maj 1977 r. Передрук в «Анекс» 1977, ч. 13-24)

ЗВЕРНЕННЯ КОР

Робітничий протест проти надмірних підвищень цін, який був висловом настанови майже цілого суспільства, потягнув за собою брутальні переслідування. В Урсусі, Радомі та інших містах бито, штовхано ногами і масово арештовувано демонстрантів. Найширший обсяг мало викидання з роботи, що, поряд з арештами, вдарило особливо по сім'ях жертв репресій.

Репресії були з правила пов'язані з порушенням права органами влади. Суди ухвалювали вирoki без доказового матеріалу, викидалось з роботи, порушуючи приписи Кодексу праці. Не спинялися перед вимушуванням зізнань насильством. Така поведінка в нас, на жаль, не новина. Досить пригадати беззаконні репресії, які посипалися на підписувачів протестних листів проти змін у конституції: декого викидали з роботи або вищої школи, незаконно допитували, шантажували. Однак вже давно репресії не були такі масові й брутальні, як нещодавно. Вперше за багато років арешти і переслідування супроводилися фізичним терором.

Жертви теперішніх репресій не можуть розраховувати на жадну допомогу і оборону з боку покликаних до цього установ, наприклад, професійних спілок, роля яких жалюгідна. Органи суспільної опіки також відмовляють допомоги. У цій ситуації цю роль мусить узяти на себе суспільство, в інтересах якого переслідувані виступили. Суспільство бо не має інших метод оборони від беззаконня, як солідарність і взаємодопомога.

Тому нижчепідписані засновують Комітет оборони робітників, щоб заініціювати всебічні форми оборони і допомоги. Конечна фінансова допомога, правна і лікарська. Не менш

суттєва повна інформація про переслідування. Ми переконані, що тільки публічне виявлення вчинків влади може бути дієвою обороною. Тому, м. ін., прохаємо всіх, що зазнали переслідування або знають про них, передавати членам Комітету звістки на цю тему.

За інформаціями членів Комітету, досі вже зібрано і жито на цілі допомоги бл. 160 тисяч золотих. Однак потреби набагато більші. Цим потребам спроможна зарадити тільки широка ініціатива суспільства. Де тільки в країні є репресовані, обов'язком суспільства є організуватися на їх захист. У кожному середовищі, на кожному підприємстві повинні знайтись відважні люди, щоб заініціювати збірні форми допомоги.

Застосовані супроти робітників репресії становлять порушення основних прав людини, визнаних як у міжнародному праві, так і в польському законодавстві як обов'язкова норма: право на працю, на страйк, право на вільне висловлювання власних переконань, право на участь у зборах і демонстраціях. Тому Комітет домагається амнесії для засуджених і арештованих та відновлення працевлаштування всіх репресованих, солідаризуючись у цих вимогах з ухвалою Конференції єпископів Польщі від 9 вересня 1976.

Комітет закликає суспільство підтримати ці вимоги.

Ми якнайглибше переконані, що, покликаючи Комітет оборони робітників до життя і дії, виконуємо людський і патріотичний обов'язок, служачи добрій справі Батьківщини, Народу, Людини.

Комітет Оборони Робітників — жертв репресій у зв'язку з подіями 25. VI. 1976:

Єжи Анджеєвський, Станіслав Бараньчак, Людвік Кон, Яцек Куронь, Едвард Ліпінський, Ян Юзеф Ліпський, Антоні Мацеревич, Пйотр Наїмський, Антоні Пайдак, Юзеф Рибіцький, Анеля Штайнберг'ова, Адам Шипйорський, о. Ян Зея, Войцех Зембінський.

Повний список членів КОР, за комюніке КОР ч. 3 і 5 (з урахуванням осіб, що приєдналися пізніше):

1. Єжи Анджеєвський, письменник, лавреат Державної премії (Варшава, вул. Сверчевського 54, пом. 4, тел. 19-82-61).

2. Станіслав Бараньчак, поет і теоретик літератури, науковий працівник Познанського університету (Познань, вул. Костюшка 110, пом. 9, тел. 55-441).

3. Богдан Борусевич, історик, випускник люблінського Католицького університету, як учень ліцею був ув'язнений за участь у березневому русі 1968, вступив до КОР у листопаді (Сопот, вул. 23 Марца 96, пом. 24).

4. Мірослав Хоєцький, хемік, учасник студентського руху 1968, пластовий діяч (Варшава, вул. Сарбєвського 2, пом. 47, тел. 35-25-37), вступив до КОР у жовтні 1976.

5. Людвік Кон, адвокат, передвоєнний діяч Польської соціалістичної партії [ППС], оборонець Варшави в 1920 і 1939 роках, полонений у німецьких таборах для старшин, політичний в'язень сталінської доби (Варшава, вул. Кошикова 14, пом. 6, тел. 27-51-64).

6. Стефан Качоровський, кол. генеральний секретар Християнської демократії, кол. голова столичної управи партії праці під час окупації, учасник Варшавського повстання, публіцист, сеньйор видавництва «Одроджене» [Відродження], вступив до КОР у січні 1977.

7. Анка Ковальська, письменниця, в березні 1968 вийшла з [прорежимної католицької організації] «Пакс», лавреатка премії ім. Влодзімежа Петшака, вступила до КОР у січні 1977.

8. Яцек Куронь, виховник, політичний в'язень у 1965-71 роках (Варшава, вул. Міцкевича 27, пом. 64, тел. 39-39-64).

9. Едвард Ліпінський, економіст, професор, член Польської Академії Наук [ПАН], лавреат Державної премії, кол. діяч ППС (Варшава, вул. Раковецька 22-а, пом. 26, тел. 54-58-17).

10. Ян Юзеф Ліпський, історик літератури і критик, вояк

Крайової Армії (АК), учасник Варшавського повстання, кол. голова «Клубу при вул. Кшиве Коло» [1956 у Варшаві] (Варшава, вул. Конопчинського 4, пом. 9, тел. 27-34-72).

11. Антоні Мацєрєвич, історик, учасник студентського руху 1968, пластовий діяч (Варшава, вул. Панська, 61 пом. 125).

12. Галіна Міколайська, акторка, дворазова лавреатка Державної премії (Варшава, вул. Маршалковська 10/16, тел. 21-54-37), вступила до КОР 29 вересня.

13. Еміль Морґєвич, правник, політичний в'язень у 1970-74 роках, член організації «Міжнародна амнестія» (Варшава, вул. Аґнешки 4), вступив до КОР у жовтні.

14. Пйотр Наїмський, біохемік, булавний пласту (Варшава, вул. Панська 61, пом. 125, листова скринька Мацєрєвича).

15. Войцєх Онишкевич, історик, учасник студентського руху 1968, вступив до КОР у січні 1977.

16. Антоні Пайдак, адвокат, діяч ППС і вояк Ліґіонів [1914-17], в роки окупації діяч організації «Вольносьць-Рувносьць-Неподлеґлосць» [Свобода-Рівність-Самостійність], заступник делеґата [лондонського] уряду в краю, суджений у Москві в процесі 14 провідників підпільної Польщі, у 1945-56 роках в'язень в ССРСР (Варшава, вул. Сьліска 10, пом. 76).

17. Юзеф Рибіцький, д-р філософії, кол. директор гімназії і ліцею, протиалькогольний діяч, командант служби безпеки Варшавської округи АК, учасник Варшавського повстання, кавалер ордена Virtuti Militari, довголітній політичний в'язень сталінської доби (Мілянувек, вул. Окульна 14-а, тел. 58-35-51).

18. Анеля Штайнсберґова, адвокат, перед війною політичний оборонець, зокрема у справі робітників-страйкарів фабрики «Семперіт» у Кракові, кол. член ППС, після війни політичний оборонець, зокрема у реабілітаційних процесах вояків АК (Варшава, вул. Боя-Желєнського 4, пом. 26, тел. 25-32-93).

19. Адам Щипйорський, історик, професор, кол. діяч ППС (Варшава, вул. Паркова 13/17, тел. 41-24-72).

20. Юзеф Сьренювський, етнограф-соціолог, учасник студентського руху 1968, політичний в'язень 1968, вступив до КОР у листопаді (Лодзь, вул. Лаврова 2).

21. Отець Ян Зея, капелян Польського війська 1920 і в кампанії у вересні 1939, кавалер ордена *Virtuti Militari*, головний капелян [пластових бойових відділів] «Шаре Шерегі» [Сірі Лави], капелян полку «Башта», учасник Варшавського повстання (Варшава, вул. Добра 99, пом. 13).

22. Вацлав Завадський, письменник, кол. діяч ППС і голова видавничої кооперативи «Ведза» [Знання] (Варшава, вул. Стопечна 3, тел. 33-23-92), вступив до КОР у жовтні.

23. Войцех Зембінський, редактор, графік, вояк Союзу збройної боротьби і АК та Польських збройних сил на Заході, у 1942-43 роках в'язень Гестапо у Франції і таборів у Німеччині (Варшава, вул. Сади Жоліборське 7-а, пом. 21, тел. 33-85-46).

(«Wypadki czerwcowe i działalność Komitetu Obrony Robotników». Komitet Obrony Robotników. Warszawa, maj 1977 r. Передрук в «Анекс» 1977, ч. 13-24)

ХАРТІЯ РОБІТНИЧИХ ПРАВ

З уваги на:

— позбавлення громадян права на співвирішування справ, які стосуються до них;

— обмеження підставових прав людей праці, як от права на безпеку і глузд праці, на справедливий заробіток, на відпочинок;

— поглиблювання суспільної нерівності і несправедливості;

— відсутність інституцій, що обороняють людей праці — офіційні професійні спілки ними не є;

— позбавлення робітників підставового права на самооборону, яким є право на страйк;

— спихання на плечі суспільства коштів різних помилок урядових органів, а також коштів теперішньої кризи

розпочинаємо діяльність, далекосяжним завданням якої є створити систему самооборони людей праці, передусім незалежних професійних спілок.

Хочемо почати від проблем, розв'язання яких — хоча б часткове — є, на нашу думку, можливе вже тепер:

1. Заробітки

— зарплата повинна збільшуватися бодай у тому ж темпі, що і кошти життя; слід конечно впровадити додаток на зростання дорожнечі;

— усім мусить бути забезпечений мінімум прожитку; колективи спеціалістів повинні обчислювати такий мінімум і вносити зміни відповідно до зростання цін; родинам, що мають менше як мінімум, треба виплачувати відповідні додатки;

— слід змагатися за знесення разючих і невинуватих зарплатних нерівностей;

— простої, зміни норм і т. п. не можуть потягати за собою зниження заробітків;

— робітники, які виконують таку саму роботу в таких самих умовах, повинні діставати зарплату згідно з уніфікованим тарифом, незалежно від галузі, в якій працюють.

2. Час праці

— є неприпустимий примус працювати в надурочних годинах, виконувати додаткову і суспільну працю; шахтарі повинні мати вільні неділі і свята;

— усім повинні бути гарантовані вільні суботи, згідно з теперішнім визначенням;

— слід змагати до запровадження 40-годинного тижня праці без зменшення заробітків.

3. Безпека праці

— правила і норми безпеки праці мусять бути абсолютно дотримувані; нагляд над цим повинні мати спеціальні комісії з великими повноваженнями, включно з правом закрити підприємство; комісії, які перевіряють БГП (Безпеку і гігієну праці), поаварійні комісії, а теж лікарі підприємств повинні бути незалежні від дирекції підприємств;

— ніхто, чиє здоров'я зазнало шкоди в наслідок шкідливих умов праці, не може лишатися без належного йому наддатку чи пенсії;

— обов'язково треба перевірити прийнятий тепер реєстр професійних недуг;

— слід знести нічну працю для жінок; не вільно допускати, щоб жінки виконували тяжку фізичну роботу.

4. Надання привілеїв

— оцінка працівника і його підвищення не можуть

узалежнюватись від його партійної приналежности, політичних переконань чи світогляду;

— такі блага, як премії, помешкання чи відпочинок, мусять бути призначувані відкрито; принцип розподілу і прізвища осіб, яким надано ті блага, повинні бути явні;

— слід зліквідувати надавання привілеїв групам, пов'язаним з урядом (наприклад, міліція, партійний апарат); окремі приділи пошукуваних благ, таких як помешкання, ділянки ґрунту, будівельні матеріали, автомашини, окреме лікування, будинки відпочинку вищого типу, спеціальне надання права на пенсію і т. д.

5. Примус поводитись всупереч сумлінню

— нікого не вільно змушувати до неморальних вчинків: до доноництва на користь начальства, ПЗПР (Польської об'єднаної робітничої партії), Служби безпеки, до співучасті в переслідуванні невинуватих людей;

— не вільно змушувати людей до продукції непотребу, що загрожує власній та інших людей безпеці, до затаювання аварій, до фальшивих звітувань і т. п.

6. Кодекс праці

Обов'язковий від 1975 року Кодекс праці слід цілковито змінити. Він ввів правила не на користь робітників. Його статті є неоднозначні і тому в кожній ситуації можуть бути — і часто є — інтєпретовані згідно з інтересами працедавця. А зокрема:

— слід змінити статтю 52, яку використовують як закон проти страйків — на підставі його масово звільняли з праці після червня 1976 року; право на страйк мусить бути гарантоване законом;

— дирекція підприємства, звільняючи з праці, мусить подати кожному на письмі причину звільнення; працівник повинен працювати так довго, аж поки остаточно закінчиться його справа в усіх судових інстанціях; на протязі всього

правового розгляду він повинен мати право на допомогу адвоката;

— спілкових діячів, вибраних колективом, закон повинен охороняти від звільнення теж деякий час після закінчення їхньої каденції.

Ми вважаємо, що здійснення цих постулатів залежить від нашої постави. Про те, що робітники можуть добитися поступок від урядових органів і дирекції, свідчать їхні великі виступи — 1956, 1970 і 1976 років — як і численні страйки.

Вже багато місяців відчуваємо на власній шкурі наслідки кризи, постійно погіршується постачання, доїзди, зменшуються зарплати, ростуть ціни, на багатьох підприємствах продовжується час праці, забирають вільні суботи, збільшуються простої. Якщо тепер ми самі не почнемо обороняти наші інтереси, наша ситуація буде щораз гірша.

Але, щоб виграти, треба позбутися почуття немічності, перестати пасивно сприймати обмеження своїх прав, погіршення життєвих умов; треба шукати найефективніших форм дії. Є багато можливостей:

1. Успішним засобом дії є страйки, навіть невеликі. Однак, назагал, тільки з конкретною метою. Щоб не запропастити здобутків страйку, учасники його мусять вибрати представників, щоб вони наглядали за здійсненням вимог. Якщо робітники зуміють діяти солідарно і без страху, вони можуть змусити дирекцію до поступок самою погрозою страйку: складаючи петицію або висилаючи делегацію.

2. Можна багато досягнути самим прилюдним виявленням інформації. Слід голосно говорити і протестувати, коли комусь діється кривда, коли бачимо несправедливість; слід розкривати дію клік і привілеїв, занедбання і марнотратність, топтання правил БГП і затаювання нещасливих випадків. Слід говорити про це з колегами і на зборах. Домагатися, щоб органи влади з'ясували свою позицію. Інформувати незалежні суспільні інституції, редакції незалежних часописів.

3. На підприємствах праці є багато проблем, які можна розв'язати, використовуючи офіційні професійні спілки. Напевно, було б для нас краще, коли б вони не були такі, як тепер, мертві. Слід вимагати, щоб ради підприємств обороняли інтереси працівників, використовувати збори спілки для дискусії, ставити на них вимоги, вибирати до рад підприємств людей, які будуть ті вимоги здійснювати.

4. Передумовою того, щоб наші дії не були епізодичні і випадкові, є постійна активність робітничих груп. Ці групи, спочатку навіть негласні, можуть формулювати програму дії, організувати низку акцій, формувати громадську думку середовища, а згодом ставати гласними в вигляді незалежних робітничих комітетів.

5. Усюди, де існують міцні зорганізовані робітничі середовища, які є спроможні оборонити своїх представників від звільнення з праці і від арешту, — слід творити комітети незалежних професійних спілок. Досвід людей праці в демократичних країнах Заходу показує, що це є найефективніший засіб боронити інтереси трудящих.

Тільки незалежні професійні спілки, що мають підтримку робітників, яких репрезентують, мають шанс протиставитися владі; тільки вони будуть становити силу, на яку уряд буде змушений зважати і з якою буде переговорювати як рівний з рівним.

Ми, нижчепідписані, беремо на себе обов'язок діяти на користь принципів, які викладені в [цій] Хартії робітничих прав.

Формуємо теж Касу допомоги і декларуємо на неї постійну складку. Фонди, зібрані в Касі, будуть призначені на допомогу особам, що втратили працю через свою участь у діяльності незалежних спілок.

ДОДАТОК

Наша діяльність є згідна з законом.

Уряд Польської Народної Республіки, ратифікуючи

Міжнародні пакти прав, а також Конвенцію Міжнародної організації праці, — тим самим визнав:

1. Право працівників на об'єднання.

Стаття 2) з Конвенції 87 Міжнародної організації праці (Збірник законів, ч. 29 [1958], ст. 125):

Працівники і працедавці у тій самій мірі, мають право, без попередньо одержаного дозволу, творити організації на свій розсуд, як рівнож вступати до тих організацій, з єдиною умовою додержуватися їхніх статутів.

Стаття 8), 1. а) з Міжнародного пакту про економічні, громадські і культурні права (додаток до Збірника законів ч. 38, 1977, т. 169):

Держави учасниці цього Пакту зобов'язуються гарантувати право кожному творити професійні спілки і вступати до них за власним вибором з метою підтримувати і боронити свої економічні і громадські інтереси, з єдиною умовою — дотримуватися правил статуту даної організації. Користування цим правом не може підлягати іншим обмеженням, ніж передбачені законом і конечні в демократичному суспільстві і в інтересах державної безпеки або публічного порядку чи для охорони прав і свобод інших осіб.

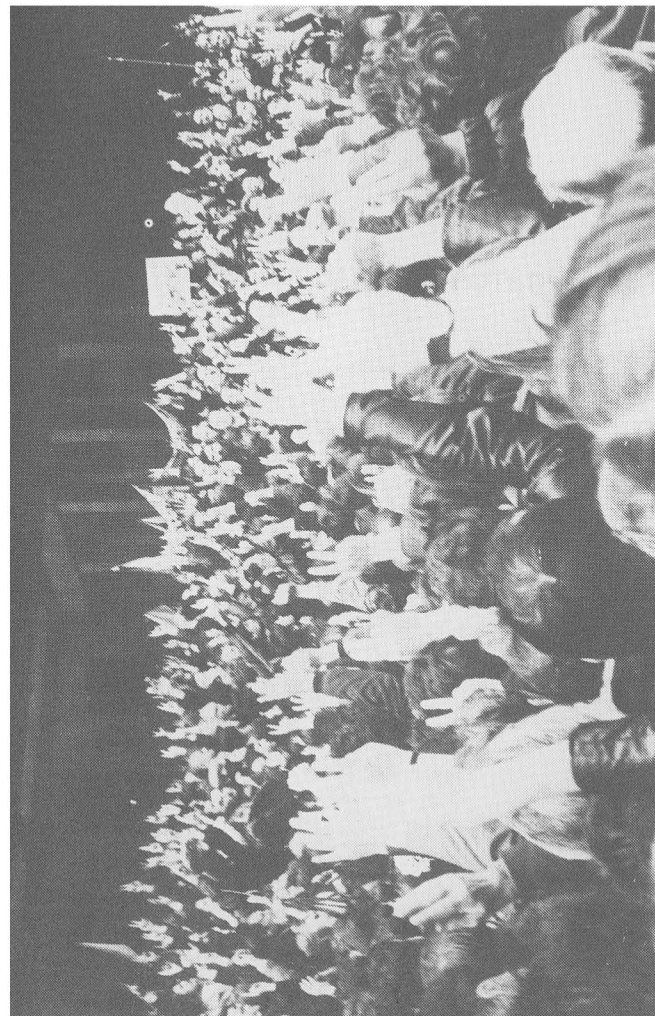
2. Право на страйки

Стаття 8), 1. д) з Міжнародного пакту економічних, громадських і культурних прав:

Держави учасниці цього Пакту зобов'язуються забезпечити право на страйк, під умовою, що воно буде здійснюване згідно з законодавством даної країни.

Варшава, липень 1979

(«Robotnik» 1979, ч. 35, передрук в «Сучасності» 1980, ч. 10)

II

СТРАЙКИ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ

ПРОТОКОЛ ПОРОЗУМІННЯ МІЖ УРЯДОВОЮ
КОМІСІЄЮ І МІЖЗАВОДСЬКИМ СТРАЙКОВИМ
КОМІТЕТОМ 31 СЕРПНЯ 1980
У ГДАНСЬКІЙ КОРАБЕЛЬНІ

(Скорочений текст)

Державна комісія і Міжзаводський страйковий комітет, обговоривши 21 вимогу колективів Вибжежа*, що страйкують, дійшли до таких висновків: в справі першої точки, яка звучить: «Визнання незалежних від партії і працедавців вільних профспілок, згідно з Конвенцією ч. 87 Міжнародної організації праці про незалежність спілок, яку ратифікувала Польська Народна Республіка», встановлено:

1. Діяльність профспілок у ПНР не задовольнила надій і сподівань трудящих. Визнається за доцільне покликання нових самоуправних профспілок, які були б справжніми репрезентантами працівної класи. Не ставиться під сумнів кожному права залишатися в дотеперішніх спілках, а в майбутньому можна бачити можливість нав'язати співпрацю між спілками.

2. Міжзаводський страйковий комітет, засновуючи нові незалежні, самоуправні профспілки, стверджує, що вони будуть дотримуватися засад, визначених конституцією ПНР. Нові профспілки будуть боронити громадські і матеріальні інтереси працівників і не мають наміру виконувати ролю

* Облaсті (воєводства), що прилягають до Балтицького моря. —
М. П.

політичної партії. Вони визнають принципи суспільної власності на засоби продукції, що є основою теперішнього соціалістичного ладу в Польщі. Визнаючи, що Польська об'єднана робітничка партія виконує провідну роллю в державі, і не підриваючи встановленої системи міжнародних союзів, вони мають на меті zapewнити людям праці відповідні засоби контролю, вислів думки і оборону власних інтересів.

Урядова комісія стверджує, що уряд забезпечить і zapewнить повне пошанування незалежності і самоуправності нових профспілок в організаційній структурі, як і в діяльності на всіх шаблях їхньої праці. Уряд забезпечить новим спілкам можливість виконувати підставові функції в галузі оборони робітничих інтересів, здійснення потреб трудящих — матеріальних, громадських і культурних. Рівночасно (уряд) гарантує, що нових профспілок не будуть дискримінувати.

3. Заснування і діяльність незалежних самоуправних профспілок згідні з ратифікованою Польщею Конвенцією Міжнародної організації праці ч. 87 — про свободу спілок і про охорону права творити спілки, а також ч. 98 — про право об'єднуватися і провадити колективно переговори. Розмах спілкової і робітничої репрезентації буде вимагати відповідних законодавчих змін. У зв'язку з тим уряд зобов'язується проявити законодавчу ініціативу в тому, що стосується зокрема до закону про профспілки, закону про самоуправу робітників, Кодексу праці.

4. Засновані страйкові комітети матимуть змогу перетворитися на заводські органи репрезентації трудящих, такі як: робітничі комітети, комітети працівників, робітничі ради, або на засновницькі комітети нових самоуправних профспілок. Міжзаводський страйковий комітет як комітет-засновник тих спілок має свободу вибрати форму однієї спілки або об'єднання в межах Вибжежа.

Засновницькі комітети будуть існувати до статутів виборів нових органів.

Уряд зобов'язується створити умови для реєстрації нових

профспілок поза реєстром Центральної ради професійних спілок.

5. Нові профспілки повинні мати справжню можливість публічно висловлювати свою думку в основних справах, що визначають умови життя людей праці: принципи розподілу національного прибутку на споживання і на нагромадження, розподіл фонду суспільного споживання на різні цілі (охорона здоров'я, освіта, культура), основні засади винагороди і напрямні політики зарплат і зокрема засади автоматичної зміни платень в умовах інфляції, багаторічних економічних плянів, напрями капіталовкладання, а також зміни цін. Уряд зобов'язується створити умови для виконання цих функцій.

6. Міжзаводський комітет покличе до життя центр соціально-професійної праці, завданням якого повинна бути об'єктивна аналіза стану робітників, побутових умов людей праці і способів репрезентації інтересів трудящих. Цей центр буде теж провадити експертизи в царині індексу зарплат і цін, та буде рекомендувати форми винагороди. Цей центр буде публікувати наслідки своїх дослідів. Крім того нові спілки будуть мати свої видавництва.

7. Уряд забезпечить додержання в Польщі правил статті 1 точки 1 закону про профспілки 1949 року, яка встановляє, що робітникам і працівникам гарантується право добровільно об'єднуватися в профспілки. Нові профспілки, які щойно постають, не ввійдуть до складу об'єднання, що його репрезентує Центральна рада професійних спілок. Приймається, що новий закон збереже цей принцип. Рівночасно буде забезпечена участь представників Міжзаводського страйкового комітету або засновницьких комітетів самоуправних профспілок, а також інших репрезентацій, в опрацюванні цього закону.

У справі другої точки, яка звучить: «Гарантується право на страйк, а також безпека страйкарям та особам, які підтримують страйк», встановлено: Право на страйк буде гарантоване в підготовлюваному законі про профспілки. Закон повинен визначити умови проголошення й організації страйку, методи

вирішування спірних справ і відповідальності за порушення прав. До учасників страйку не можуть бути стосовані статті 52, 64 і 65 Кодексу праці. Але до часу прийняття закону уряд гарантує страйкарям і особам, які підтримують страйк, особисту безпеку і збереження дотеперішніх умов праці.

У справі третьої точки, яка звучить: «Додержуватися гарантованих конституцією ПНР свободи слова, друку і преси, а тим самим не застосовувати репресій супроти незалежних видавництв, а також зробити доступними засоби інформації для людей усіх віросповідань», усталено:

1. Протягом трьох місяців уряд подасть до сейму проект закону про контроль преси, публікацій і видовищ, що спиратиметься на подальші засади: Цензура повинна боронити інтереси держави. Це означає збереження державних і господарських таємниць, обсяг яких ближче окреслять правні приписи, а також охоплює справи державної безпеки і важливих міжнародних інтересів, охорону релігійних почувань, як також почувань осіб безвірних, а так само внеможливлення поширювати морально шкідливі писання. Проект закону має також охоплювати право оскаржувати рішення органів контролю преси, публікацій і видовищ до Найвищого адміністративного суду. Цей закон буде запроваджений порядком оновлення Процесуального адміністративного кодексу.

2. Користування засобами масової інформації для віросповідних громад у сфері їх релігійної діяльності буде здійснене шляхом узгодження проблем істотного і організаційного характеру між державними органами і зацікавленими віросповідними громадами. Уряд забезпечить радіопересилання недільних Богослужб у межах узгоднення подробиць із Єпископатом.

3. Діяльність радіо і телебачення, преси і видавництв має бути засобом вислову різномірних думок, поглядів і міркувань. Вона повинна підлягати громадському контролю.

4. Преса, як громадяни й їх організації, повинна мати доступ до публічних документів (актів), зокрема адміністра-

ційних суспільно-господарських плянів і т. п., що їх видають уряд і підпорядковані йому адміністраційні органи. Винятки від засади явності діяльності адміністрації будуть визначені в законі згідно з точкою 1.

У справі четвертої точки, яка звучить: «А) Повернути попередні права: — особам, звільненим з праці після страйків у 1970 і 1976 роках, — студентам, звільненим з навчальних закладів за переконання. Б) Звільнити всіх політв'язнів (між ними: Едмунда Задрожинського, Яна Козловського і Марка Козловського). В) Скасувати репресії за переконання», установлено:

А. негайно перевірити справи звільнення з праці після страйків у 1970 і 1976 роках у всіх зголошених випадках і в разі ствердження несправедливості, негайно, якщо зацікавлені багатимуть собі цього, повернути їм їхню роботу, враховуючи набуті в міжчасі кваліфікації.

Те саме застосовуватиметься в справах виключених студентів.

Б. Справу осіб, названих у точці Б), передається до розгляду міністрові юстиції, який на протязі двох тижнів відповідно скерує справу; у випадку коли названі особи є в ув'язненні — відбування покарання переривається до часу закінчення процесу.

В. Розглянути обґрунтованість тимчасового арешту і звільнення осіб, названих у додатку.

Г. Повністю дотримуватися свободи вислову переконань у публічному і професійному житті.

У справі п'ятої точки, яка звучить: «Повідомити засобами масової інформації про заснування Міжзаводського страйкового комітету і проголосити його вимоги», встановлено: цей постулат буде здійснений доведенням цього протоколу до публічного відома через засоби масової інформації в усій країні.

У справі шостої точки, яка звучить: «Розпочати практичну діяльність, яка вивела б країну з ситуації кризи: а) доводячи до публічного відома точні інформації про соціально-економічну

ситуацію, б) даючи можливість усім середовищам і суспільним верствам брати участь у дискусії над програмою реформи», — установлено:

Конче треба помітно прискорити працю над господарською реформою. Уряд визначить і проголосить протягом найближчих місяців головні основи цієї реформи. Треба створити умови для широкої і публічної дискусії над реформою. Профспілки зокрема повинні брати участь у роботі над законами про соціалістичні економічні організації і про самоуправу робітників. Господарська реформа повинна базуватися на основно збільшеній самостійності підприємств і дійсній участі самоуправи робітників у керівництві. Відповідними ухвалами повинно бути забезпечене виконання профспілками функцій, визначених у першій точці порозуміння.

Тільки обізнане із справами і добре зорієнтоване суспільство може бути ініціатором і реалізатором програми упорядкування нашого господарства. Уряд ґрунтовно розширить обсяг суспільно-економічної інформації, приступної суспільству, профспілкам і господарським та суспільним організаціям.

Міжзаводський страйковий комітет поза тим жадає:

— створення тривалих перспектив для розвитку родинних селянських господарств — основи польського хліборобства,

— зрівняння секторів хліборобства в доступі до всіх засобів продукції, включно з землею,

— створення умов для відродження самоуправи сіл.

У справі сьомої точки, яка звучить: «Виплатити всім працівникам-учасникам страйку платню за час страйку, як за відпочинкову відпустку, з фонду Центральної ради професійних спілок», установлено:

Установлюється видати працівникам страйкуючих колективів за період страйку аванси у висоті 40% зарплати, а після повернення до праці працівники дістануть вирівняння до 100% зарплати, рахуючи як за період відпустки на основі 8-годинного дня праці. Міжзаводський страйковий комітет

закликає колективи, об'єднані навколо нього, щоб після страйку, співпрацюючи з дирекціями підприємств, установ праці і інституцій, доклали зусиль, щоб збільшити продуктивність праці, ощадження матеріалів й енергії та відповідальності на кожному місці праці.

У справі восьмої точки, яка звучить: «Збільшити основну зарплату кожного працівника на 2000 зл. місячно, як компенсацію за дотеперішню підвишку цін», установлено:

Підвищення платень [робітникам] будуть провадитись поступово для всіх груп працівників, а передусім найнижче оплачуваних. Узгіднено як принцип, що зарплати будуть підвищувані в окремих підприємствах і галузях. Підвищення є і будуть здійснювані, враховуючи особливості професій і галузей, — в основному на один тарифний ступінь, або відповідно збільшуючи інші елементи платень чи змінюючи кваліфікаційну групу. Працівникам закладів розумової праці — піднесення зарплат буде рівнозначне з піднесенням кваліфікації на один ступінь. Впровадження обговорюваних під сучасну пору підвищень платень відбудеться до кінця вересня ц. р., згідно з домовленнями окремих галузей. [...]

У справі дев'ятої точки, яка звучить: «Гарантується автоматичне підвищення платень паралельно до підвищення цін і знижки вартости грошей», установлено:

Уважається кінечним стримати підвищення цін на товари загального вжитку шляхом зміцнення контролю усупільненого і приватного секторів, зокрема припинення т. зв. тихого підвищення цін.

Згідно з рішенням уряду, будуть проведені дослідження над формуванням прожиткового мінімуму. Такі досліди будуть провадити також профспілки і наукові інституції. До кінця 1980 року уряд опрацює основи рекомпенсати підвищення прожиткового мінімуму. Після публічної дискусії і після узгодження вони будуть запроваджені в життя. Ці основи повинні взяти до уваги проблему соціального мінімуму.

У справі точок: десятої, яка звучить: «У повному обсязі забезпечити постачання внутрішньому ринкові споживчих

товарів, експортувати тільки надвишки», одинадцятої, яка звучить: «Скасувати комерційні ціни і продаж за девізи в т. зв. внутрішньому експорті», тринадцятої, яка звучить: «Впровадити карткову систему на м'ясо й м'ясні вироби» (до часу налаштування ситуації на ринку), — встановлено, що до 31 грудня 1980 року постачання м'яса для населення покращає внаслідок м. ін. збільшення оплат сільськогосподарської продукції, обмеження експорту до доконечного мінімуму і додаткового імпорту м'яса. У тому ж реченні буде рекомендована програма поліпшення постачання населенню м'яса, при чому буде взята до уваги можливість запровадження карткової системи.

Узгіднено, що в крамницях «Певексу» не будуть продавати дефіцитових товарів загального вжитку польської продукції. Про ухвалені постанови і заходи в справі забезпечення ринку громадськість буде повідомлена до кінця року.

Міжзаводський страйковий комітет подає заяву про ліквідацію комерційних крамниць, упорядкування й уніфікацію цін на м'ясо і м'ясні вироби на середньому рівні.

У справі дванадцятої точки, яка звучить: «Увести принцип добору керівних кадрів на основі кваліфікацій, а не партійної приналежності, а також знести привілеї МО [Народної міліції], СБ [Служби безпеки] і партійного апарату шляхом: зрівняння сімейних допомог, знесення спеціального продажу і т. п.», встановлено:

Приймається постулат послідовного стосування добору керівних кадрів на основах кваліфікації і компетенції, однаково членів партії, груп, як і непартійних. Програму зрівняння сімейних допомог для всіх професійних груп уряд подасть до 31 грудня 1980 року. Урядова комісія стверджує, що провадяться виключно буфети і їдальні для працівників, як в інших підприємствах і управліннях. [...]

У справі шістнадцятої точки, яка звучить: «Поліпшити умови праці служби здоров'я, що забезпечить повну медичну опіку працюючі особам», встановлено:

Визнано за конечне негайно збільшити виконавчу силу

для інвестиції служби здоров'я, покращення постачання ліками шляхом додаткового імпорту сировин, підвищення зарплат усім працівникам служби здоров'я (зміна сітки зарплат медсестер), а також невідкладне виготовлення державних і відомчих програм для поліпшення стану здоров'я суспільства. Інші напрямні діяльності в цій площині подані в додатку. [...]

11. Для всіх фахових працівників запровадити 7-годинний робочий день.

12. Впровадити вільні (без відроблення) від праці суботи.

13. Недільні і святкові чергування оплачувати з 100% надвишки.

14. Безкоштовні ліки для працівників служби здоров'я. [...]

У справі дев'ятнадцятої точки, яка звучить: «Скоротити час чекання на мешкання», встановлено:

До 31 грудня 1980 року воевідські власті запропонують програму поліпшення мешканевої ситуації, яка скоротила б час чекання на мешкання. Ця програма буде піддана ширшій дискусії громадянства воеводства і обговорена з відповідними організаціями. [...]

У справі точки двадцять першої, яка звучить: «Установити всі суботи вільні від праці», встановлено: [...]

До 31 грудня 1980 року будуть опрацьовані й рекомендовані основи і засади для здійснення програм введення вільних платних субот [...]

Міжзаводський страйковий комітет зобов'язується закінчити страйк 31 серпня 1980 року о год. 17-ій.

Президія Міжзаводського страйкового комітету:

Голова: Лех Валенса,

Заступники голови: Анджей Колодзей, Богдан Ліс,

Члени: Лех Бондковський, Войцех Грушевський, Анджей Гвезда, Стефан Іздебський, Єжи Квецік, Здзіслав

Кобилінський, Генрика Кживонос, Стефан Левандовський, Аліна Пеньковська, Йозеф Пшибильський, Єжи Сікорський, Лех Собешек, Тадеуш Станни, Анна Валентинович, Флорян Вісьневський.

Урядова комісія:

Голова: Мечислав Ягельський — заступник голови Ради Міністрів Польської Народної Республіки,
Члени: Збігнев Зелінський — член Секретаріату ЦК Польської об'єднаної робітничої партії,
Тадеуш Фішбах — голова Воеводської Народної Ради в Гданську,
Єжи Колодзейський — воєвода гданський.

(«Tygodnik Powszechny» 1980, ч. 36, частинний передрук в «Сучасності» 1980, ч. 12)

ПРОТОКОЛ ДОМОВЛЕНЬ З УРЯДОВОЮ КОМІСІЄЮ В ЩЕЦІНІ ЩОДО ПРОПОЗИЦІЙ І ВИМОГ МІЖЗАВОДСЬКОГО СТРАЙКОВОГО КОМІТЕТУ

У висліді проведених дискусій і розгляду зголошених пропозицій і вимог ухвалено такі постанови:

— Узгоджено, що на підставі думки експертів зможуть самоуправні професійні спілки, які матимуть соціалістичний характер згідно з конституцією ПНР, висунути такі засади: страйкові комітети з моментом закінчення страйку стають робітничими комітетами; в потребі вони влаштовують загальні, безпосередні, таємні вибори до керівних органів професійних спілок. Буде вестися робота над підготовою закону, статутів та інших документів, означених у ст. 3 конвенції ч. 87 [Міжнародної Організації Праці]; для цього буде вироблена відповідна гармонограма праці.

— Узгоджено, що уряд виготовить конкретну програму постачання харчових продуктів на ринок і проголосить її до 31 грудня 1980.

— Вияснено, що буде проведене ступневе підвищення платні всіх трудових груп, передусім найнижче оплачуваних. Узгоджено як правило, що платню підвищуватимуть на окремих підприємствах і галузевих групах. Підвищення буде здійснюватися, при врахуванні специфіки професій і галузей, в напрямі побільшення платні на один ступінь у тарифі платень або через відповідне збільшення інших елементів платень чи тарифної групи. Розумовим працівникам підприємств платня буде підвищена на одну категорію в тарифі платень.

— Узгоджено, що до 31 грудня 1980 буде визначений і поданий до публічного відома рівень т. зв. соціального мінімуму. Після аналізу бюджетних можливостей держави від

1 січня 1981 будуть підвищені до відповідної вартости найнижчі пенсії.

— Узгоджено засаду, що працівникам, які втратили здоров'я у зв'язку з виконуваною функцією на підприємстві, слід утримати заробітки не нижче, як на рівні попереднього місяця праці. До 30 вересня 1980 уряд пред'явить Сеймові пропозицію нового змісту ст. 217 і 218 Кодексу праці, згідно з устійненою засадою.

— Узгоджено, що до 31 грудня 1980 буде проведена аналіз можливостей держави і визначена висота місячної грошової допомоги, яка належить жінці, що є на трирічній материнській відпустці. До 31 грудня 1980 уряд подасть Сеймові проект відповідної модифікації ст. 186 Кодексу праці в цій ділянці.

— Узгоджено зрівняння родинної грошової допомоги для всіх професійних груп до рівня працівників війська й міліції. Зрівняння повинно відбутись у трьох рівних річних частинах. Перша частина — 1 січня 1981.

— Вияснено, що «Хартія прав людини» і «Прикінцевий акт конференції в Гельсінкі» були видані друком видавництвами ПНР. Вони будуть перевидані в формі брошур.

— Устійнено, що всі страйкуючі працівники, а зокрема обрані представники робочих колективів, не зазнають ніяких репресій і не будуть гноблені якимнебудь іншим способом у зв'язку з цілістю веденої страйкової діяльності, за винятком вчинених кримінальних злочинів.

— Стверджено, що політичні діячі не будуть репресовані, якщо своєю діяльністю не будуть злочинно загрожувати соціалістичному ладові і основним інтересам ПНР, або не вчинять кримінальних злочинів. Творення організацій може відбуватися згідно з законодавством ПНР.

— Стверджено, що успішно розвивається діалог між Римсько-католицькою церквою і державою. Буде вможливлено ширший доступ до засобів масової інформації.

— Узгоджено, щоб вмурувати в районі головних воріт корабельні таблицю на пам'ять жертв подій у грудні 1970.

Форма і зміст таблиці будуть узгоджені з дирекцією корабельні, з архітектором міста Щеціна і мішаною комісією, створеною урядом ПНР. Реченець здійснення — до 17 грудня 1980.

— Узгоджено, що кінечне дальше поліпшення лікування в Польщі, зокрема постачання ліків і водностаїнення оплат за ліки для заасекурованих. Треба зберегти в силі дотеперішню безплатність ліків для пенсіонерів, залізничників і війська.

— Прийнято, що треба загальмувати зріст цін на товари широкого вжитку через посилений контроль державного і приватного секторів, а зокрема припинити т. зв. «тихе підвищення цін».

— Устійнено правило, що розподіл харчів у внутрішніх крамницях підприємств і установ буде заснований на однакових умовах.

— Устійнено, що до 31 грудня 1980 буде поліпшене постачання м'яса населенню. Одночасно в цьому ж реченці буде пред'явлена програма поліпшення постачання м'яса населенню з урахуванням можливости введення карткової системи.

— Узгоджено, що в крамницях «Певексу» [Підприємства внутрішнього експорту, тобто валютного продажу] не буде продажу дефіцитних товарів широкого вжитку вітчизняного виробництва.

— Узгоджено, що будуть початі потрібні дії для вияснення існуючого становища і причин його виникнення. Відповідні пропозиції в цій справі будуть подані до публічного відома, і в майбутньому реакція на виниклі неправильности буде швидка і дійова.

— Визнано дуже важливим поліпшити постачання матеріалів усім підприємствам (державним і кооперативним).

— Узгоджено, що люди, звільнені за страйкову діяльність у 1970-80 роках, будуть прийняті на роботу порядком індивідуального розгляду поодиноких внесень дирекцією і професійними спілками.

— Устійнено, що до 30 листопада 1980 буде вказаний спосіб здійснення обмежень діяльності цензури ПНР.

— Узгоджено вироблення і пред'явлення до 31 грудня 1980 засад і способу здійснення програми запровадження всіх вільних платних субот або іншого способу скорочення часу праці.

— Устійнено, що уряд пред'явить програму розв'язки житлового питання з гарантією часу чекання не довшого від 5 років.

— Прийнято засаду пересування працівників, які не виправдали себе на керівних постах, на нижчі, а не рівнорядні пости.

— Узгоджено, що від 1 січня 1981 буде збільшена висота добових грошей. У цій справі пропозиції будуть пред'явлені урядом до 30 вересня 1980.

— До шкіл для передових робітників і на професійні курси на кошт підприємств можна спрямувати тільки працівників, які вирізняються в праці або через утрату здоров'я змушені змінити робоче місце. До цих шкіл і на професійні курси будуть делегувати професійні спілки в порозумінні з керівництвом підприємства.

— Узгоджено, що державні власті вироблять до 31 грудня 1980 змодифіковану хартію суднобудівельника з урахуванням соціальних розв'язок, також щодо працівників інших підприємств, які працюють на території корабельні.

— Під час страйку можна виплатити працівникам-страйкарям аванси у висоті 40% ставки платні за категорією в тарифі платень. Після повернення на роботу працівники дістають 100% заробітку за категорією тарифи платень за час страйку.

— Узгоджено, що зміст кінцевого порозуміння буде повнотою оприлюднений у місцевих засобах масової інформації (пресі, радіо, телевізії) та переданий в цілості Польському Пресовому Агенству для включення в інформаційну службу.

ПРИКІНЦЕВІ ПОСТАНОВИ

У результаті праці Урядової комісії та Міжзаводського страйкового комітету в Щеціні підготовлено і підписано порозуміння.

Голова Ради міністрів створить мішану комісію в складі представників уряду, робітників і воєвідських властей (по п'ять осіб). Головою комісії буде представник уряду, а заступниками представники робітників і представник воєвідських властей. Вони творять президію комісії. Завданням комісії буде наглядати за здійснюванням устійнень порозуміння та інформуванням робочих колективів про хід праці комісії і здійснювання порозуміння.

У випадку виникнення спірних питань сторони, поки почнуть будь-які дії, мають обов'язок взаємних консультацій у рамках президії комісії або в цілому складі комісії.

Міжзаводський страйковий комітет закликає всі колективи підприємств ужити всіх заходів, щоб надолужити якнайшвидше втрати, яких народне господарство зазнало в наслідок затримки в роботі.

За Міжзаводський страйковий комітет

- 1) Голова МСК Маріян Юрчик
- 2) Заст. голови МСК Казімеж Фішбайн
- 3) Заст. голови МСК Маріян Юшук

За урядову комісію

- 1) Віцепрем'єр Казімеж Барціковський
- 2) Заст. члена Політичного бюро, секретар ЦК ПОРП Анджей Жабінський
- 3) Перший секретар Воєвідського Комітету ПОРП у Щеціні Януш Брих

(«Tygodnik Powszechny» 1980, ч. 36)

НЕЗАЛЕЖНА САМОУПРАВНА ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА МАЗОВІЇ

Як заснувати Незалежну самоуправну професійну спілку

Угода гданського Міжзаводського страйкового комітету з урядом ПНР дозволяє засновувати незалежні професійні спілки на території цілої країни. Таким чином уряд ПНР пристосував правосильну в Польщі практику до міжнародних приписів щодо свободи професійних спілок, тобто конвенцій ч. 87 і ч. 96 Міжнародної організації праці, ратифікованих ПНР, які гарантують право на гуртування працівників незалежно від згоди працедавця і держави.

Кожний робочий колектив або його частина на заводі має право, за цими постановами, створити власну професійну спілку. Те саме можна зробити спільно з іншими підприємствами. Ініціатори повинні створити організаційний комітет. Його першим завданням повинна бути організація засновницьких зборів працівників, на яких усі бажаючі підпишуть заяву про нову спілку і виберуть тимчасову управу. Тоді треба устійнити загальні засновки статуту (тут можна спертися на статут Вільних професійних спілок Побережжя або на статут створеної в Варшаві Самоуправної незалежної професійної спілки Мазовії). З моментом закінчення зборів спілка є заснована. Зібрані повинні зобов'язати тимчасову управу виробити детальний статут. Управа повинна повідомити керівництво заводу про заснування професійної спілки,

одночасно закликаючи його зробити приступними засоби для діяння спілки на заводі (приміщення і т. п.).

Іншим способом є перетворення на самоуправну незалежну професійну спілку дотеперішніх профспілок організації за згодою більшості членів. Так само, як у попередньому випадку, треба обрати нову управу і ухвалити новий загальний статут.

Заснована заводська професійна спілка повинна шукати контакту з іншими незалежними профспілковими організаціями й у випадку узгодження спільної позиції заснувати міжзаводський комітет порозуміння незалежних самоуправних професійних спілок. Важлива участь у дискусії на тему закону про нові професійні спілки, який повинен бути згідний з гданською угодою про спілки та з конвенціями ч. 87 і ч. 96 Міжнародної організації праці.

Незалежна Самоуправна Професійна Спілка Мазовії створена колективами таких підприємств:

Механічне підприємство «Урсус», «Тева», ВСК [Виробня транспортного спорядження], ПЗЛ [Державне авіаційне підприємство], Радіопідприємство ім. Каспшака.

Головою спілки є Збігнев Буяк з Механічного підприємства «Урсус».

Інформаційний осередок Незалежних самоуправних професійних спілок Мазовії: Варшава, вул. Беднарська 9/24. Телефон 2686 25.

Варшава, 6 вересня 1980

(«Kultura» 1980, ч. 10)

ПРАВНІ НОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНИХ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК

Гданське порозуміння від 31 серпня 1980, укладене між Президією Міжзаводського страйкового комітету й Урядовою комісією, стверджує можливість творення працівниками вільних професійних спілок.

Право на організацію незалежних і самоуправних професійних спілок всім працівникам, не вимагає дозволу властей, які не можуть обмежувати цього права. Організаційна діяльність є легальна і згідна з правом. Говорять про це ясно постанови міжнародного права, які становлять одночасно норму внутрішнього права в ПНР.

Конвенція ч. 87 Міжнародної організації праці (МОП):

Ст.2. Всі без винятку трудівники і підприємці мають право створювати за своїм вибором організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з однією умовою — підлягати статутам цих організацій.

Ст.3. 1. Організації трудівників і підприємців мають право виробляти свої статuti й адміністративні регламенти, вільно обирати своїх представників, організувати свій апарат і свою діяльність і формулювати свою програму дій.

2. Державні власті повинні утримуватися від усякого втручання, яке може обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню.

(Збірник законів ч. 29/1958, поз.125)

Конвенція ч. 98 МОП:

Ст.2. 1. Організації трудівників і підприємців повинні

користуватися відповідним захистом проти будь-яких актів втручання в справи один одного чи втручання їх агентів або членів у створення і діяльність цих організацій і управління ними.

2. Зокрема, акти, що мають своєю метою сприяти заснуванню організацій трудівників під пануванням підприємців чи організацій підприємців або підтримувати організації трудівників фінансуванням чи іншим способом з метою поставити такі організації під контроль підприємців або організацій підприємців, розглядаються як акти втручання в розумінні цієї статті.

(Збірник законів ч. 29/1958, поз. 126) *

Міжнародний пакт щодо громадянських і політичних прав Стаття 22

1. Кожний має право на вільне об'єднання з іншими, включно з правом на творення і вступ до професійних спілок з метою охорони своїх інтересів.

(Збірник законів ч. 38/1977, поз. 167)

Умови легалізації незалежних професійних спілок, зокрема умови одержання ними правної підметности будуть визначені в законі про професійні спілки, який ухвалить Сейм. Постанови цього закону повинні бути достосовані до змісту вищенаведених актів права, чинних у ПНР, повинні гарантувати незалежність і самоуправність професійного руху в нашій країні.

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» в Нью-Йорку)

* Український текст за виданням «Українська РСР у міжнародних відносинах. Міжнародні договори, конвенції, угоди та інші документи, які складені за участю Української РСР або до яких вона приєдналася (1945-1957)». Київ 1959, стор. 495, 507-508.

НЕЗАЛЕЖНА САМОУПРАВНА ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА «СОЛІДАРНІСТЬ»

Статут

Розділ I. Назва, обсяг дії і осідок

Параграф 1

Твориться професійна організація під назвою: Незалежна самоуправна професійна спілка, далі звана Спілкою.

Спілка, відповідно до засад, висловлених у Конституції Польської Народної Республіки, в ратифікованій Польською Народною Республікою конвенції ч. 87 і ч. 98 Міжнародної організації праці і в пункті 1 порозуміння, укладеного Міжзаводським страйковим комітетом з Урядовою комісією в Гданську, буде розвивати діяльність в обороні інтересів працівників і в реалізації їх матеріяльних, суспільних і культурних потреб.

Параграф 2

Обсяг дії Спілки є територія Польської Народної Республіки.

Параграф 3

Осідком Крайової Комісії є Гданськ.

Розділ II. Загальні постанови

Параграф 4

Спілка є незалежна від органів державної адміністрації та політичних організацій.

Параграф 5

Спілка об'єднує працівників, зайнятих на підставі угоди про працю (також кооперативної угоди про працю), а в сільсько-господарських виробничих кооперативах на підставі членства, на підставі вибору, покликання і назначення, як також учнів професійних шкіл при підприємствах або тих, що вчаться професії, осіб, що виконують хатню роботу, і осіб, що виконують працю на основі угоди про оренду. Втрата праці не потягає за собою втрати членства. Членами Спілки можуть бути також пенсіонери.

Параграф 6

Метою Спілки є: охорона прав, гідности та інтересів працівників, а зокрема:

- 1) охорона матеріяльних, соціяльних і культурних інтересів членів та їх родин;
- 2) забезпечення робітничих прав щодо виконуваної професійної роботи, винагороди, соціяльно-побутових умов і безпеки та гігієни праці;
- 3) заходи для гармонізації правильної дії місця праці з інтересами працівників;
- 4) зміцнення родини і охорона родинного життя;
- 5) поширення демократизму і скріплення товариської солідарности у взаємних відносинах;

6) забезпечення працівникам умов підвищення професійної кваліфікації;

7) вплив на формування господарської і суспільної політики;

8) формування активної настанови діяння для добра Батьківщини.

Параграф 7

Спілка здійснює свої цілі через:

1) представництво своїх членів перед працедавцями, властями і органами державної адміністрації та суспільними організаціями й установами;

2) укладання і розв'язування збірних угод про працю;

3) подавання правної допомоги і інтервенювання у випадках конфліктів між працівником і працедавцем;

4) організація і керівництво протестними виступами робочих колективів у випадку суттєвого порушення робітничих інтересів, проголошення страйку в особливо обгрунтованих випадках;

5) ініціювання самодопомоги членів Спілки;

6) заходи для забезпечення членам і їх родинам домів відпочинку, задоволення житлових потреб, забезпечення місць у яслах і дитячих садках для їх дітей та відповідна участь у користях з соціального фонду та інших фондів підприємства;

7) протидіяння алкоголізму;

8) підтримка ініціатив щодо поліпшення господарства, розвитку культури, освіти, науки і технічного поступу;

9) ведення освітньо-культурної діяльності, творення умов для відпочинку після роботи;

10) співдіяння з властями і органами державної адміністрації в обсязі, який виникає з приписів права;

11) контроль над умовами безпеки і гігієни праці, забезпечення періодичного контролю робочих місць і

заборона своїм членам праці на місцях, які не відповідають устійненим умовам;

12) співдіяння зі службою здоров'я для охорони здоров'я працівників та їх родин;

13) ведення досліджень над умовами життя загалу працівників, а зокрема над рівнем прожиткових коштів;

14) розгортання видавничої і пресової діяльності;

15) публічне висловлення поглядів про проекти і приписи, дотичні життя трударів, робітниче представництво, участь працівників в управлінні, соціальне законодавство, ключові рішення про поділ національного доходу, про напрямки інвестицій, поділ фонду суспільного споживання, постачання на ринок, житлове господарство, формування цін і платень та інші справи, суттєві для трудового народу.

Параграф 8

1. Члени Спілки гуртуються на територіально-професійній засаді, а це означає, що:

1) основною спілковою організацією є спілкова організація на підприємстві, яка гуртує працівників усіх професій, зайнятих на даному підприємстві;

2) Спілка гуртує членів усіх професій;

3) заводська спілкова організація в потребі творить нижчі клітини; працівники малих підприємств можуть творити міжзаводську профспілкову організацію, до якої можуть належати працівники підприємств, на яких не існує профспілкова організація;

4) У рамках Спілки на всіх її щаблях можуть діяти професійні або галузеві секції; професійні секції охоплюють працівників одного фаху або кількох споріднених фахів.

2. Спілка може укладати порозуміння про співдію з професійними спілками, які гуртують працівників одного фаху або кількох споріднених фахів, якщо статuti й

діяльність цих спілок відповідають основним засадам означеним у цьому статуті.

Параграф 9

Профспілкові керівні органи всіх заводів мають бути виборні. Вибори відбуваються на наступних засадах:

- 1) не обмежується число кандидатів;
- 2) голосується на окремих кандидатів;
- 3) голосування є таємне;
- 4) голову — за винятком голови Крайової Комісії — обирають безпосередньо загальні збори організації даного заводу;

5) ту саму функцію в Спілці можна виконувати тільки через дві чергові каденції;

6) профспілкових функцій не може виконувати особа, яка має керівний пост на підприємстві (директори, заступники директорів, керівники, заступники керівників підприємств і керівники відділів на великих підприємствах, а також особи на керівних постах, які безпосередньо підлягають дирекції) або виконує керівну функцію в інстанціях політичних організацій;

7) відклик члена керівних профспілкових органів відбувається на тих самих засадах, як вибір.

Параграф 10

Клітини Спілки постають з ініціативи працівників, які творять для цієї мети заводські засновні комітети. Створення заводської клітини повинно бути зголошене регіональній управі Спілки.

Розділ III. Члени, їхні права й обов'язки

Параграф 11

Член Спілки має право:

- 1) брати участь у загальних зборах Спілки;
- 2) обирати і відкликати членів усіх керівних органів Спілки і бути обраним до цих органів з застереженням, яке впливає з пар. 9, пункту 6;
- 3) брати участь в установленні інструкцій для обраних делегатів;
- 4) користуватися допомогою Спілки в охороні своїх робітничих прав у випадку їх порушення підприємством або державною адміністрацією; у цих випадках Спілка зобов'язана вдатися до приступних їй засобів оборони, зі страйком включно; Спілка може інтервенювати і подавати допомогу у випадку порушення інших прав члена Спілки;
- 5) отримувати грошову допомогу з нагоди народження дитини і смерті члена родини; у випадку смерті члена Спілки грошову допомогу дістає родина;
- 6) отримувати від Спілки фінансову допомогу під час незайнятості в наслідок профспілкової діяльності і в особливо обгрунтованих ускладненнях долі; обсяг і форми допомоги визначаються загальними зборами відповідного заводу Спілки;
- 7) користуватися соціальною допомогою Спілки і культурними, спортовими та іншими угодами в диспозиції Спілки;
- 8) виступати з пропозиціями і вимогами до профспілкових керівних органів усіх заводів;
- 9) бути поточно інформованим про всі рішення та інші дії всіх інстанцій Спілки;
- 10) брати участь у зборах, на яких профспілкові керівні органи ухвалюють постанови, що стосуються до його особи.

Параграф 12

Член Спілки зобов'язаний:

- 1) дотримуватися постанов Статуту й ухвал керівних органів Спілки та регулярно платити членські внески;
- 2) брати участь у профспілковому житті;
- 3) брати солідарну участь у заходах Спілки;
- 4) співдіяти в формуванні властивих взаємин співжиття між членами робочого колективу.

Параграф 13

Член Спілки не може належати до іншої професійної спілки.

Параграф 14

Членство Спілки набувається з моментом прийняття членської заяви ухвалою від заводської комісії (міжзаводської або відділової).

Параграф 15

1. Членство в Спілці припиняється з моментом внесення заяви про вихід.

2. Члена, який уперто не виконує членських обов'язків або веде себе так, як не личить гідності члена Спілки, відповідна заводська (міжзаводська або відділова) комісія може покарати доганою, а в особливих випадках позбавленням членства; зацікавлений може відкликатися до загальних зборів заводської (міжзаводської або відділової) організації.

Параграф 16

Заводські, міжзаводські і відділові комісії ведуть облік членів і видають членські квитки.

Розділ IV. Керівні органи Спілки

Параграф 17

Загальноспілковими керівними органами є:

- 1) З'їзд делегатів,
- 2) Крайова комісія,
- 3) Ревізійна комісія.

Параграф 18

1. До компетенції З'їзду належить:
 - 1) ухвалення змін статуту;
 - 2) ухвалення загальної програми дії Спілки;
 - 3) устанавлювання горішньої і долішньої межі членських внесків;
 - 4) вибір членів Крайової комісії, згідно з постановами пар. 19, част. 3, і вибір членів Ревізійної комісії;
 - 5) розгляд звітів Крайової комісії і Ревізійної комісії.
2. З'їзд збирається раз на два роки. Скликає його Крайова комісія. На внесення щонайменше 1/3 регіональних управ Крайова комісія зобов'язана скликати надзвичайний З'їзд протягом трьох місяців від дати внесення.
3. У з'їзді беруть участь делегати регіональних організацій Спілки, обрані на регіональних загальних зборах. Спосіб їх вибору і кількість делегатів з окремих регіональних організацій устійнює Крайова комісія пропорційно до кількості членів у поодиноких регіонах.

4. Для правосильности ухвал З'їзду конечна присутність щонайменше половини числа делегатів.

5. З'їзд приймає ухвали звичайною більшістю відданих голосів. При ухвалах про зміну статуту і про ліквідацію Спілки обов'язкова абсолютна більшість голосів делегатів, які мають право на участь у з'їзді. Ці ухвали стають правосильні з моментом їх затвердження щонайменше половиною регіональних управ, які гуртують не менше половини членів Спілки.

6. Ухвали приймаються відкритим голосуванням. На вимогу щонайменше 1/10 присутніх делегатів голова з'їзду наказує таємне голосування.

Параграф 19

1. До обсягу діяння Крайової комісії належить:
 - 1) представництво всієї Спілки перед властями й органами державної і господарської адміністрації, а також перед іншими організаціями та установами;
 - 2) координація дій регіональних організацій Спілки;
 - 3) ухвалення бюджету;
 - 4) установлення засад творення галузевих і професійних секцій;
 - 5) укладання збірних угод;
 - 6) вибір голови Крайової комісії та членів Президії.
2. Президія стежить за виконанням ухвал Крайової комісії, керує працею бюро і виконує правні процедури.
3. Крайова комісія складається:
 - 1) наполовину з голів регіональних управ організацій Спілки (у випадку відсутності голови в засіданні Крайової комісії учасником може бути делегований президією регіональної управи її член);
 - 2) наполовину з членів, обраних з'їздом.
4. Каденція Крайової комісії триває два роки.

Параграф 20

Ревізійна комісія наглядає і контролює фінансову діяльність Крайової комісії.

Параграф 21

Регіональними керівними органами Спілки є:

- 1) загальні збори делегатів;
- 2) управа;
- 3) президія управи;
- 4) ревізійна комісія.

Параграф 22

1. До компетенції загальних зборів належить:
 - 1) ухвалення програми діяльності регіональної організації Спілки;
 - 2) вибір голови і членів управи та членів Ревізійної комісії регіональної організації Спілки;
 - 3) вибір делегатів на з'їзд Спілки;
 - 4) розглядання звітів управи та ревізійної комісії та давання управі абсолюторії;
 - 5) встановлення висоти членських внесків у межах, визначених з'їздом (пар. 18, част. 1, пункт 3).
2. Загальні збори делегатів збираються раз на два роки. Позачергові загальні збори скликає управа з власної ініціативи або на вимогу ревізійної комісії або заводських (міжзаводських, відділових) комісій, які представляють щонайменше 1/5 членів Спілки. Якщо управа не скличе позачергових загальних зборів делегатів протягом місяця від дня внесення вимоги, скликає їх ревізійна комісія.
3. У загальних зборах делегатів беруть участь делегати профспілкових організацій. Спосіб їх вибору і кількість

делегатів поодиноких організацій установлює управа пропорційно до кількості членів.

4. Для правосильности ухвал загальних зборів конечна присутність щонайменше половини делегатів.

5. Загальні збори делегатів приймають ухвали звичайною більшістю голосів присутніх делегатів.

6. До прийняття ухвал стосуються постанови пар. 18, част. 6.

Параграф 23

1. До обсягу діяння управи належить:

1) покликування членів президії управи, за винятком голови;

2) представництво регіональної організації Спілки перед властями й органами державної і господарської адміністрації, а також іншими організаціями й установами;

3) устійнення напрямних поточної діяльності регіональної організації Спілки;

4) періодичні оцінки праці президії управи;

5) ухвалення бюджету регіональної організації;

6) приймання рішень у справі страйку на внесок президії.

2. Число членів управи й її президії установлюють загальні збори делегатів.

3. Каденція управи триває два роки.

Параграф 24

До компетенцій президії управи належить:

1) керування поточною діяльністю регіональної організації Спілки згідно з ухвалами загальних зборів делегатів і напрямними управи;

2) виконання правних процедур;

3) приймання рішень на внесок заводських організацій у справі страйку (пар. 29, част. 2) та подання внесків до управи про страйк в інших випадках.

Параграф 25

1. Ревізійна комісія наглядає і контролює фінансову діяльність управи та її президії.

2. Кількість членів комісії установлюють загальні збори делегатів.

3. Каденція ревізійної комісії триває два роки.

Параграф 26

1. Керівними органами заводської організації є:

1) заводські збори членів, а коли число членів на заводі перевершить 500 — заводські збори делегатів;

2) заводська комісія та її президія;

3) заводська ревізійна комісія.

2. До компетенцій і функціонування заводських керівних органів стосуються відповідні постанови статуту дотичні керівних органів регіональної організації Спілки, з тим, що:

1) заводські збори членів (делегатів) творять відділові організації й устійнюють внутрішню структуру заводської організації;

2) до компетенцій комісії належить також:

а) співучасть у видаванні регламенту заводу;

б) приймання ухвал про призначення соціального і житлового фонду в обсязі, в якому це належить до професійних спілок за правосильними приписами;

в) приймання ухвал на тему працевлаштування, висування, преміювання і нагороди працівників та розв'язування угод про працю в обсязі, передбаченому

приписами права праці; на більших заводах ці функції виконує відділова комісія і президія заводської комісії;

д) контроль над діяльністю своїх членів, які діють як представники загалу працівників заводу, і подання їм зобов'язуючих напрямних.

3. Число членів керівних органів, про яких мова в част. 1, пункті 2 і 3, установлюють заводські збори членів (делегатів).

Параграф 27

До керівних органів міжзаводських організацій, їх компетенцій та функціонування стосуються відповідні постанови дотичні заводських організацій.

Параграф 28

1. Гуртком і його працею керує голова або його заступник, вибрані загальними зборами членів гуртка.

2. Голова гуртка виконує функції речника гуртка і його членів.

3. На менших заводах (філіялах, станицях) заводська, відділова або міжзаводська комісія може доручити головам гуртків полагодження справ, означених в пар. 26, част. 2, пункті 2, букві г.

Розділ V. Професійні і галузеві секції

Параграф 29

Професійні і галузеві секції на регіональному щаблі творяться регіональними управами Спілки з ініціативи заводських профспілкових організацій. У наслідок порозуміння між відповідними секціями регіонального щабля Крайова

комісія творить професійні й галузеві секції на крайовому щаблі.

Параграф 30

Структуру і засади творення, функціонування та обрання керівних органів професійних і галузевих секцій визначають внутрішні статuti, ухвалені Крайовою комісією.

Параграф 31

Керівні органи професійних і галузевих секцій підготовляють або висловлюють погляди про проекти збірних договорів про працю. Крайова комісія може уповноважити керівні органи секції укладати від її імені збірні договори про працю.

Розділ VI. Страйк

Параграф 32

Після вичерпання інших форм дії Спілка може почати страйкові заходи.

Параграф 33

1. Страйк може бути остережним або властивим страйком.
 - 1) У випадку, коли обставини на це дозволять, властивий страйк слід попередити остережним страйком.
 - 2) Остержний страйк не повинен тривати довше, ніж половину робочого дня.
 - 3) Властивий страйк триває до часу, коли відповідні

профспілкові керівні органи проголосять його закінчення. Закінчення страйку може бути предметом порозуміння з працедавцем або державними властями.

2. Якщо причиною страйку є конфлікт на одному заводі, страйк може бути проголошений тільки на пропозицію ухвалену абсолютною більшістю членів заводської організації Спілки;

3. У випадку, коли причиною страйку є інші обставини, ніж названі в част. 2, рішення про його початок приймає управа регіональної організації, одночасно визначаючи обсяг страйку;

4. Застосування репресій проти керівних органів Спілки і внеможливлення їм таким чином прийняти відповідне рішення уповноважує колективи підприємств до початку негайних страйкових заходів.

5. У випадку, коли проголошення страйку на одному заводі не приносить результату, керівні органи професійної спілки можуть проголосити страйк солідарности.

Параграф 34

Вищенаведені постанови не стосуються до працівників заводів, які з огляду на виконувані функції не можуть страйкувати. На підтримку їх вимог може бути проголошений страйк солідарности.

Розділ VII. Осередок суспільно-професійних праць і видавництва

Параграф 35

1. В рамках Спілки діє Осередок суспільно-професійних праць, який веде досліді над умовами життя і праці, а також прожитковими коштами загалу працівників, і підготовляє

експертизи щодо суспільно-господарської політики для потреб Спілки;

2. Структуру Осередку, його функціонування і фонди визначає Президія Крайової комісії Спілки.

3. Регіональні організації Спілки можуть творити подібні осередки, які працювали б над проблематикою регіону, професій і галузей.

Параграф 36

Спілка має власну пресу і видавництва. Організацію і фінансування видавничої діяльності визначають відповідні керівні органи Спілки.

Розділ VIII. Правна підметність, фонди і майно Спілки

Параграф 37

1. Правну підметність мають:

- 1) Спілка як цілість;
- 2) регіональні профспілкові організації.

2. Решта організаційних клітин діє на основі правової підметности організації, до складу яких вони входять.

Параграф 38

Фонди Спілки творяться з:

- 1) членських внесків;
- 2) дарів, заповітів і дотацій;
- 3) прибутків з майна Спілки;
- 4) прибутків з культурних, спортових і т. п. заходів.

Параграф 39

Фонди призначаються на фінансування організаційної, соціальної і культурно-освітньої діяльності Спілки та іншої її статуткової діяльності.

Параграф 40

1. Підставою фінансової діяльності керівних органів Спілки є бюджети, які охоплюють усі засоби в розпорядженні цих органів.
2. Бюджети ухвалюються на річний термін.
3. Фінансове господарство Спілки явне.

Параграф 41

1. Засади поділу сум, одержаних з членських внесків, між заводськими (міжзаводськими) і регіональними організаціями ухвалюються загальними зборами делегатів регіонального щабля.
2. Загальні збори одночасно установлюють засади фінансування соціальних добродійств (грошової допомоги).
3. У покриванні коштів загальноспілкових керівних органів беруть участь регіональні організації на засадах, визначених з'їздом.

Розділ IX. перехідні і кінцеві постанови

Параграф 42

1. До виборів керівних органів Спілки на підставі теперішнього статуту діють:

- 1) дотеперішня Комісія порозуміння як Крайова комісія;
- 2) дотеперішні Президії міжзаводських засновчих (робітничих) комітетів або їх відповідники як управи регіональних організацій;
- 3) дотеперішні заводські засновчі комітети як заводські комісії.

2. До часу проведення виборів міжзаводські засновчі комітети приймають ухвали в справах, урегульованих в пар. 41, част. 1 і 2.

3. Вибори до заводських керівних органів повинні бути проведені не пізніше, ніж протягом двох місяців, відколи цей статут набуде сили, вибори до регіональних керівних органів Спілки — не пізніше, ніж протягом п'яти місяців, а вибори до загальноспілкових керівних органів — не пізніше, ніж протягом десяти місяців.

Параграф 43

До часу визначення висоти членських внесків загальними зборами делегатів приймаються внески в дотеперішній висоті 1%.

Параграф 44

У справах, не охоплених постановами статуту або спірних, рішення ухвалює Крайова комісія.

Гданськ, 22. IX. 1980

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» у Нью-Йорку)

НЕЗАЛЕЖНА САМОУПРАВНА ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА «СОЛІДАРНІСТЬ»

Заява Крайової комісії порозуміння

Додержуватися порозумінь, що складені між Міжзаводським страйковим комітетом Вибжежа й у інших осередках краю, та урядовими комісіями, є кінцевою умовою суспільного ладу й виходу з глибокої кризи, в якій опинилася наша країна. Цих порозумінь повністю не здійснюють, є навіть ознаки відходу властей від узятих на себе зобов'язань і грізні спроби повороту назад. 30 вересня минає реченець здійснення порозумінь, устійнених договорами після великих серпневих страйків. До 29 вересня 1980 року умови підписано тільки з деякими підприємствами. У багатьох [підприємствах] не почато розмов з засновницькими комітетами Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність», а рішення щодо зарплат адміністрація накинула односторонньо, всупереч розумінню справедливості працівників. Щобільше, в осередках, які не були охоплені широкою акцією страйків, не дається змоги здійснювати порозуміння. Теренові адміністраційні і політичні власті часто ставлять перешкоди і роблять неможливою діяльність незалежних самоуправних профспілок, а супроти ініціаторів застосовують погрози і репресії. Крім Вибжежа і Кракова, засоби масової інформації є закриті для Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність», а рівночасно триває акція дезінформації. Під приводом поборювання т. зв. «антисоціалістичних сил» робляться часто пропагандивні напади на Незалежну самоуправну профспілку «Солідарність». Пропаганду успіхів заступають грізнішою в наслідках

пропагандою конфронтації. Все це ми вважаємо важким порушенням складених порозумінь. Вимагаємо чесного виконання на означений час зобов'язань уряду щодо зарплат, допущення до засобів масової інформації, а також погамування ланок державної і політичної адміністрації, що саботують підписані урядом порозуміння. На підтримку тих вимог Комісія порозуміння є змушена проголосити загальнопольський одноденний страйк перестороги у п'ятницю, 3 жовтня, від 12-ої до 13-ої години. Під час страйку-перестороги нових вимог не подається. Страйк треба провести так, щоб після одноденної перерви можна було вернутися до нормальної роботи. Обслуга закладів, які зупинити неможливо, одягає пов'язки і продовжує роботу. Доцільним є піднести прапори на брамах та видних місцях і звуковими сигналами проголосити початок і кінець страйку. Пам'ятаймо: страйк перестороги є маніфестацією нашої сили, почуття відповідальності і дисципліни. Ми повинні довести, що можемо під час нього гарантувати лад, порядок і безпеку суспільного майна, а теж вернутися до нормальної роботи о годині 13-ій. Ми повинні спокійно й рішуче знедійснити кожну провокацію. Якщо ж страйк перестороги не дасть бажаних наслідків, то 20 листопада 1980 року Крайова комісія порозуміння обміркує постанову про загальний страйк.

Крайова комісія порозуміння Незалежної самоуправної професійної спілки «Солідарність».

Гданськ, 29 вересня 1980

(Позацензурний документ з Польщі, надрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» у Лондоні від 22 жовтня 1980)

ПЕРЕБІГ ОДНОГОДИННОГО СТРАЙКУ-ПЕРЕСТОРОГИ

(Неповні інформації, подані представниками МСК [Міжзаводського страйкового комітету] увечорі 3 жовтня)

ГДАНСЬК — Згідно з дорученням МСК-Гданськ на протязі одної години страйкували не тільки великі підприємства, але й комунікація, крамниці, ресторани, вищі навчальні заклади, частина середніх шкіл, залізничний транспорт, за винятком поїздів далекого слідування. О годині 12.10 натовп людей, зібраних перед будинком МСК Незалежної самоуправної профспілки, заблюкував вуличний рух. Делегація МСК з Богданом Лисом і Анджеем Колодзеем (члени президії) просили зібраних звільнити дорогу і стояти на хіднику. Зібрані відразу послухали їх. Усе місто було прикрашене біло-червоними прапорами; панував святковий настрій — страйк пройшов без заворушень.

ВАРШАВА — Страйкували вибрані підприємства, як заздалегідь проголошено. Страйкували автобуси і таксі, але їздили трамваї, прикрашені прапорами, а вагоноводи мали біло-червоні пов'язки на знак солідарності із страйком.

ПОЗНАНЬ — Припинено на одну годину працю на підприємствах, у яких організовано Незалежну самоуправну профспілку, а також на тих підприємствах, де ще не дійшло до об'єднання в МСК. Припинилася комунікація.

ЕЛЬБЛОНГ — На доручення МСК припинено працю на усіх підприємствах, які не працюють безперервно. Страйкувала міська комунікація, крамниці, молочні бари, ресторани.

ЄЛЕНЯ ГУРА — Страйк майже загальний.

КАЛІШ — Загальний страйк солідарності.

ВРОЦЛАВ — Страйкували всі підприємства, за винятком тих, на яких припинення праці принесло б поважну матеріальну шкоду. На доручення МСК до страйку приєдналася й міська комунікація.

ЛОДЗЬ — На доручення МСК страйкувала виключно міська комунікація. На інших підприємствах робітники виявляли свою солідарність іншими прийнятими засобами.

БИТОМ — Страйк майже загальний, за винятком підприємств, що працюють безперервно.

СЛУПСЬК — Страйк огорнув ціле воєводство, включно з комунікаційною системою. Трапився там такий випадок. Під час страйку-перестороги в Мяску, о год. 12:30 робітники народної міліції (МО) вдерлися до будинку пошти, яка брала участь у страйку. Затримали начальницю пошти, яку пізніше на станиці МО переслухав капітан Залеський. Переслухання він провадив під претекстом закиду, що страйкуючі робітники пошти ускладнюють доступ інформації про випадки на дорогах. Закид цей цілком фалшивий, бо, згідно з інструкціями «Солідарности», всі термінові телефони в справі випадків, катастроф тощо були негайно сполучені.

ТОРУНЬ — Страйкували всі підприємства за винятком тих, що працюють безперервно. МСК вилучив зі страйку комунікацію. Водії їздили з пов'язками на рукавах. Була велика кількість прапорів у місті.

КРАКІВ — Дійшло до страйку солідарности, бо МСК Незалежної самоуправної спілки Краків ствердив під час наради в Гданську, що всі вимоги до властей є справно здійснювані. Звідси гасло солідарність. Усе місто було прикрашене прапорами — багато написів «Солідарність». Протягом 15 хвилин, згідно з дорученням МСК, припинилася вся комунікація, а впродовж цілої години страйкували працівники понад 200 підприємств — між ними ціла Гута ім. Леніна (за винятком відділів, що працюють безперервно).

БЕЛЬСЬКО-БЯЛА — Страйкували найбільші підприєм-

ства, такі як Фабрика автомашин малолітражових, «Бефама», ВПК, «Бельсько-Дзяніна», Андрихув, «Креполь», ПКС.

ВАЛБЖИХ — Припинили роботу всі підприємства, за винятком служби здоров'я: машини швидкої допомоги їздили вулицями міста з білочервоними прапорами. Сирени гуділи на початку і під кінець страйку.

КАТОВІЦЕ — Страйкували найбільші підприємства, а також багато малих з ініціативи самих працівників. Комунікація, на знак солідарности, припинилася на одну хвилину на початку і при кінці страйку.

ГОЖУВ — Припинили роботу всі підприємства, що не працюють безперервно.

ЛЮБЛІН — Страйкували працівники не тільки визначених МСК підприємств, але й багато інших, робітники яких приєдналися до страйку з власної волі. Припинилася комунікація.

КЕЛЬЦЕ — Не працювали підприємства, призначені до страйку, м. ін. Фабрика спеціалізованих автомашин «Польмо-СГЛ».

3 жовтня 1980

(Позацензурний документ з Польщі, надрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» у Лондоні від 22 жовтня 1980)

КОМІСІЯ ПОРОЗУМІННЯ НСП «СОЛІДАРНІСТЬ»

Заява

Незалежна самоуправна профспілка стверджує, що справа судової реєстрації спілок відтягається понад усяку міру. Заявляємо, що нашою головною метою є діяльність у дусі основних інтересів народу, для забезпечення публічного спокою і суспільного ладу. Тому запитуємо, в чиему інтересі є роздувати громадські напруження, продовжувати клімат непевности і браку довір'я? Які сили діють проти основних прав людей праці, проти найвищих народних і державних вимог? Ми запитуємо про це уряд ПНР і публічну опінію. Сподіваємося, що відповіддю на наше питання буде негайна реєстрація Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність».

Краків, 18 жовтня 1980

За НСП «Солідарність»
Лех Валенса

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» у Нью-Йорку)

РОБІТНИЧИЙ КОМІТЕТ МЕТАЛЮРГІВ КОМБІНАТУ ІМ. ЛЕНІНА

Заява

Говоримо від імени 40-тисячного колективу Гути ім. Леніна. Під час серпневого страйку колектив заводу солідаризувався з суднобудівниками, робітниками Вибжежа. Наш страйк був підтримкою для ваших вимог, для поступатів, які були постулятами всіх працюючих людей. Своєю поставою ми прагнули дати вам можливість висловитися в пресі, радіо і телебаченні. Щойно під час підписування порозуміння з урядовими комісіями ми вперше мали нагоду побачити, хто є репрезентанти людей Вибжежа. Дякуємо вам за вашу витривалість — без неї не було б «Солідарности». Сьогодні наша спілка нараховує понад 7 мільйонів працюючих людей. Ми становимо більшість працюючих людей у Польщі. Ці люди вірять, що соціалізм є ладом суспільної справедливості, вірять, що можна привернути найвищі цінності: правду, справедливість, шану до чесної праці, повагу до людини. Нашою діяльністю ми не підриваємо підстав соціалізму в нашій країні. Ми засуджуємо людей, які своїми діями викривили його основні принципи. У такій ситуації, коли наша спілка «Солідарність» є вже фактом dokonаним, дивно звучать заяви керівників братніх соціалістичних країн, в яких висловлюється занепокоєння й охота прийти з допомогою нашому народові. Адже якраз ми є широким збором його репрезентантів. Політичні й урядові власті пред'явили громадянству програму далекосяжних реформ. Ми хотіли б,

щоб вони були послідовно здійснювані, щоб не повторилися чергові періоди «оновлення». Ми, працюючі люди, можемо своєю чесною працею забезпечити здійснення цих реформ. Нам усім лежить на серці добро нашої країни.

Нова Гута, 18 жовтня 1980

(Позацензурний документ з Польщі, передрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» у Лондоні від 22 жовтня 1980)

ЗАЯВА КОМІСІЇ ПОРОЗУМІННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ САМОУПРАВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛКИ «СОЛІДАРНІСТЬ»

З огляду на дезінформацію з приводу причин проголошення одногодинного страйку-перестороги 3 жовтня ц. р. я хотів би в'яснити такі справи. Наша Спілка дуже серйозно ставиться до важкої політичної ситуації в країні і, як ми вже неодноразово заявляли, хоче спричинитися до переборення існуючої кризи. Передумовою цього є одначе повне дотримання і здійснення здобутих порозумінь. Ми мали надію, а з нами й усе громадянство, що здобує порозуміння унормує ситуацію. Проте, як у ділянці регулювання зарплат, так і в ділянці підставової інформації про положення і діяльність Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність» засобами масової інформації, а також щодо створення у всій країні передумов для вільного творення незалежних і самоуправних профспілок, постанови порозуміння і його дух не є дотримуваними.

30 вересня 1980 року минув реченець запровадження підвищення зарплат, гарантованих у протоколі порозуміння, підписаному в Гданську. Тільки на деяких підприємствах відбулися розмови і дійшло до порозуміння, в багатьох одначе переговори взагалі не відбулися.

На недотримання реченця здійснення точки 8 протоколу Порозуміння вирішальний вплив мали: 1) спроби ведення переговорів з давніми профспілками, виминаючи засновницькі комітети, які є дійсними представниками колективів і договірною стороною у складеній з урядом ПНР умові; 2) однобічність при введенні підвищення зарплат без порозуміння з колективами; 3) бюрократичне дотримування тарифів

платень, не зважаючи на почуття громадської справедливості.

Ми свідомі труднощів, які постали через численні вимоги працівників. Але ми думаємо, що коли власті не могли виконати до 30 вересня ц. р. своїх зобов'язань, то вони повинні були визначити графік проведення дальших розмов і подати його до загального відома. Ті розмови повинні бути переведені найпізніше до 20 жовтня ц. р. з умовою, що складені зарплатні домовлення зобов'язуватимуть від 1 вересня 1980 року. Однозначне встановлення урядовою стороною принципів щодо зарплат, проголошення засобами масової інформації та доручення підрядним одиницям не перешкоджати, а навпаки, допомагати при організації Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність» може створити передумови для відкриття страйку.

Голова Комісії порозуміння Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність» — Лех Валенса.

Гданськ, 1 листопада 1980 року

(Позацензурний документ з Польщі, надрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» у Лондоні від 22 жовтня 1980)

ЗАЯВА КРАЙОВОЇ КОМІСІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ САМОУПРАВНОЇ ПРОФСПІЛКИ «СОЛІДАРНІСТЬ»

10 листопада ц. р. Верховний суд скасував рішення Воеводського суду у Варшаві від 24 жовтня ц. р. і провів реєстрацію Незалежної самоуправної профспілки «Солідарність», згідно з нашою пропозицією. Внутрішнє життя Спілки регулює статут, форму і зміст якого склали засновники НСП «Солідарність» згідно з бажанням і волею членів нашої Спілки. До поданого Верховному судові статуту ми долучили додаток — текст конвенції ч. 87 і 92 Міжнародної організації праці, на які ми покликаємося в першому параграфі нашого Статуту, а також першу частину Гданського порозуміння від 31 серпня 1980 року.

Ми неодноразово підкреслювали, що ми вірні принципам Гданського порозуміння, і сьогодні повторюємо це з більшою силою. Порозуміння визначило двостороннє зобов'язання державних властей і людей праці.

Наша профспілка є свідома своїх зобов'язань і рішена послідовно їх здійснювати.

Рішення Верховного суду допомогло усунути загрозу дуже поважного суспільного конфлікту. Прийшла розв'язка, у якій перемогли розсудливість і почуття відповідальності за долю країни.

Подолання напруження навколо реєстрації НСП «Солідарність» створює для Спілки передумови розпочати нормальну працю. Ми розраховуємо на те, що державні власті створять потрібні для того умови. Ми повинні пам'ятати, що завдання і форми діяльності нашої Спілки є визначені статутом. Внутрішнє право Спілки, яке ми здобули з таким трудом і яке маємо завдяки законній постанові Верховного суду, вимагає з нашого боку повного його пошанування. Це значить, що, згідно зі статутом, ми мусимо формувати наші організації й органи, а також у нашій боротьбі за матеріальні і

соціальні права працівників мусимо керуватися вимогами Статуту, який визначає форми дії для здійснення наших постулатів, а між ними детально визначає, в яких умовах і яким способом профспілки можуть використовувати страйк як остаточний засіб. Нам не вільно ні в якому випадку ламати ці принципи.

Ситуація нашої країни дуже важка. Не ми несемо відповідальність за глибоку економічну і суспільну кризу, що наростає від років. Ми відчуваємо проте громадську відповідальність за майбутню долю Польщі. Ми думаємо, що правильне використання наших природних і технічних ресурсів міст і сіл, як і людського знання і сил, дозволять зробити Польщу країною на міру наших потреб і бажань.

Сподіваємося, що почнеться діяльність, до якої зобов'язався Уряд у післястрайкових домовленнях, щоб поліпшити ситуацію шляхом ґрунтовних реформ господарства і публічного життя. Ми стоїмо на сторожі інтересів працівників і в тому дусі будемо боронити матеріальні й соціальні інтереси працюючих людей. Майбутність нашої країни лежить в руках людей праці. Польща є країною розумних людей, які вміють добре думати і добре працювати — треба, щоб прийшло переконання, що людські зусилля не є марнотрачені через брак компетенції, погану політику, зловживання чи корупцію. У такому напрямі і для такої програми буде діяти Незалежна самоуправна профспілка «Солідарність» і буде закликати мільйони своїх членів і всіх людей праці до патріотичної діяльності з думкою про основні справи Батьківщини.

Крайова комісія відкликає стан страйкової готовости, визначений на 12 листопада ц. р.

Варшава, 10 листопада 1980

Крайова комісія НСП «Солідарність»

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» у Нью-Йорку)

СТАТУТ НЕЗАЛЕЖНОЇ САМОУПРАВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛКИ РІЛЬНИКІВ

Розділ I. Назва, осідок і творення клітин спілки

- Пар. 1. 1. Твориться професійна організація під назвою: Незалежна самоуправна професійна спілка рільників, далі звана Спілкою.
2. Спілка є незалежна від державних властей і політичних організацій.
 3. Вона об'єднує членів, що закінчили 18 років і є рільниками, себто одноосібних рільників, селян-робітників та всі інші групи рільників, безпосередньо зайнятих у сільсько-господарському виробництві.
 4. Спілка діє по всій Польщі. Осідком зверхніх органів Спілки є Варшава.
 5. Клітини Спілки творяться засновчими комітетами. Створення клітини повинно бути зголошене комітетові вищого організаційного щабля.

Розділ II. Основні статутіві засади

- Пар. 2. Метою Спілки є:
1. оборона інтересів рільників;
 2. задоволення соціальних потреб членів та їх родин щодо асекурації, відпочинкових відпусток, материнських відпусток і грошової допомоги родинам одноосібних рільників;
 3. підвищення професійних кваліфікацій рільників;

4. привернення і широке запровадження засад самоуправности, справедливости, рівности і солідарности;
5. виховання в душі посвяти для Батьківщини і солідарности з промисловими робітниками.

Пар. 3. Спілка здійснює свої цілі через:

1. представництво своїх членів перед державними властями, працедавцями та іншими суспільними об'єднаннями і установами;
2. участь в установлюванні цін за плоди ріллі і засоби виробництва та участь у справедливому поділі дотацій та інших фондів поміж усіма секторами сільського господарства;
3. подання правної допомоги у випадках спору,
 - а) що виникає з угод про контрактацію і співробітництво;
 - б) між працівниками сільсько-господарського виробництва і керівництвом сільських господарств і підприємств;
4. організація і керування протестними виступами рільників і проголошення страйку, коли інші форми протесту не помагають;
5. ведення освітньої і культурної діяльності та осередків дозвілля і відпочинку;
6. організація самопомоги членів Спілки, зокрема ведення допомогово-позичкових кас і т.п.;
7. заходи для забезпечення членам та їхнім сім'ям відпочинкових відпусток, місць у яслах і дитячих садках для їхніх дітей та відповідної участі в користях з соціального фонду та інших фондів;
8. співдіяння з властями і органами державної адміністрації в обсязі, який виникає з приписів права;
9. ведення осередку дослідів над рівнем прожитко-

- вих коштів та інших умов життя і праці рільників;
10. ведення осередку дослідів рентабельности одно-осібних господарств;
 11. розгортання видавничої і пресової діяльності.

- Пар. 4. В рамках Спілки творяться:
1. сільські профспілкові гуртки з кількістю щонайменше 10 членів;
 2. профспілкові гуртки на підприємствах з кількістю щонайменше 10 членів;
 3. волосні профспілкові організації;
 4. воєводські профспілкові організації.

Розділ III. Члени, їх права і обов'язки

- Пар. 5. Член має право:
1. брати участь у загальних зборах Спілки;
 2. брати участь в обранні й відклику керівних органів Спілки та бути вибраним до них;
 3. брати участь в укладанні інструкцій для обраних делегатів;
 4. користуватися допомогою Спілки в охороні своїх прав у випадку їх порушення;
 5. користуватись соціальною і правною допомогою Спілки та культурними й іншими засобами в її диспозиції;
 6. бути поточно інформованим про рішення та інші дії керівних органів всіх шаблів Спілки;
 7. виступати з пропозиціями і постулятами до спілкових керівних органів усіх шаблів;
 8. брати участь у зборах, на яких спілкові керівні органи ухвалюють постанови щодо його особи.

- Пар. 6. Член Спілки зобов'язаний:
1. дотримуватися постанов статуту й ухвал керівних органів Спілки;
 2. брати участь у спілковому житті і регулярно платити членські внески;
 3. солідарно брати участь у заходах Спілки і підтримувати висувані нею вимоги;
 4. співдіяти у формуванні незалежних взаємин співжиття між членами.

- Пар. 7. Членом спілки стає той, хто вніс членську заяву, після того, як загальні збори членів гуртка ухвалили постанову про його прийняття.

- Пар. 8. 1. Член має право відмовитися від членства. Воно припиняється з моментом відмови.
2. Члена, який уперто не виконує членських обов'язків або веде себе так, як не личить гідності члена Спілки, управа може покарати винесенням догани, а в окремих випадках позбавленням членства.
3. Від постанови про позбавлення членства зацікавлений може відкликатися до зборів гуртка.

- Пар. 9. Управа веде реєстр членів.

Розділ IV. Керівні органи Спілки

- Пар. 10. Загальноспілковими керівними органами є:
1. Загальні збори делегатів;
 2. Управа;
 3. Президія управи;
 4. Ревізійна комісія.

Пар. 11. Вибори до спілкових керівних органів відбуваються на наступних засадах:

1. кількість зголошених кандидатів не обмежується;
2. голосування є таємне;
3. голову Управи обирають безпосередньо загальні збори членів або делегатів;
4. можна бути членом керівних органів щонайбільше дві чергові каденції;
5. функції не може виконувати особа, яка займає керівний пост в органах державної адміністрації, на підприємствах і заведеннях або входить до складу керівних органів політичних організацій.

Пар. 12. До компетенцій Загальних зборів делегатів Спілки належить:

1. ухвалювання змін у статуті;
2. ухвалювання напрямних діяльності Спілки;
3. вибір голови і членів Управи, Ревізійної комісії, а також, при потребі, комісії для дослідження даної справи;
4. розгляд звітів Управи і Ревізійної комісії та надання абсолюторії Управі;
5. ухвалювання висоти членських внесків;
6. приймання рішень у справі об'єднання з іншою професійною спілкою, приєднання до організації, що гуртує професійні спілки, і ліквідації Спілки;
7. Загальні збори збираються щонайменше раз на рік. Скликає їх Управа з власної ініціативи на вимогу Ревізійної комісії або управ, які представляють щонайменше п'яту частину членства. Якщо Управа не скличе зборів протягом трьох тижнів від дня внесення вимоги, збори скликає Ревізійна комісія;
8. у Загальних зборах беруть участь делегати профспілкових організацій. Спосіб їх вибору і

кількість делегатів окремих організацій устійнює Управа пропорційно до кількості членів;

9. Загальні збори приймають ухвали звичайною більшістю голосів. При зміні статуту обов'язкова безумовна більшість голосів, натомість при ухвалі про ліквідацію Спілки більшість 3/4 відданих голосів. Ухвали приймаються відкритим голосуванням, крім виборів до керівних органів і відклику членів цих органів. На вимогу принаймні 1/10 присутніх делегатів голова Зборів наказує таємне голосування також в інших справах.

Пар. 13. Управа обирає з-поміж себе членів Президії.

Пар. 14. До обсягу діяльності Управи належить:

1. устійнення напрямних поточної діяльності Спілки;
2. періодичні оцінки праці Президії;
3. затвердження бюджету Спілки.

Пар. 15. Число членів Управи устійнюють Загальні збори делегатів.

Пар. 16. Каденція Управи триває один рік. Вона продовжується, коли з об'єктивних причин не можна провести виборів. Тоді, у випадку неповноти свого складу, Управа може докооптувати на звільнене місце нових членів.

Пар. 17. До компетенцій Президії належить:

1. керування поточною діяльністю Спілки згідно з постановами статуту і напрямними Загальних зборів делегатів;

2. укладання збірних угод про працю;
3. акти волевиявлення і приймання зобов'язань від імени Спілки;
4. представництво Спілки перед властями і органами адміністрації.

Пар. 18. Ревізійна комісія наглядає і контролює господарську діяльність.

Пар. 19. Керівними органами гуртків, волосних і воеводських організацій є:

1. Збори членів (делегатів);
2. Управа;
3. Ревізійна комісія.

Пар. 20. До компетенцій і функціонування керівних органів гуртка, волосної і воеводської організації застосовуються відповідні постанови статуту щодо загальноспілкових органів, з тим, що:

1. Збори членів (делегатів) творять гурток, волосну і воеводську організацію й устійнюють внутрішню структуру організації;
2. До компетенцій управи профспілкового гуртка на підприємстві належить також:
 - а) співучасть у формулюванні робочого регламенту;
 - б) приймання ухвал щодо призначення соціального і житлового фонду, оскільки це належить до завдань професійних організацій за діючими приписами;
 - в) приймання ухвал щодо працевлаштування, висування, преміювання і нагород працівників та розв'язування угод про працю в обсязі, передбаченому приписами права праці.

Пар. 21. Управа Спілки ухвалює регламент галузевих секцій окремих клітин Спілки. Цей регламент повинен визначати спосіб творення і функціонування секцій.

Розділ V. Правна підметність, фонди і майно Спілки

Пар. 22. Правну підметність мають:

1. Спілка як цілість;
2. воеводська організація.

Пар. 23. Всі інші організаційні клітини діють на основі правової підметності організації, до складу якої входять.

Пар. 24. Фонди Спілки творяться з:

1. членських внесків;
2. дарів, заповітів і дотацій;
3. інших джерел, напр., мистецьких і спортивних імпрез.

Пар. 25. Фонди призначаються на фінансування організаційної, соціальної, культурно-освітньої та іншої статутної діяльності.

Пар. 26. 1. Основою фінансової діяльності керівних органів Спілки є бюджети, що охоплюють усі засоби в диспозиції цих органів.

2. Бюджети складаються на річний термін. З важливих причин можуть вони бути кореговані.

Пар. 27. Засади поділу сум, одержаних з членських внесків, поміж гуртками, волосними і воеводськими організаціями та Управою Спілки ухвалюють Загальні

збори делегатів. Стан спілкових фінансів буде оприлюднюватися.

Розділ VI. Тимчасові і кінцеві постанови

- Пар. 28. Комітет Незалежної самоуправної професійної спілки рільників створений на засновчих зборах Спілки, і засновні комітети протягом трьох місяців від початку дії нового закону про професійні спілки зобов'язані провести вибори до профспілкових організацій. До того часу вони виконуватимуть функції, передбачені цим статутом для профспілкових керівних органів поодиноких шаблів.
- Пар. 29. За згодою управи відповідного шабля можуть брати участь у діяльності гуртків та організацій заслужені діячі, експерти і дорадники, які не є рільниками.
- Пар. 30. Незалежна самоуправна професійна спілка рільників заявляє про свою готовність співдіяти з усіма Незалежними самоуправними професійними спілками.
- Пар. 31. Створені нами профспілкові організації є незалежні і не входять до складу організаційних структур Центральної ради професійних спілок.
- Пар. 32. Статут набуває сили з днем 21 вересня 1980, себто з днем ухвалення.

Список членів-делегатів комітету Незалежної самоуправної професійної спілки рільників, які в день 20 вересня 1980

брали участь в організаційних зборах і прийняли статут спілки:

1. Якуб Антонюк — Добжинєво Дуже, Білостоцьке воєводство;
2. Катажина Белянська — Люсіна, Краківське воєводство;
3. Чеслав Буйно — Пшемислав, Ельблонзьке воєводство;
4. Марек Цала — Пйотрковіце Вельке, Краківське воєводство;
5. Тадеуш Фіялковський — Мал Вєсь, Радомське воєводство;
6. Стефан Гурецький — Каролін, Радомське воєводство;
7. Єжи Гурський — Зброша Дужа, Радомське воєводство;
8. Ян Грот — Стшебеліно, Гданське воєводство;
9. Єжи Гжебелюх — Лази, Катовицьке воєводство;
10. Казімеж Гуменяк — Вулька Каньцуховска, Люблінське воєводство;
11. Конрад Гарбер — Пйотрковіце, Краківське воєводство;
12. Станіслав Гельський — Подлєсе, Валбжиське воєводство;
13. Януш Єндрашко — Яблонна, Столичне воєводство;
14. Томаш Камінський — Яблонна, Столичне воєводство;
15. Ян Кенцік — Варшава;
16. Едвард Копа — Міхаловіце, Столичне воєводство;
17. Генрик Косут — Мала Вєсь, Радомське воєводство;
18. Ян Козловський — Хваловіце-Поповіце, Тарнобжезьке воєводство;
19. Станіслав Красонь — Ловіско, Ряшівське воєводство;
20. Адам Мацяревич — Реймонтув, Плоцьке воєводство;
21. Мірослав Мацежинський — Зброша Дужа, Радомське воєводство;
22. Марек Мілейський — Пшемислав, Ельблонзьке воєводство;
23. Юзеф Олдак — Ігнацув, Седлецьке воєводство;
24. Здзіслав Остатек — Груєц, Радомське воєводство;
25. Юліуш Осуховський — Люсіна, Краківське воєводство;
26. Ядвіґа Павловська — Древніца, Ельблонзьке воєводство;
27. Францішек Перляк — Воля Жарчицка, Ряшівське воєводство;
28. Маріян Пйотровський — Каролін, Радомське воєводство;
29. Казімеж Прикель — Санкі, Радомське воєводство;

30. Богуслав Рочон — Острувек, Люблінське воєводство;
31. Стефан Рочон — Вулька Каньцуховська, Люблінське воєводство;
32. Януш Рожек — Кольонія Гурне, Люблінське воєводство;
33. Марек Сікорський — Нове Ігане, Седлецьке воєводство;
34. Ян Скочилиас — Вулька Каньцуховська, Люблінське воєводство;
35. Марія Щигельська — Осіна Велька, Валбжиське воєводство;
36. Єжи Скшечинський — Дальтрозув, Радомське воєводство;
37. Анджей Вірський — Вулька Каньцуховська, Люблінське воєводство;
38. Мечислав Вітковський — Калушин, Седлецьке воєводство;
39. Генрик Войдак — Зброша Дужа, Радомське воєводство;
40. Анджей Вишинський — Яблонна, Столичне воєводство;
41. Мечислав Вишинський — Яблонна, Столичне воєводство;
42. Сабіна Жуковська — Подгуже, Плоцьке воєводство;

РЕЗОЛЮЦІЯ

Гданськ, 22. IX. 1980

Засновники Незалежної самоуправної професійної спілки «Солідарність» з осідком Крайової комісії в Гданську стверджують, що пункт 1 порозуміння 31 серпня 1980, укладеного між Урядовою комісією під проводом віцепрем'єра Мечислава Ягельського з Міжзаводським страйковим комітетом під проводом Леха Валенси, дотичний створення Незалежних самоуправних професійних спілок, повинен стосуватися також до всіх зайнятих у сільському господарстві, включно з одноосібними рільниками, що працюють на своїх господарствах. Засновники НСПС з осідком Крайової комісії в Гданську повнотою підтримують створення неза-

лежної самоуправної професійної спілки всіх працівників рільництва в таких організаційних формах, які працівники рільництва собі оберуть, і передбачають можливість співпраці й евентуальної федерації своєї Спілки з Незалежною самоуправною професійною спілкою одноосібних селян та інших працівників сільського господарства.

Загальнокрайова Комісія порозуміння «Солідарність»

КОНВЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Конвенція ч. 11

Про права на асоціацію та об'єднання трудівників у сільському господарстві. Ухвалена 11 червня 1924 [Польський] Збірник законів (Dziennik ustaw), ч. 54 з 1925 року, позиція 378.

Стаття 1

Кожний член Міжнародної організації праці, ратифікуючи цю Конвенцію, зобов'язується забезпечити всім працюючим у сільському господарстві ті самі права на асоціацію та об'єднання, що їх мають трудівники в промисловості, і скасувати різні законодавства або будь-які інші постанови, спрямовані на обмеження цих прав трудівників, зайнятих у сільському господарстві.

Конвенція ч. 87

Про свободу асоціацій і захист права на організацію [професійних спілок]

Ухвалена 17 червня 1948 в Сан-Франсіско і ратифікована Сеймом ПНР 14 грудня 1956 [Польський] Збірник законів ч. 29 з 1958 року, поз. 125.

Деякі статті:

Стаття 2

Всі без винятку трудівники і підприємці мають право створювати за своїм вибором організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з однією умовою підлягати статутам цих організацій.

Стаття 3

1. Організації трудівників і підприємців мають право виробляти свої статuti й адміністративні реґляменти, вільно обирати своїх представників, організувати свій апарат і свою діяльність і формулювати свою програму дій.

2. Державні власті повинні утримуватися від усякого втручання, яке може обмежити це право або перешкодити його законному здійсненню.

Стаття 4

Організації трудівників і підприємців не підлягають розпусковій або тимчасовій забороні в адміністративному порядку.*

* Український текст за виданням: «Українська РСР у міжнародних відносинах. Міжнародні договори, конвенції, угоди та інші документи, які складені за участю Української РСР або до яких вона приєдналася (1945-1957)». Київ 1959, стор. 442, 495.

ІНФОРМАЦІЯ

Теперішнім головою комітету Незалежної самоуправної професійної спілки рільників є груецький садівник Здзіслав Остатек (Груець, вул. Валькі Млодих 2/5). Головне довідкове бюро спілки, що твориться, є у Варшаві при вул. Гімнастичній 18, тел. 44-63-49. Після заснування місцевих гуртків просимо на цю адресу привозити заяви і присилати вибраних делегатів.

Рільники, збирайтесь у групи, радьте, творіть місцеві гуртки, об'єднуйтесь з іншими!

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» у Нью-Йорку)

III

В ОБОРОНІ РОБІТНИКІВ

ЗАКЛИК 64

Теперішній момент може виявитися критичним для нашої країни. Ніхто, однак, не може сказати, що розвиток подій його заскочив. Не бракувало сигналів грядучої господарської і політичної кризи. Ігноровано їх — і криза настала. Склалися на неї роки непродуманих господарських рішень, самовпевненості властей у своїй непомильності, недодержаних обітниць, затиснення критики, легковаження громадянських прав. Ще раз виявилось, що польською нацією не можна правити, не слухаючи її голосу. Польські робітники з дозрілістю і рішучістю борються за право своє і всіх нас на краще і гідніше життя. У цій боротьбі місце всієї поступової інтелігенції є по їхньому боці. Така польська традиція і такий наказ моменту.

Усе тепер залежить від того, який буде обраний шлях виходу з теперішньої ситуації. Закликаємо політичні власті і страйкуючих робітників, щоб це був шлях розмов, шлях компромісу. Нікому не вільно ставити на одну карту долі країни і легковажно запропащувати надії на краще майбутнє. Нікому не вільно вдаватися до якихнебудь актів беззаконня і насильства і до випробування сил. Не вільно допустити до повторення трагедії з-перед 10 років, не вільно допустити до того, щоб знов полилась кров.

Вищою вимогою національно-державного інтересу є сьогодні негайне започаткування створеною Урядовою комісією розмов з Міжзаводськими страйковими комітетами, обраними колективами підприємств у містах Вибжежа. Не вільно дозволити собі ні на годину проволоки, яка може створити невідклично грізні факти. Крім розгляду матеріальних вимог і гарантії безпеки всіх, що беруть участь у страйках, треба визнати право робочих колективів на виділення з-поміж себе автентичних профспілкових представництв шляхом

виборів. Свобода профспілкових об'єднань, без зовнішнього втручання, є кардинальним правом робочого народу, яке належить шанувати за кожного суспільного ладу.

Запобігаючи найгіршім наслідкам створеної ситуації, не можна також відкладати подання всьому суспільству повної інформації про стан країни, початку справжньої національної дискусії і створення умов до спільних пошуків виправних способів.

Усі — предмети і підмети правління — мусимо кермуватися добром Польщі. У теперішньому становищі треба стриматися від цькування і ділення суспільства непродуманими словами і образливими кваліфікаціями. Досить уже було за нашої пам'яті знеславлюючих кампаній ненависти. Навчімося всі взаємно шанувати свою гідність.

У цей трудний момент потрібна поміркованість і уява. Вихід з нинішньої кризи вимагає залишення схем, які наказують визнавати кожний постулат конечної політичної реформи за суперечний державним інтересам і спрямований проти основ устрою. Вихід з кризи вимагає також поміркованість у справедливій боротьбі суспільства за свої права і кращі умови життя. Вимагає він усвідомлення трудного становища країни.

Тільки розсудливість і уява можуть сьогодні довести до порозуміння в інтересах спільної батьківщини. Історія не вибачить нікому, хто вдався б до інших розв'язок, ніж шлях такого порозуміння.

Закликаємо вступити на цей шлях: закликаємо до розсудливості і уяви в переконанні, що нема під цю пору важливішої справи для Польщі.

Варшава, 20 серпня 1980

(Підписали 64 діячі культури, до яких приєдналися далі, разом 234, включно з деякими членами Польської Академії Наук)

(«Kultura» 1980, ч. 10)

ЗАЯВА

Протягом останніх тижнів Польща опинилась у стані гострої кризи, чого найяскравішим виявом є страйк, який охоплює, порти і виробничі підприємства Вибжежа. Це господарська криза, яка виявила такі глибокі хиби системи і такий брак довір'я до властей, що перетворилась на політичну кризу. У цьому ж напрямі змінився характер страйків: перші з них були реакцією на підвищення цін на м'ясо і обмежувалися вимогами щодо платні й умов праці; сьогодні робітники Вибжежа домагаються суверенітету їхніх представництв, вибраних у вільних, не контрольованих партією виборах, і свободи вислову; домагаються громадянських прав і реформ у системі управління; домагаються законності і впорядкування всього господарства країни. Урядова партія стала перед судом кляси, з якої нібито веде свій родовід і від якої імени нібито виконує владу.

До господарської кризи довели роблені багато років помилки в керуванні народним господарством, які заторкнули всі ділянки життя і всі галузі виробництва. Чергові правлячі групи не зуміли їх виправити, але бодай би їх визнавали. Ці бо помилки закладені в системі правління, від якої партія не хоче відступити з політичних причин, у страху перед утратою повного контролю над суспільством. Політичній меті, якою є втримання влади, вона підпорядкувала господарські цілі. З політичних причин підтримує центральну систему плянування, привілеї для усупільненого сільського господарства, неприбуткові капіталовклади; з політичних причин уряд укладає некорисні трансакції, яких не виявляє перед народом, і з політичних причин розтринькує велечезні суми на непродуктивні видатки, на утримання партійного апарату та

розбудованих над міру сил безпеки. Окрему проблему становлять військові видатки. До цього доходить грабунок національного майна керівними партійними і державними групами та маніпулювання капіталовкладними фондами відповідно до внутрішніх потреб і розгри між кліками. Врешті, вже багато років уряд, замість почати доосновні реформи, рекомендовані експертами, науковими інститутами і голосом вільної громадської думки, латає діри підвищенням цін і платень, чим тільки побільшує інфляцію; він тривожить світ вимогами позик, а на їх сплату грабує внутрішній ринок з найкращих товарів, експортуючи все; від багатств лісу до робочої сили.

Політика властей суперечна з добром країни. Тому протестують проти неї найдужче робітники наймодерніших і найсправніших підприємств. Їм загальне марнотратство найвидніше. Протестують ті, в яких є найбільше сказати на цю тему: саме суднобудівельники, докери, люди моря.

Чи ці протести мусили прийняти форму страйків, що приносять країні нові втрати, а робітникам, їх родинам і всьому населенню заподіюють багатьох страждань? А яку ж іншу форму могли знайти, коли власті легковажили всім остерезні сигнали і заклики до реформ, якщо заблюкували всі канали інформації й консультації, закнеблювали пресу, знищили представницькі органи? Не робітники обрали шлях конфронтації. Їх туди зіштовхнуто. Це якраз робітники дають властям і всій країні, всьому світові наглядну лекцію поміркованості, дисципліни, реалізму. Їх вимоги містяться в рамках правосильних у нас приписів, передусім Міжнародної конвенції про професійні спілки і Хартії прав людини. І саме робітники є сьогодні в Польщі чинником порядку і права.

У відповідь вони почули слова про загроження устрою, звинувачення у схиланні перед «анархістичною» чи «антисоціалістичною» агітацією, а врешті неясні погрози і знані, добре знані натяки на загрозу ззовні. Неначе ніщо не змінилося на світі і в країні від червня 1956 року, знов, як тоді, як у 1970 і 1976 роках кинено слова, що їх тоді власті мусили відкликувати вже

кілька днів після проголошення: адже з усіх цих криз робітнича кляса виходила переможцем, а партія мусила виправдовуватися з помилок, припущених у минулому.

Теперішня криза показала переконливо, що власті зовсім не здають собі справи з настроїв суспільства. Виявила вона також несправність вищого партійного апарату.

Суднобудівельники-страйкарі і робітники інших виробничих підприємств Вибжежа, які їх солідарно підтримують, не загрожують ні соціалізму, ні безпеці країни. В окупованих ними місцях праці, які на основі конституції ПНР їм належать, відроджуються засади, ідеали, права, від яких практика далеко відійшла; твориться нова національна єдність, яка перекреслює поділи й різниці; твориться справжнє почуття суспільної власності і відповідальності за країну. Робітники знають так само добре, як усе суспільство, які є геополітичні реалітети. Ідеться, звичайно, про те, щоб оберегти країну перед інтервенцією з боку Радянського Союзу. Але що може зробити інтервенція СРСР більш правдоподібною: чи вимоги польських робітників впорядкувати господарство і форми автентичного представництва, чи потопання країни в хаосі і порожнечі, виниклій між владою і робітничими масами та всім суспільством, у порожнечі, яка що кілька років загрожує вибухом?

Мета страйків ясна: негайне поліпшення життя й умов праці та створення представництв робочих колективів. Вони конечні тому, що лише такі представництва можуть забезпечити тривалість отриманих тепер поступок і здобутків, і тому, що вони потрібні для правильного функціонування нашого господарства. Такі представництва можуть стати для властей партнерами до розмов про продуктивність праці і винагороду, що дозволить оберегти країну від хаосу. Отже, вимагаючи такого представництва, страйкарі дають можливість запобігти господарському упадкові Польщі. Відповідаючи прихильно на вимоги щодо платні, власті відкидають одначе вимоги, що їх називають політичними. Тим самим позбавляють вартості свої власні поступки. Надіймося, що, може, в ході

дальших переговорів політичний розсудок візьме верх над тупою впертістю.

Хід і розпросторювання страйків показали, що робітники стихійною єдністю настроїв, хотінь і вимог надолужують брак організації та величезні труднощі в порозумінні між підприємствами і передачі відомостей. Віримо, що вистоять вони в рішучості, соліданості і спокої. Віримо, що в ім'я принципової потреби збереження єдності, бачачи спроби партії розбити її, вони будуть висувати тільки такі вимоги, які можуть знайти всезагальну підтримку.

Страйкарі висловлюють ділом те, що думає і відчуває, чого бажає вся польська нація. Свідомість цього повинна переконати власті в недоречності якоїнебудь спроби застосувати силу. Страйкарі мають також за собою міжнародний профспілковий рух і безкровну боротьбу — віримо, що до кінця безкровну — знаючи, що рішається доля не тільки польських робітників, не тільки всієї Польщі, але й доля Європи.

Страйковий рух поставив сьогодні власті перед невідхильними доконаними фактами. Підтримка всього суспільства може спричинити, що цей факт породить зміни на краще в житті нашого народу.

21 серпня 1980
ПСП, ч. 46

Польське Самостійницьке Порозуміння

(«Kultura» 1980, ч. 10)

КОМЮНІКЕ ЗАСІДАННЯ ГОЛОВНОЇ РАДИ ЄПІСКОПІВ ПОЛЬЩІ

У торжество Ченстоховської Божої Матері (26 серпня 1980) в національній святині на Ясній Горі радила на позачерговому засіданні Головна рада єпископів Польщі. На раді головував кардинал Стефан Вишинський, первоієрарх Польщі.

1. Головна рада єпископів з глибокою турботою за благо нації і держави, а також кожного громадянина оцінила теперішній стан господарських і політичних напружень у нашій країні. Джерела цих напружень складні. Вони є висловом невдоволення зробленими помилками, яке пульсувало вже багато років. Тільки в атмосфері спокою і внутрішнього порядку можна його успішно розладувати.

Головна рада єпископів висловлює визнання як страйкуючим робітникам і їх комітетам, так і властям за те, що не допустили до забурень публічного порядку. Це доказ громадської і політичної зрілості.

Таке дотеперішнє наставлення подає надію, що в ретельному діалозі між створеними страйковими комітетами і делегаціями політичних й урядових властей знайдуть розв'язку всі спірні проблеми. Це в інтересах усієї нації.

Швидка розв'язка цих проблем є наказом моменту. Тому цей діалог повинен характеризуватися готовістю знайти прийнятні для обох сторін розв'язки. Поляки мусять уміти порозумітися взаємно й у власному домі самі розв'язувати свої проблеми.

Досягнуті порозуміння, підперті відповідними гарантіями, повинні припинити страйки, щоб нормальне функціонування народного господарства і суспільного життя в мирі

стало можливим. Порозуміння повинні бути дотримані обидвома сторонами за засадою: *Pacta sunt servanda* [Угод треба дотримуватися].

2. Головна рада єпископів у рамках пастирської служби народові звертає увагу всього суспільства на спосіб діяння і поведінки в душі Євангелія, на засаді любови і суспільної справедливости в шуканні та задоволенні прав. А закликаючи всіх зберегти порядок, спокій і розсудливість, підкреслює з повною силою і пригадує всім, що умовою внутрішнього миру є пошана невід'ємних прав нації. До цих прав належить:

— Право на Бога, на повну громадянську свободу, у тому числі на релігійну свободу і вільну діяльність церкви, на фактичну, а не тільки декларовану терпимість до переконань;

— Право на гідне існування кожної родини, на публічне навчання і виховання, яке відповідає її переконанням;

— Право на правду, якої, серед іншого, досягається ретельною інформацією і чесним діалогом між публічною владою і суспільством;

— Право на пізнання повної національної історії і культури, на безперешкодне володіння правдою і її висловлювання, на свободу поглядів і т. п.,

— Право на хліб, приступний усім громадянам відповідно до потреб;

— Право на індивідуальне володіння і диспонування землею в сільських господарствах. Застосування цього права і створення сприятливих умов розвитку індивідуальним сільським господарствам збільшить їхню продуктивність, скріпить родину, зв'яже народ з рідною землею — а це все служить польському державному інтересові;

— Право на працю, виконувану згідно з вимогами гідности і свободи трудової людини;

— Право на слушну винагороду за виконувану працю;

— Право громадян на об'єднання, на самостійні робітничі представництва й самоуправи. В останній справі II Вселенський Ватиканський Собор учить, між іншим:

«До основних прав людської особи слід зарахувати право

працівників на вільне заснування спілок, які їх справді представляли б і могли спричинятися до формування господарського життя за правильним порядком, а також право кожного працівника на вільну участь у діяльності цих спілок без боязні перед небезпекою помсти» (*Gaudium et spes* [Радість і надія] 68). Ось деякі тільки права, які тепер вимагають підкреслення.

3. Польська нація потребує справжньої моральної і суспільної онови, щоб могла наново віднайти віру в себе, в своє майбутнє, довір'я до власних сил, пробудити моральну енергію і суспільну жертвенність для впорання з великим трудом праці і конечними відреченнями, які всіх нас чекають. Нагальною потребою є відбудувати довір'я між суспільством і владою, щоб у спільному зусиллі будувати краще майбутнє батьківщини і забезпечити інтереси нації та держави.

4. Головна рада єпископів від імени Конференції єпископів наказує в усій батьківщині молитви за щасливе і благодатне для країни розв'язання існуючих напружень і виниклих труднощів. Час і форми цих молитов визначають єпископи-ординарії.

Варшава, 27 серпня 1980

(«Tygodnik Powszechny» 1980, ч. 36)

ЗАЯВА СПІЛКИ ПОЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Спілка польських письменників висловлює визнання, вдячність і подив польським робітникам, а зокрема робітникам Вибжежа, представленими Міжзаводськими страйковими комітетами в Гданську і Щеціні, за те, що вчинили для спільного добра.

З радістю і надією приймаємо контурну програму суспільної онови, вироблену шляхом переговорів з уповноваженими уряду Польської Народної Республіки, дякуючи всім їх учасникам за поміркованість, відповідальність, обачність і добру волю.

Хочемо підкреслити, що розмови відзначалися поважністю, розумінням становища країни, взаємною пошаною і великою гідністю, отже, рисами, які належать до найкращих традицій нашого народу. За різних періодів післявоєнної історії багато хто, як видно, неправильно, сумнівався у тривалості цих рис. І хоч ми переконані, що наростаючому конфліктові можна було запобігти багато років тому, у сприятливіших умовах і обставинах для оновлення всього національного життя, проте як зміст, так і форму нового закону про професійні спілки, що передбачає творення самоуправних професійних спілок, вважаємо за спільну перемогу нас усіх.

Гордістю і вдовolenням сповняє нас факт, що на почесному місці в складеному порозумінні опинилися справи національної культури, для вільного і гармонійного розвитку якої треба обмежити цензуру законно визначеними, підлеглими позову і суспільному контролю прерогативами.

Наша Спілка роками добивалася ґрунтовної зміни моделю культурної політики, яка збіднювала наш спільний дорібок. Ми проголошували це, не зважаючи на все більш

обмежені можливості, розуміючи, що загроза культурі веде неминуче до духового здрібніння всього суспільства.

Вірні місії літератури в польському публічному житті, ми протиставлялися і будемо в потребі далі протиставлятися перекресленню задля тимчасових цілей цілих сторінок нашої історії або її тенденційній і поверховій інтерпретації; розгляданню культури лише як знаряддя; зіштовхуванню як творів, так і творців на марґінес громадського життя; засудженню «незручних» письменників і творів на небуття.

Правда історії та культури народу становила і буде становити підвалину нашої дії.

Ми боролись і будемо боротися за піднесення ранги і властиве розуміння ролі культури в польському суспільному житті, бо вона творить нашу національну тотожність;

— за її вільний розвиток, відповідний до потреб суспільства;

— за безперешкодний переплив інфомацій, а також поглядів і оцінок;

— за підбір компетентних, здатних до управління і чесних людей на посади організаторів і координаторів культурного життя країни;

— за відхід од дотеперішньої практики копійчаних ошадностей в ділянці культури при одночасній розтратності і сваволі у видаванні засобів, призначених на цю мету;

— за віднову присутности в публічному житті, згідно з конституційною постановою, тих творів і тих письменників, які були з нього виключені; польська культура становить нерозривну цілість без огляду на світогляд, переконання і місце проживання її творців.

Усі ці вимоги повинні бути якнайшвидше виконанні, бо занедбання в цій життєво важливій ділянці обтяжують духову гіпотeku теперішніх і майбутніх поколінь.

Крім цього, Спілка польських письменників домагається:

— створення Ради культури, обраної всіма творчими середовищами, з прерогативами співвирішувати в усіх справах, суттєвих для духового життя суспільства;

— участі виборних представників літературного середовища в рішеннях дотичних видавничої справи, культурно-літературної періодики, театру, кіномистецтва, радіомовлення і телевізії;

— укріплення самоуправности нашої Спілки через співучасть у рішеннях дотичних Фонду літератури;

— якнайшвидшого переборення катастрофічного стану книжкового виробництва, що викликає їх хронічний брак на ринку.

Детальні вимоги в усіх цих справах Спілка польських письменників у порозумінні з іншими творчими об'єднаннями піддасть під розсуд загалу у відповідному часі і після їх докорінного обговорення.

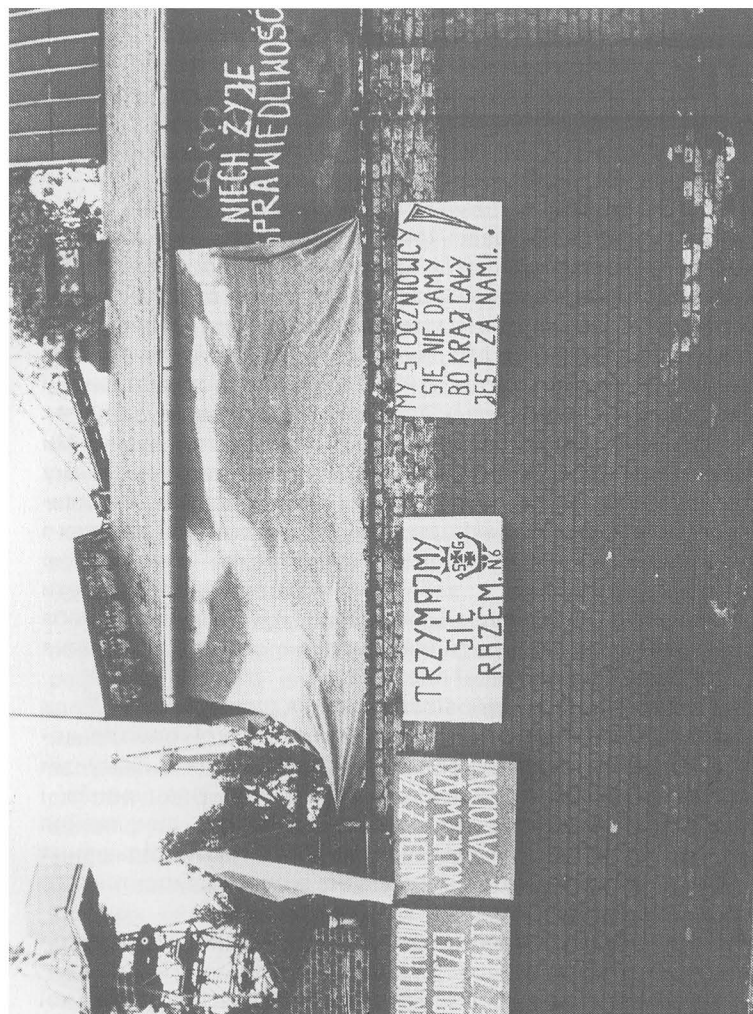
Висловлюючи підтримку заяви наших колеґ із Гданського відділу СПП від 21 серпня ц. р. та дальших заяв інших письменницьких середовищ, збіжних з сьогоднішньою заявою, як також підтримку ініціатив, що народжуються в братніх творчих об'єднаннях, проголошуємо бажання спільної дії для добра польської культури.

Заявляємо готовість брати співучасть у національній онові; стверджуємо і підкреслюємо, що наша Спілка об'єднує людей різних поглядів і переконань, для яких, одначе, справи польської культури і польського слова становлять предмет найвищої і панівної турботи; людей заклопотаних спадкоємністю і поширенням найкращих традицій нашого народу; людей, зусиллям і турботою яких є, щоб польська книжка, польське слово і польська думка доходили без перепон до всіх польських домів.

Головна управа Спілки польських письменників

Варшава, 9 вересня 1980

(«Kultura» 1980, ч. 11)

УХВАЛА НАУКОВОЇ РАДИ ВАРШАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВІД 28 ВЕРЕСНЯ 1980

Наукова рада Варшавського університету з радістю вітає рух суспільного і політичного оновлення, що охопив усю країну і всіх поляків. Цей рух викликали масові протести робітників, що увінчалися підписанням порозуміння у виді суспільного договору. Наукова рада Варшавського університету переконана, що ця умова мусить бути здійснена повністю і повинна стати точкою виходу для усунення напруження і суспільних несправедливостей та поборення господарської кризи. Ми думаємо, що потрібні гарантії, які дозволять польському суспільству перейти від тимчасових змін і обіцянок, спричинених страйками, до реформ, опертих на міцних основах і демократичних інституціях. Ми свідомі, що справжньою передумовою обнови є забезпечення країні стабільності економічного становища. Щоб досягнути цієї мети треба сполучити ретельне зусилля суспільства і формування відповідної господарської системи.

Відчуваючи співвідповідальність за долю країни, Рада вважає, що правом і обов'язком університетської громадськості є брати активну участь у русі оновлення. Тому ми висловлюємо пошану до всіх середовищ працівників і студентів університету, які спричинилися до виникнення серпневої суспільної умови. З приємністю вітаємо збільшення студентської активності і провіщення віднови студентського руху.

Наукова рада Варшавського університету висловлюється за:

- привернення зверхньої законодавчої і контрольної

- ролі Сейму, а також властивих функцій інших репрезентативних органів у відношенні до відповідних виконавчих органів;
- реформу загальної виборчої системи;
- розмежування функцій органів Польської об'єднаної робітничої партії і функцій адміністраційних ланок;
- репрезентативний і самоуправний профспілковий і студентський рух;
- забезпечення свободи вислову переконань і поглядів;
- чесну і вичерпну інформацію громадянства про внутрішні і міжнародні справи.

Основною роллю університету в житті країни є ведення наукових дослідів, участь у будівництві національної культури і навчання суспільства. Наукова рада закликає враховувати думки вчених і експертів в основних для розвитку суспільства, господарства і народної культури справах. Наукова рада вимагає теж, щоб висліди наукових дослідів і експертиз, важливих для життєвих справ країни, були пріступні громадянству. Наука повинна посісти належне їй місце у вирішальній системі на всіх щаблях керівництва. Наукова рада вважає зокрема важливою і пильною справою відновлення обмірковування проєкту заходів щодо національного виховання.

Конечною передумовою для виконання суспільного обов'язку вищих навчальних закладів є здійснення ґрунтовної реформи вищого шкільництва. Мета навчання у вищому шкільництві мусить гармонійно поєднувати дійсні потреби національної культури і господарства з індивідуальними аспіраціями здобуття і поглиблення знання. Підтримуємо спробу розгорнути працю над застосуванням змін правових основ функціонування науки і вищого шкільництва. Закон про вище шкільництво мусить забезпечувати самоуправління шкіл і залишати право детальних рішень щодо структури і системи окремих навчальних закладів їх статутам. Невідкритою передумовою належного розвитку праці над новим правовим унормуванням науки і вищого шкільництва, а теж над статутами навчальних закладів, є організувати вільну

дискусію на тему життєвих справ середовищ і передати проєкт на оцінку представників університетських відділів.

Правильний розвиток науки й навчальних закладів вимагає:

1. Гарантувати навчальним закладам самоуправність і демократію у внутрішніх справах. Для цього треба:

а) визнати за колегіяльними органами — Науковою радою, радами відділів та інститутів — право рішення про основні напрямки діяльності навчального закладу і право контролю над особами, які виконують керівні функції, включно з правом відкликання тих осіб;

б) прийняти принцип виборності осіб, що виконують керівні функції в навчальному закладі, таємним голосуванням та встановити, як довго можна виконувати ту саму функцію;

в) забезпечити широку участь представників різних груп працівників і загалу студентства в колегіяльних органах. Вони повинні бути обирали таємним голосуванням і, якщо це можливе, без посередників;

г) забезпечити визначення структур і змісту програм навчання в порядку погодження навчальних закладів і міністерства та визнати в цій ділянці широкі привілеї для вищих шкіл;

г) провести аналізу раніше зроблених рішень, які викликають сумніви, а то й опір громадянства.

2. Забезпечити вільний доступ до наукових джерел та знести неістотні обмеження в публікації наукових праць і презентації вислідів праці.

3. Забезпечити навчальні заклади та їхніх працівників і студентів відповідними матеріальними і фінансовими умовами праці.

4. Забезпечити студіюючій молоді справжню участь у самоуправі навчального закладу і право вибору форм організованого студентського життя.

5. Рішення у справах навчання і влаштування на працю молодих університетських учителів залишити за факультетами. Про прийняття їх на роботу повинні вирішувати

насамперед їхні здібності, кваліфікації і нахил до творчої дослідчої та вчительської праці.

6. Забезпечити відповідний ступінь Головній раді науки, вищого шкільництва і техніки, яка повинна мати основну роль в ділянці встановлювання принципів наукової політики і координації праці вищих навчальних закладів.

7. Залишити справи ухвалювання ступенів і надавання наукових титулів виключній компетенції колегіяльних наукових органів, факультетських рад, наукових рад, Центральної кваліфікаційної комісії та Державної ради. Склад Центральної кваліфікаційної комісії мусить бути встановлений порядком виборів у наукових середовищах.

Приймаючи цю ухвалу, Наукова рада висловлює переконання, що Варшавський університет спричинить до загального оновлення суспільного життя нашої країни, що його працівники і студенти створять спільно конструктивну і конкретну програму змін для розвитку польської культури і науки, що зроблять усе потрібне для здійснення цієї програми.

(Позацензурний документ з Польщі, передрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» в Лондоні від 22 жовтня 1980)

ПРОПОЗИЦІЯ,

поставлена на засіданні Президії Польської Академії Наук 30 вересня 1980 року проф. д-ром Янушем Ґрошковським, колишнім президентом ПАН.

Нові помилки і викривлення, які на протязі останнього десятиріччя гнітили життя нашої країни, не оминули польської науки, в тому числі й сектора, що є вкомпетенції Польської Академії Наук, за який вона несе відповідальність. Польська наука разом з усією країною переживає важку кризу. Не зважаючи на більші ніж колинебудь давніше затрати на науку, її ефективність, міряна кількістю винаходів і допомогою народному господарству практичними застосуваннями, постійно падає. Для частини наукових робітників не є чужі: плягіяти наукових робіт, чванливість, неробство і неуцтво. Як наслідки прийшла залякуюча девальвація учених ступенів. Немає великих прізвищ, немає великих досягів, немає шанс на зміну цього стану, бо для молодих науковців не створено умов для повного розвитку і для надолуження новопосталих прогалин. Не рідкі випадки, коли самостійні науковці, що працюють у наукових і судових органах, толерують, а навіть підтримують шахраїв і могутніх кримінальних злочинців, з одного боку, а з другого — репресують працівників науки, які намагаються запобігти зловживанням. Членам ПАН відомі випадки такої поведінки. Обов'язком чесних людей, що пов'язані з Польською Академією Наук, є проаналізувати існуючий стан справи і дати напрямні процесам усунення недоліків й оновлення, не чекаючи, аж інші середовища переберуть ініціативу в свої руки.

Ставлю пропозицію скликати в найкоротшому часі загальні збори ПАН з таким порядком нарад:

- 1) аналіза ситуації в польській науці;

- 2) справа проведення верифікації під оглядом етичним і професійним тієї частини наукових кадрів, про яку відомо, що чинила надуживання або не має кваліфікацій;

- 3) справа заснування незалежної профспілки працівників науки;

- 4) справа зміни в законодавстві щодо науки, а зокрема відновлення в Польщі принципу самоуправи і виборності керівництва в наукових інституціях.

Пропоную створити при Президії ПАН комісію для перегляду негативних подій, які мали місце в сфері науки, та приготування матеріалів і пропозицій на загальні збори ПАН. Пропоную також подати до публічного відома, що Польська Академія Наук почне процес оновлення польської науки, яким задумує керувати.

Януш Ґрошковський

(Позацензурний документ з Польщі, передрукований у бюлетені групи «Information Centre for Polish Affairs» в Лондоні від 22 жовтня 1980)

ПРОЄКТ ПРОГРАМИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЗАЛЕЖНОГО ОБ'ЄДНАННЯ СТУДЕНТІВ

У серпні ц. р. було укладене порозуміння між страйкуючими робітниками Вибжежа і владою ПНР. Згідно з постановами угоди, появилася можливість створення нових професійних спілок, які мають шанс стати справжніми представництвами робочого люду в Польщі. Відповіддю на ці рішення був поширений на всі середовища незалежний профспілковий рух, який відкидає стару, скомпромітовану організацію, що їй усезагально відмовлено довір'я. Так ось уперше по 35 роках суспільство вибороло собі можливість організувати себе знизу — покликати автентичне представництво, що може співтворити і контролювати всякі рішення влади.

Ці події відкрили також можливість дискусії над формами демократизації життя в країні, бо всякі діагнози щодо стану кризи в Польщі і її джерел сходяться на тому, що причиною теперішнього становища є позбавлення суспільства власної волі і відібрання йому права на участь у рішеннях.

На нашу думку, всезагальний рух за віднову суспільного життя в країні повинен також охопити вищу школу. Середовище вищих шкіл — це найчисленніша група людей безпосередньо причетних до справ культури, які мусять зазнати змін. Автономія культури й науки повинна бути першою і найважливішою серед реформ у цій сфері суспільного життя.

Закон 1969 року перекреслив незалежність вищих шкіл, ліквідуючи виборність декана і ректора та суверенітет факультетських рад, звів ролю сенату до виключно дорадчих функцій. Призначений Міністерством науки, освіти, вищих шкіл і техніки ректор дістав у світлі начального правильника право на неконтрольоване розпорядження усім високошкіль-

ним життя. Утрату автономії високошкільною громадськістю поглибив у 1973 році факт ліквідації Об'єднання польських студентів і створення на його місце залежного від ПОРП і зфедерованого в Федерації соціалістичних союзів польської молоді соціалістичного союзу польських студентів (ССПС). Це організація зформована зверху, яка не має мандату високошкільної громадськості, а її політичність і диспозиційність записана в прийняті статутіві засади. Отже, очевидно, що ССПС не може заявляти права на представництво студентів, які не є членами цієї організації, як це він досі чинив. Його чисельність впливає не стільки зі схвалення студентами політичного характеру статуту, скільки з факту що це єдина організація у вищій школі, яка має в своїм розпорядженні матеріальну базу і не залишає студентам змоги якогонебудь вибору. Безпоседнім наслідком такого стану справ є виникання пристосуванських настанов і занепад громадянської відповідальності. Прикметний також кон'юктурний характер дій ССПС. Особливо гостро це виявилось останнім часом, коли актив організації почав майже дослівно приписувати собі конкретні положення, вироблені і проголошені раніше з незалежної громадської ініціативи. До недавнього часу ССПС усякими силами бойкотував діяльність за здійснення цих вимог.

Вищеописаний стан справ був усанкціонований, як ми вже сигналізували, відповідними правно-організаційними нормами, накиненими високошкільному середовищу. Потрібна, отже, зміна цих норм для повернення вищим школам їх громадськості і повної автономії. Тому пропонуємо покликання незалежної і самоуправної студентської організації аполітичного характеру для загарантування оборони студентських прав і повного, вільного представництва середовища на публічному форумі. Тим самим хочемо включитися до руху творення організації незалежних і самоуправних професійних спілок. Пропонуємо як тимчасову назву організації: Незалежне об'єднання студентів.

Уважаємо також, що Незалежне об'єднання студентів

повинне брати участь у громадському житті, приєднуючися до постулятивного руху, започаткованого Незалежними самоуправними професійними спілками, тому що заскорупність у герметичних середовищних геттах гальмує здійснення реформ у країні.

Нова студентська організація, яка заявляє про свій незалежний, самоуправний характер, мусить мати гарантоване реальне право виступати не тільки у середовищних питаннях. Незаглушений голос студентів у справах суспільно-політичної дійсності країни, право на відверту критику і висування вимог щодо панівного в Польщі правно-адміністративного порядку може тільки прискіпити декларований владою процес демократизації і віднови суспільного довіря до метод діяльності держави.

Здійснення конституційних громадянських вольностей — це єдина, на наш погляд, гарантія процесу суспільної віднови. Для цієї мети будемо змагати до:

1. Запевнення явности публічного життя;
2. Знесення превентивної цензури і припинення дискримінації незалежних видавництв;
3. Очищення від брехні гуманітарних, суспільних і політичних наук;
4. Уможливлення вільної освітньої і культурної діяльності — самоосвітніх семінарів, викладів (включно з викладами Товариства наукових курсів), театрів, дискусійних клубів, кіноклубів з показом сучасного світового кіномистецтва;
5. Дотримування засад законности, зокрема припинення репресій проти людей з поглядами, відмінними від офіційних;
6. Права на вільне користування паспортом.

У рамках діяльності Незалежного об'єднання студентів у вищих школах вимагаємо:

1. Автономії вищих шкіл, включно з правом на реорганізацію внутрішньої структури, на укладання програм навчання і наукової праці, з виборністю влади і колегіальністю рішень;
2. Забезпечення автентичного представництва студентів

у сенаті, деканських колегіях і педагогічних радах (через студентську самоуправу);

3. Виключення всіх студентських представництв (представництв в управі вищої школи, самоуправ гуртожитків, товариських судів) з-під контролю всіх організацій, що діють у вищій школі, і регламентового загарантування незалежности їхньої діяльності;

4. Знесення Дисциплінарних комісій як суперечних з засадами законности і основними правними нормами;

5. Вільного доступу до всіх бібліотечних і архівних колекцій (ліквідації спецфондів);

6. Зміни фінансової і стипендіальної політики, радикальної зміни житлових умов студентів і знесення привілеїв за громадську діяльність;

7. Запевнення студентам користування поліграфічними засобами і радіовузлом та вможливлення вільного розвитку незалежних студентських часописів;

8. Знесення річної військової служби по закінченні вищого навчання;

9. Узалежнення роздачі наукових штатів виключно від кваліфікацій, а також впливу студентів на кадрову політику (включно з правом на відмову згоди на вчителя);

10. Віднови можливости праці у вищій школі всім усуненим з неї за погляди, суперечні офіційно прийнятим;

11. Повного працевлаштування випусників згідно з кваліфікаціями.

Уважаємо, що в першу чергу треба заходитися коло творення студентських самоуправ.

Вищевикладені пропозиції напрямків дії будуть деталізовані в ході опрацювання програмної декларації Незалежного об'єднання студентів.

(Позацензурний документ з Польщі, поширений групою «Pomost» у Нью-Йорку)

IV

ОЦІНКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ПОЛЬЩА: ВЕРЕСЕНЬ 1980

«... це також відповідальність найчисленнішої суспільної групи, промислових працівників, які мають у своїх руках найбільшу силу. Силу непоборну, як показав досвід минулого тридцятиріччя».

(Закінчення програми Польського Самостійницького Порозуміння)

«Ми всі, противники системи, непартійні і партійні, повинні мати, більше почуття власної сили. Ми повинні пам'ятати, що становимо вирішальну більшість. Пам'ятати, що люди, повною віддані системі, є в меншості навіть серед функціонерів і провідників. Дуже багато воліло б жити і працювати в іншому устрої».

(З тексту «Противники системи», Проблемна група ПСП, вересень 1977)

Під час цього літа пройшла в Польщі могутня хвиля суспільного протесту проти метод правління нашою країною. Досягла вона кульмінації в другій половині серпня і довела до генеральної перемоги страйкарів. Протест був спонтанний, не запланований заздалегідь, не організований центрально. Щоб нові події могли принести очікувані мільйонами їх учасників результати, треба усвідомлювати собі їхню суть і замислюватися над способами використання відкритих ними можливостей змін у житті нашого народу.

Чіткий політичний поворот стався вперше у висліді подій, на хід яких не мала вирішального впливу середпартійна розгра. Вперше не було актів насильства і виразних елементів маніпулювання і провокацій з боку влади. Вперше єдиною рушійною силою була робітнича верства. Вперше народилися нові суспільно-політичні структури. Отже хоч набагато нові асоціації з подіями років 1956, 1970 і 1976, цього разу хід подій був зовсім інший, та інші, ширші і триваліші можуть бути їх висліди.

Основним результатом суспільного бунту є згода на зламання партійної монополії на економічну владу. Створення незалежних професійних спілок і визнання за ними права на страйк означає, що відбулася часткова зміна системи управління. Якщо професійні спілки втримають свою самостійність, будемо мати два окремі осередки на ухвалення рішень у господарсько-суспільних справах: один — керований партією, і другий — самоуправними працівниками.

Якщо соціалізм розуміти не як систему монолітної партійної диктатури, але як систему, в якій трудові маси мають вплив на господарські і суспільні рішення, то виникла система більш соціалістична, ніж попередня.

Протягом кількох тижнів контрольовані партією засоби інформації ставили питання: хто стоїть за страйкарями? Виявилось, що стояла за ними чимала більшість суспільства. Підтримка була майже вселюдна, хоч, може, не завжди з тих самих міркувань. Дала підтримку страйкам, м. ін., більшість рядових членів партії — свідомо, що протест спрямований не проти окремих людей чи груп, а проти кривдної і принизливої системи. Домагаючися зрівняння соціальних добродійств, які належать робітникам, з тими, які визнано вже за військом і міліцією, страйкарі не хотіли відплати. Вони усували бар'єр, яким влада відокремила одні професійні групи від інших, хочаби собі купити лояльність військовиків і міліціонерів. Страйкарі здобували також загальну симпатію своєю тверезістю, організованістю і спокоєм.

Підтримки не дали ті, кому загрожувала втрата посади і

привілеїв. І ті, що до останньої хвилини сліпо слухали наказів тодішньої найвищої влади. І також ті, хто дав себе залякати погрозами радянської інтервенції. І також ті, особливо численні серед верстви службовців, хто піддався пропаганді, що говорила про втрати від страйків, набагато менші від тих, що їх приносила божевільна господарська політика.

А хто стояв за владою? Вони самі від самого початку сигналізували, що їхньою єдиною підпорою є СРСР. Давали також наздогад, що вважають за соціалістичний устрій просто такий, який догоджає радянським вимогам. У вершинному моменті страйкової акції виявилось, що влада сама нездібна протиставитися *будь-яким* вимогам суспільства. Обмежувати ці вимоги могла тільки оглядка на СРСР.

Укладену між страйковими комітетами і властями «суспільну угоду» суспільство повинне, таким чином, розуміти як мандатний договір. Тому що СРСР вимагає, щоб партія виконувала владу, хоча б обмежену, нація погоджується на це як тимчасовий компроміс. Вона залишить партії владу, але на означених умовах, здійснення яких буде контролювати.

Цей мандатний уклад взаємин між нацією й урядовою партією одні вважають за тривалий і остаточний, інші, яких, очевидячки, більшість, за стан, щільно пов'язаний з теперішніми умовами в Польщі, а передусім з міжнародною ситуацією.

Серпневі події й укладена «суспільна угода» можуть започаткувати процес уструпованих перетворень в наслідок вимагання суспільством відібраних йому прав. Тепер першочерговим завданням є забезпечити тривкість укладених порозумінь, їх повне виконання владою, а також поширення досягнутих самоуправних прерогатив на інші суспільні і професійні середовища: передусім на досі обходжених мовчанкою хліборобів, на молодь, університети, творчі асоціації.

Таке поширення прав можливе тому, що більшість суспільства складають противники дотеперішньої системи. Виявлену влітку цього року суспільну солідарність треба

наполегливо зберігати, домагаючися, щоб охопила вона також ті суспільні і професійні групи, які, хоч безпосередньо пов'язані з режимом, у момент конфронтації не стали діяльно на його захист: рядові члени партії, військо, міліція. Ці люди також воліють жити в іншій, справедливішій Польщі.

Основне значення для проведених змін мають нові, незалежні професійні спілки. Їм треба буде виконувати три функції: 1) зняття заходів до поліпшення життєвого становища робочих мас; 2) організації, яка дає змогу властям порозуміватися з працівниками і спільно працювати над здійсненням кінцевих господарських реформ; 3) запоручника тривалості здобутих поступок, контролера ретельності влади. Виконання цих функцій виявиться можливим, якщо влада буде йти до співвирішування і діалогу, а не до нових форм маніпулювання профспілковим рухом, і якщо профспілкова самоуправа зуміє відбудувати ретельність і відповідальність у праці, продуктивність якої останніми роками так катастрофічно падала.

Існування самоуправних спілок, які обмежують обсяг довірливих рішень партійно-урядової влади, дає водночас керівництву партії можливість певного опору радянському натискові. Легше бо СРСР вимусити поступки від уряду, який сам вирішує про все, що діється в країні, ніж від уряду, який мусить зважати на голос незалежної думки працівників.

Дотеперішні об'єкти змін в управлінні господарством, збільшення прав представницьких органів, поширення самоуправності і свободи у ділянці інформації і культурного життя дуже загальнікові. Зокрема тривожне об'явлення, що буде продовжуватися дотеперішня сільсько-господарська політика, побудована на протиставленні індивідуальної власності, тобто родинних господарств, так званим «соціалістичним формам власності на землю», тобто зовсім нерентабельним державним сільським господарствам (ДСГ) і виробничим кооперативам. Тривожна також дальша всесильність цензури, яка не допускає, наприклад, майже ніяких вістей про діяльність

новотворених професійних спілок і здавлює вислови про виконання прийнятих владою робітничих вимог.

Завірень про бажання оздоровити відносини між владою-чима і підвладними не можна приймати поважно, коли залишилася непорушною так звана «номенклатура», тобто засада обсаджувати всі пости вищого і середнього щабля в державній і місцевій адміністрації, промисловості, торгівлі, обслузі, шкільництві, науці тощо виключно людьми, обираними і затверджуваними партійними інстанціями. Цих людей потім партія охороняє від нормальної правної відповідальності. В усіх випадках, навіть найбільш яскравих і голосних, їх справи наперед розглядають партійні комісії, а щойно потім загальні суди, якщо взагалі доходять вони до судів, що трапляється радше винятково.

Тому боротьба із зловживаннями, яка знаходить такий широкий суспільний відгомін, старанно контрольована партійними органами. Слідствам у справі зловживань, очевидно, буде дуже сильно протиставлятися партійно-державний апарат, особливо середнього щабля, що найбільш проїдений корупцією. Можна передбачати, що будуть спроби обмежити публічне поборювання корупції кількома показовими і режисерованими процесами, які мали б прикрити і масовість корупції, і широкі зв'язки злочинців з так званими партійними верхами. Корупція набрала останніми роками таких розмірів, що від'ємно впливає на весь розвиток вітчизняного господарства. Боротьбу з господарськими зловживаннями представників влади повинні солідарно вести всі суспільні групи і верстви. Особливо важливу роллю можуть тут відіграти члени партії.

■

Нова ситуація ставить визвольні рухи в Польщі перед новими обов'язками. Ставка вища, ніж кілька місяців тому, бо більше можемо втратити. Мусять виникати нові форми діяння,

достосовані до змінених обставин. Можливість творення великих і незалежних від партії професійних об'єднань створює поле до вишколу в самоуправності і демократії, але також нагоду до безвідповідальної демагогії.

Нові, незалежні професійні спілки, студентські організації та всі інші формальні групи, які будуть керуватися подібними засадами самоуправності, мають діяти в рамках конституції і не виконувати ролі політичних угруповань. Це покладає на всіх, що з ними співпрацюють, обов'язок не спрямовувати своєї діяльності на прямо політичні дороги. Це створює особливу ситуацію для осіб і угруповань, які свого часу заявили, що діють на користь самостійності і парламентарної демократії. Підтримка нових професійних спілок такими угрупованнями або особами повинна бути втримана в рамках власних цілей професійних спілок. Такі особи і угруповання мусять здати собі справу, що реклямування власної участі в праці нових професійних спілок може принести шкоду і спілкам, і їм самим. Шкідливим можуть також виявитись усякі організаційні пов'язання з явними і зареєстрованими спілками.

Так звана «демократична опозиція» має за собою великі заслуги: вона підготувала суспільство до виниклих змін кількарічною інформаційною і усвідомчою акцією, розповсюдженням позацензурних видань, а передусім жертвенною і неухильною обороною прав людини і громадянина. Тепер маргінес свобод значно поширився, але завдання в основному залишилися такі самі: інформувати, усвідомлювати і боронити. За першочерговий обов'язок визвольних рухів у Польщі вважаємо даліше виховування нації — для майбутнього.

■

З міжнародного погляду польські серпневі події найважливіші в московському бльоці від серпня 1968. Вони мають велетенське значення для майбутнього всієї Європи. Це

значення посилюють зовнішні обставини: дальша збройна радянська інтервенція в Афганістані, яка нарешті з'ясувала багатьом країнам характер політики СРСР; близькі вибори в США і ФРН; підготовка до мадрідської конференції; увага, яку присвячує Середньо-Східній Європі європейський парламент, що діє вже 15 місяців.

Загрозу радянської інтервенції влада ПНР перебільшувала в самозахисних цілях. У деяких виступах офіційних речників страшення радянським гнівом набирало присмаку провокації, бо викликало в суспільстві відрух ворожнечі супроти деспотичного сусіда. У дійсності інтервенція була малоправдоподібна. Вона означала б повне повернення до холодної війни, що завдало б СРСР величезних політичних втрат і необчислимий у наслідках господарський бойкот. Означала б вона також заведення в Польщі окупаційного режиму. З другого боку, боялись інтервенції також на Заході, який аж ніяк не бажає собі загострення конфронтації з Москвою і не хоче бути поставлений у примусову ситуацію польським народом.

Сьогодні становище інше і трудніше: ризик побільшився. Не маймо ілюзій: цілі партійного керівництва не є тими самими цілями, які ставлять собі люди, що прагнуть до скріплення і тривалого забезпечення здобутих громадянських свобод. Тому укладена угода є для обох сторін, для влади і суспільства, взаємно вимушеним компромісом. Одначе збереження цього компромісу з принуки, дотримання нововиниклих зобов'язань є в інтересах усіх поляків, включно з партійним апаратом, бо довготривалий господарський хаос і параліч адміністративної влади можуть зробити радянську інтервенцію більш правдоподібною, а навіть її практично улегшити.

З огляду на далекосяжний розклад у партії внутрішня боротьба за владу буде ймовірно тривати ще довго. Спроби збільшити ефективність держаної адміністрації і очистити партійно-державний апарат з найбільш недолугих і продажних людей будуть зустрічати завзятий опір zagrożених утратою

привілеїв. Вони безумовно будуть добиватися підтримки ззовні, що полегшить і зміцнить натиски з боку Москви. Суспільство опиниться під натиском подвійного політичного шантажу, внутрішнього і зовнішнього. Мусимо зберегти свідомість складності становища і зв'язаних з ним небезпек. Потрібна буде поміркованість і розсудливість у формулюванні і устійненні послідовності як політичних, так і господарських вимог. Катастрофічний стан польського господарства може спричинити тимчасове зниження життєвого рівня суспільства як цілості. У цьому становищі слід передусім добиватися справедливого розкладу тягарів і охорони найменш оплачуваних груп від злиднів.

Заламання укладеної «суспільної угоди» збільшило б загрозу радянської інтервенції. І влада, і вся нація стають перед усе труднішими завданнями. Суспільство має тепер у розпорядженні вирішальні сили. Тому на його вільно діючих представниках лежить величезна відповідальність за збереження одночасно рішучості і поміркованості.

ПСР, ч. 47

Проблемна група ПСП

(«Kultura» 1980, ч. 11)

ЩО Ж ДАЛІ?

Яцек Куронь

Події, яких ми є свідками, зрушили основи системи, що в ній живемо. Підірвано кардинальну засаду функціонування всяких установ суспільного життя: монополію держави на організацію, інформацію й ухвалення рішень. Цей процес започаткували робітники-страйкарі, вимушуючи від влади згоду на організацію назалежних професійних спілок і водночас організуючи ці спілки.

Дезінтеграція системи. Прошу собі уявити, що на польських державних залізницях, де весь рух підпорядкований одному, згори встановленому розкладові їзди, раптом уведено певну кількість поїздів, що їздять за розкладом, демократично встановленим залізничниками чи пасажирами. Якраз такими поїздами є незалежні професійні спілки в системі, де всім суспільним життям керує партійно-державний центр. Звичайно, суспільна система, навіть тоталітарна, ніколи не є така досконала, як розклад їзди, але все ж таки не може вона функціонувати за двома цілковито протилежними засадами.

Проблему, про яку мова, найкраще видно на прикладі господарського плану. Щороку на переломі вересня і жовтня дирекція і колективи підприємств одержують до так званої консультації напрямні господарського плану на наступний рік. З правила ці напрямні зустрічаються з менше або більше гострою критикою, а опісля центр присилає план, у якому висновків з цієї критики не враховано.

У цьому році таке становище не може повторитися. Люди є сильні, бо мають свою організацію. Вже тепер на зборах

колективів різних підприємств говориться заздалегідь, що пропозиція плану буде відкинена.

Отже чи влада може виробити такий план, який буде ефективний і згідний з суспільними прагненнями? Звернімо увагу, що це питання принципове для системи, в якій ми живемо, і що вже не раз пробувано відповісти на нього позитивно. У 1956 році в Польщі працювали над цим питанням економісти, управителі, рух робітничого самоуправління. Але на ділі цієї проблеми не розв'язано ні тоді, ні колинебудь пізніше. Тепер ніхто над цим питанням не працює, але господарський план або буде схвалений усім суспільством, або не буде його взагалі. Тоді поїзди, керовані різними розкладами їзди, зударяться.

Те саме явище виступає вже в різних інших ділянках, де виникнення незалежних професійних спілок урухомило суспільну активність. Відомо мені про житлові кооперативи, члени яких почали користуватися статутом, щоб дійсно співуправляти кооперативою. Аналогічні дії започатковано в деяких лікарських кооперативах, за якими вже в найближчих днях піде вся кооперація праці, а з нею споживчі, сільсько-господарські, постачальні кооперативи, кооперативи збуту і т.д. Останні становлять важливу ланку сільсько-господарської самоуправности, що її програму вже висунули сільсько-господарські об'єднання в стадії формування. Програму автономії вищих шкіл, а слідом за цим — науки, хочуть здійснювати згуртовані в незалежних професійних спілках наукові працівники і виникаючий незалежний студентський рух. Кожен з названих тут рухів — а я зовсім не назвав усіх, які вже діють, — прагне радикального обмеження сфери центрального порядкування. Отже кожен поглиблює дезінтеграцію системи центрального керування і, слідом за цим, її апарату. Щоб перебороти дезінтеграцію, апарат мусить або підпорядкувати собі самоуправні суспільні рухи, позбавляючи їх автентичного змісту, або перетворювати систему в бік демократії, і то незвичайно швидко.

Ця перша розв'язка неправдоподібна. Суспільство вже

зорганізувалося незалежно від державних властей. Отже воно може забезпечити реальну демократизацію і одночасно становити гарантію цієї демократизації. З такою ситуацією самоорганізації суспільства вимушування реформ маємо діло вперше за 35 років. Супроти організованого суспільства влада безсила, не має суспільної бази, не має таких груп, до яких могла б відкликатися. Може тільки вжити війська, а в теперішньому становищі це мусило б бути *чужинецьке* військо.

Отже чи можлива друга розв'язка? Чи апарат спроможний незвичайно швидкими темпами змінити свою вдачу і систему? Це малоправдоподібно. А якщо йому це не вдасться, чи не вчинить самогубної спроби зупинити рух силою? Такий крок міг би легко скінчитись радянською інтервенцією. Влада схильна надуживати цією загрозою, не можна однак ні в якому разі прийняти, що вона нереальна. Отже чи не слід було б зупинити рух і цим самим відсунути загрозу інтервенції? Щоб відповісти на це питання, треба собі усвідомити, що кожний суспільний рух має свою власну динаміку, і не можна ні з середини цього руху (з позиції його лідерів), ні тим паче ззовні (з позиції його дорадників) керувати ним довільно.

Динаміка суспільного руху. Люди, вивласнювані роками з своїх прав, залякувані і принижувані, вже тепер є могутньою силою, але ще не до кінця здали собі з цього справу. Не вірять, щоб могли здійснити свої аспірації, тим більше, що не зуміли ще їх висловити. Вони просто ворохопляться проти умов, в яких живуть, і проти влади, яка відповідальна за ці умови. Багато хто все ще вірить, що можна чогось досягнути, хоч уже діють. Тому на початку можна висувати навіть найбільш мінімалістичні цілі, і навколо них буде організуватися рух. Якщо б сьогодні висунути найдалекосяжніші гасла — самостійність держави і парламентарна демократія, що безсумнівно згідне з аспіраціями поляків — гасла такі не потягнули б за собою широких мас суспільства. Навколо такої програми не організувався б рух, бо в свідомості загалу така програма нереальна. Тому в початках руху можна висувати тільки дуже обмежені, мінімалістичні завдання, які відклика-

ються не стільки до аспірацій суспільства, скільки до того, що люди вважають за *конечне*. Якщо люди гуртуються навколо визначених, хоч і найбільш мінімалістичних цілей і починають діяти, тоді рух твориться і кожен його успіх помагає висловлювати прагнення і цілі дедалі ближчі до суспільних аспірацій. Бачимо це найкраще, спостерігаючи розвиток великого страйкового руху в липні і серпні. Як довго тривало, поки висунув він гасло незалежних професійних спілок, який шлях мусив пройти від несміливої організації робітничих комісій в Урсусі (під Варшавою), де навіть явно так цієї організації не названо, до ясно висловлених вимог у справах організації, свободи слова, звільнення політичних в'язнів і т.д.! У липні ц.р. під час страйку люблінського залізничного вузла колектив розв'язав стару Підприємську раду і поставив вимогу нових виборів. Це тоді була в страйковому русі програма, яка найповніше висловлювала аспірації робітників до власного, автентичного представництва. Провідники страйку, які висунули цю вимогу, були потім обрані до нової Підприємської ради. Якщо б однак під час страйку на Вибжежі страйкові комітети відступили на позиції люблінських вимог, то втратили б провідництво і або були б повалені, або, що менш правдоподібно, рух зазнав би поразки. Вибори, якщо б відбулися, не принесли б перемоги провідникам страйку. Саме тому сьогоднішні провідники професійних спілок не можуть ніяк висунути програми обмеження демократії питанням платні і умов праці. Не можуть вимагати, щоб польське суспільство не вводило в дію самоуправної програми в кооперації, сільському господарстві і господарстві взагалі, програми автономії науки і культури. Не можуть вимагати, щоб робочі колективи не відкинули напрямних пляну. Себто, звичайно, можуть вимагати, тільки ніхто їх не послухає, і тим самим утратять безповоротно свій авторитет.

Не є також ніяким виходом зі становища промовчування зарисованої тут проблеми дезінтеграції влади. Вона є фактом. І якщо рух демократизації суспільства не врахує цього факту у своїй програмі, то може зазнати поразки з необчислимими

наслідками. Чим слабша буде влада, а при тім — що майже тотожне — нездібна пристосовувати свою політику до ситуації, тим більше буде радикалізуватися рух демократизації. Радикалізуватися — це в даному випадку звертатися прямо проти влади, проти її політичних структур. Кожний черговий крок, не зважаючи на погрози, послаблює почуття загрози. Це правда, що поляки здають собі справу з небезпеки радянської інтервенції, але влада, а разом з нею частина кіл ліберальної інтелігенції, надуживала цією загрозою. Під час лублінського страйку, який не висунув ще політичних вимог, явно вживано цього аргументу, і він до певної міри діяв. Прийшли далші страйки, і ця загроза знецінилася. Під час страйку на Вибжежі влада робила все, що могла, щоб розповсюдити плітку, що, мовляв, радянські танки за хвилину ввійдуть. Коли в результаті страйкарі виграли, то без огляду на те, чи ця небезпека була реальна, чи ні, в суспільній свідомості ця загроза в чималій мірі втратила значення.

Чи можна визначити якісь межі динаміці руху? Можна і треба, але єдиним шляхом такої діяльності є програма, яка дозволяє рухові розгортатись і водночас усвідомлює йому його обмеження. Пора собі усвідомити, що ми ввійшли в етап масового руху, і лиш ті, хто ясно, публічно висловлює свої цілі і свої побоювання, можуть дієво діяти. Всякі недомовлення, кабінетні угоди, дискретні переговори сторін не мають впливу на рух, а тільки сприяють пліткам й інтригам. Демократичні відносини допомагають виявити різниці і дозволяють їх узгоджувати. Надійшов час публічного формулювання програм демократизації і такої ж публічної дискусії над ними. Поки дійдемо до узгодження одної спільної програми, мусимо, певна річ, різнитися, і справа тільки в тому, щоб усі могли зрозуміти, в чому ці різниці полягають.

Пропозиція ясного вислову програм та їх обмежень імовірно зустрине спротив тих усіх, хто гадає, що певні слова можуть бути небезпечні, наче прізвища тих, що ті слова давно вже висловлювали. Вони мали б рацію тільки в одному випадку: якби представлена тут діагноза була цілковито

неправильна, себто коли б прийняти, що процес демократизації може нині обмежитися професійними спілками, які цікавляться виключно проблемами платні й умов праці; більше, що ці професійні спілки зуміють спинити вимоги вищої платні серед суспільства попри обниження життєвого рівня, без реальної програми господарського поліпшення, чи пак точно за програмою, яку складе у цій справі, зрештою не вперше, державна влада. Уважаю таку ідею за утопічну і в зв'язку з цим — авантурну. Не гадаю, щоб радянська влада були схильна брати такі ідеї поважно. Отже, або захочуть у певних межах схвалити демократизацію Польщі, або ввійдуть і то без уваги на те, яких слів будемо вживати.

Наші завдання. Я написав, що існує шанс керувати суспільними рухами таким способом, щоб могли вони утримати свої вимоги в межах національної безпеки. Цим шансом є вироблення програми демократизації згідної з аспіраціями поляків, яка одночасно не переступить цих меж. Напрямок цієї програми вже давно сформулювало середовище співробітників Комітету оборони робітників (КОР) у найширшому розумінні: групи, згуртовані навколо часопису «Робітник»; вільні професійні спілки Гданського Вибжежа; комітети селянської самопомоги; діячі Студентських комітетів солідарності і т.д. Це програма суспільної самоорганізації. Тут саме йдеться про незалежні професійні спілки, робітничі й місцеві самоуправи, автономію науки і культури, словом, відтворення демократії на найнижчому суспільному рівні. Такий рух не може висувати вимоги повалення політичної влади, але самим своїм існуванням і установами, які створить, буде ставити вимоги перед цією владою. З другого боку і це тепер найнагальніше завдання — він буде допомагати владі у виконуванні цих вимог. Маю тут на думці рух управителів, експертів, учених, який візьме на себе завдання виробити програму господарської реформи і заініціює праці самоуправ різного типу над господарським пляном. В перспективі цей рух повинен поширити свою дію на всю державну адміністрацію. Але вже сьогодні в дискусії над проектами господарської

реформи і плану може формуватися широка робітнича самоуправа, яка стане умовою і одночасно силою такої цілісної реформи.

У процесі демократизації суспільство підготовляє своє майбутнє, не порушуючи меж національної безпеки. Рівночасно, однак, ці межі не тугі. Вони пересуваються з погіршенням міжнародного становища СРСР, зростом відосередніх сил у тій державі і в сфері її впливів, господарським узалежненням радянського бльоку від Заходу і т.п.

Парламентарна демократія і самостійність становлять здійснення аспірацій поляків. Не можемо сьогодні поставити такого завдання і одночасно ставимо його як перспективну мету всіх дій. Ми вступили на шлях, з якого нема вороття. Думаю, що сьогодні СРСР погодиться на тут описану демократизацію Польщі знизу, щоб не бути примушеним до збройної інтервенції. Завтра може погодитися на дальші поступки цієї демократизації взамін за гарантії для його військових інтересів. Післязавтра... Можемо облишити таку прогнозу. Важливо, щоб польське суспільство було готове використати кожний автентичний шанс, а це значить — організацію в незалежних самоуправних руках.

Завдання на тепер. Які негайні завдання на сьогодні в світлі цієї програми?

Поперше, треба ясно і виразно накреслити завдання будованих професійних спілок як організації працівників, створеної ними для оборони своїх інтересів. Ідеться про те, щоб спілки не втручалися у компетенції уряду, не ініціювали господарських реформ, змін структури і функціонування адміністрації і щоб не замінювали цієї адміністрації. Зрозуміло, що тепер є приголомшливий тиск у цьому напрямі, бо незалежні професійні спілки є тепер форпостом організації суспільства, а суспільство хоче саме вирішувати свою долю. Це виразно видно в гданському порозумінні, яке є порозумінням поміж владою і суспільством та стосується майже всіх сфер життя. Але проти цього тиску діячі мусять боронитися. Не таким чином, що відкинуть це порозуміння, бо відкинути не

можуть. Професійні спілки можуть узяти тільки частину з нього: оборону ясно і однозначно висловлених інтересів і вимог працівників. Натомість професійні спілки повинні заініціювати інші форми демократії, себто такі форми суспільних установ, які брали б на себе завдання, що їх суспільство хоче взяти, а саме — всякого роду самоуправи, на чолі з господарською.

З цього погляду особливо ваговитими здаються мені ініціативи гданських профспілчан, діячів Незалежних самоуправних професійних спілок у Гданську. Одна з них — це концепція робітничих сеймиків, організованих професійними спілками чи, точніше, з їх ініціативи. В цих сеймиках працівники обговорювали б різні справи як співгосподарі підприємства чи навіть цілої галузі (є проєкт сеймика будівельників). Відповідальність за рішення цих сеймиків несли б їх учасники і влада, з якою вони переговорювали б, а не професійні спілки. Друга ініціатива, ще цікавіша з інституціональних міркувань, — це концепція збереження Підприємських рад як представництва робочого колективу. Ідеться про те, щоб соціальним фондом, яким досі диспонували професійні спілки, тим самим виконуючи цілу низку адміністративних обов'язків, диспонувала рада, обрана всім колективом, не зв'язана формально ні з якою професійною спілкою, у виборах, до яких свої списки висували б різні професійні спілки й інші організації. Ця рада перебрала б господарювання соціальним фондом і веденням допомогово-позикової каси. Професійні спілки не заміняли б усієї цієї канцелярщини — вони кандидували б до виборів, пильнували б їхнього ходу, а потім через своїх членів у раді могли б впливати на працю ради, контролювати її, помагати, боронити, але ні в якому разі не заміняти її. Негайна користь полягає тут у тому, що це не звалює різноманітних канцелярсько-адміністративних обов'язків на молодих профспілкових діячів. Не обтяжуючи професійних спілок адміністративними функціями, дозволено їм зберегти робітничий характер, без канцеляризації профспілкових діячів. Такі

Підприємські ради становили б знамениту школу демократії, а одночасно зав'язок працівничої самоуправи, яка не ототожнювала б себе в жадному разі з професійними спілками.

Подруге, за найбільш нагальне завдання теперішнього моменту вважаю будову руху за господарську реформу. Про його учасників і завдання я вже тут писав. Професійні спілки мусять боротися за побутові справи, за умови праці трудівників уже тепер, уже у вихідній точці, уже під час самоорганізації, послідовно і дієво. Треба пам'ятати, що професійні спілки представляють тільки одну точку погляду, і щойно в переговорах вона мусить бути узгоджена з іншими. Не можна тепер у спілковій дії ставати відразу на загальносуспільну точку погляду. Вона бо може виникати через узгоджування різних прагнень, різних інтересів, які мають шанс бути вповні висловленими.

Домінація держави над громадянином береться з того, що ніхто не представляє точки погляду громадянина. В ефекті всі представляють точку погляду держави і державний інтерес. Це нищить не тільки громадянина, але також державу чи передусім державу. Узгодження різних інтересів, різних поглядів мусить відбуватися на рівні суспільних рухів. У справі господарського пляну і реформи повинні відбуватися переговори між профспілковим рухом і рухом господарської реформи та робітничих самоуправ. Але цим справа не може обмежитися. Уже тепер постає рух селянського самоуправління. Він заініціює програму реформи сільського господарства, і треба, щоб його підтримали вчені, експерти відповідних наук. Треба, щоб цей рух узгоджував специфічні, як би не було, інтереси сільського господарства і рільників з професійними спілками і рухом за господарську реформу.

Черговим великим завданням, про яке вже тут була мова, є незалежна організаторська діяльність у всіх сферах суспільного життя. Поряд з самоуправністю в науці, культурі, господарстві треба створити самоуправу в освіті, вихованні і,

що не менш важливе, рух на захист права, незалежності суду, незалежної адвокатури.

Очевидно, не всі сфери діяння суспільних рухів тут названо. Не підлягає сумніву, що всі можливі будуть започатковані, бо безупинно зростає активність усього суспільства, а така активність завжди спрямовується в усіх напрямках. При такому плюралізмі суспільних рухів всякі спроби централізації цієї діяльності заздалегідь засуджені на невдачу. Конечним стає організаційне і програмове порозуміння. Справа в тому, щоб діячі різних рухів спільно, а це значить — публічно, виробляли програми, різнились і діпились, узгоджували і єдналися. Перед нами величезне діло будови демократії. Його не можна звершити інакше, як демократично.

(«Głos», орган КОР, передрук з «Tydzień Polski» від 25 жовтня 1980)

ОСТАННІЙ ШАНС

Адам Міхнік

Уже чотири місяці* Польща є в центрі уваги цілого світу. Сьогодні, на схилі року здається відповідною спроба підбити тимчасові підсумки.

31 серпня підписано гданські договори. Вони є Великою хартією прав польської нації. Вони є підставою нових відносин між державною владою і населенням. Вони є єдиним шансом перебороти глибоку політичну кризу, яка підточує нашу країну і загрожує майбутньому національному існуванню.

Польщі потрібні спокій і стабілізація — щодо цього всі згодні. Суперечки йдуть тільки за методи, якими можна досягнути цього спокою.

Метода, пропонована державною владою, звичайна і проста: народ повинен перестати виставляти рахунки і вимоги повернути втрачене, а натомість узятися за роботу. Для цієї мети поляки повинні об'єднатися навколо комуністичної партії та її нового керівництва. Повинен виникнути центр, «Фронт розсудливості», складений з комуністів, католиків, профспілчан і взагалі всіх людей доброї волі.

На мій погляд, це утопічне бажання, засноване на фальшивій оцінці становища. А тому що я вважаю його за суспільно небезпечне, дозволю собі зформулювати мою власну точку погляду.

Гадаю, що ідея національного фронту примирення є типовим витвором бажального мислення. Не вірю в мораль-

но-політичну єдність поляків. Але вірю в компроміс на основі гданських порозумінь.

Цей компроміс може бути єдиною автентичною легітимацією і одночасно останнім шансом державної влади. Повинна вона собі це усвідомити. І повинно це бути яким також для радянських керівників.

Поляки знаменито розуміють наслідки свого геополітичного становища і зовсім докладно бачать імперативи та обмеження, серед яких мусять жити.

Не зважаючи на це, існує тільки одна альтернатива політики переговорів і компромісу: це політика конфлікту і конфронтації сил.

Поляки не раз довели самі собі і світові, що нема ціни, якої не були б готові заплатити, коли йдеться про їхні національні і людські права. Нова збройна демонстрація польської волі свободи не є, як гадаю, ні в чиїх інтересах.

Всі подивляють спокій і рішучість польського населення. Ніхто, кого можна брати поважно, не висуває нереальних вимог, ніяка серйозна людина не оспорує міжнародних союзів. Ніхто навіть не формулює постулату повалення комуністичної партії і ніхто не намагається позбавити її влади.

Ідеться тільки про обмеження її влади і переформулювання засад функціонування цієї влади.

Ніхто не готовий у Польщі прийняти і практично здійснити ці нові засади, а партійний апарат найменше.

Коли віцепрем'єр Ягельський 31 серпня поклав свій підпис під гданським порозумінням у корабельні ім. Леніна, мозки партійних апаратчиків мусіла опанувати одержима думка: що зробити, щоб не дотриматися цього порозуміння, що зробити, щоб перетворити його на фікцію або карикатуру? Що зробити, щоб повернути ті відносини, в яких не було ніякої потреби звертати увагу на автентичні вимоги робітництва?

Від самого початку тактика державної влади супроти нововиниклих професійних спілок була досить особлива. Вона не була спроможна добачити в професійній спілці

* Писане в грудні 1980.

«Солідарність» свого шансу. Добачила тільки загрозу своїй дотеперішній всесильності.

Отже почалися спроби обдурити громадську думку, підтримати фікцію старих професійних спілок. Вкінці спровоковано кризу у зв'язку з офіційним дозволом «Солідарности», що мало не довело поляків до генерального страйку і знищило рештки довір'я населення до судівництва.

Тоді прийшло ув'язнення Яна Нарожняка з незалежного видавництва «Нова» — підстава до нового важкого конфлікту і ще один доказ того, як погано поінформоване партійне і державне керівництво про настрої в країні.

Про таку саму ігнорацію свідчать також постійні напади на «антисоціалістичні сили» в і навколо КОР — Комітету суспільного самозахисту. В наслідок цієї кампанії КОР став моральним і політичним авторитетом понад міру своїх дійсних можливостей впливу.

Політичний реалізм — це щось більше, ніж тільки знання політичних інтересів СРСР; це також — і нагадування про це державній владі ніколи не буде надто частим — знання настроїв і прагнень польського населення.

Думаю, що брак цього пізнання настроїв і прагнень є найбільшою перепоною на шляху до стабілізації в Польщі. Але це також чинник, що підсилює розклад у самій партії, процес, наслідки якого слід уважати в рівній мірі за важливі і небезпечні.

Чи є взагалі в Польщі антисоціалістичні сили, про які так багато пишуть партійні газети і так багато говорять партійні проводирі?

Відповімо на це питання питанням: чи взагалі є в Польщі соціалістичний лад?

Коли вже мова йде про ідеологію і доктрину, треба було б додати, що ніхто не ставить під сумнів основних суспільних реформ. Ніхто не вимагає продажу з молотка гамарень, копалень вугілля і корабелень.

У ситуації, коли державна влада нездібна співжити з

населенням і навпаки, нема ніякої іншої можливості, як тільки трудний шлях переговорів і діалогу.

Помітну роль грала тут завжди католицька церква, історія якої становить лекцію думання про стратегію співіснування між незалежними католицькими установами і державною структурою. Одночасно церква представляла не тільки свої власні інституціональні інтереси, але висловлювала також основні прагнення всього суспільства.

Існування «Солідарности» мусить принести в цьому великі зміни. Але церкві далі залишиться виконувати важливу роль.

У західній пресі часто підкреслюють поміркованість церковної ієрархії. Нема ніякого сумніву, що ця поміркованість є відповіддю на складність польської ситуації.

Але хибною оцінкою є ототожнення непродуманих і некваліфікованих висловів поодиноких представників цієї ієрархії, наприклад, о. Оршуліка,* зі ставленням загалу польських єпископів.

Не випадково комюніке конференцій єпископату є вільні від таких політиканських виступів.

Гірше, що державна влада, де тільки може, приймає вислови подібні до Оршулікових за добру монету і продовжує свою боротьбу тіней, послуговуючися креатурами без авторитету на подобу Єжи Оздовського.** Це приклад того, як політика компромісу заміняється політикою сприяння лакейству. Це, напевно, не помагає вірогідності нової керівної групи.

Так само мало може цій групі прислужитися каруселя в найвищому апараті влади. Люди задобре пам'ятають минуле

* О. Оршулік, речник польського єпископату, назвав КОР екстремістичною силою, що збільшує суспільне напруження і розлючує сусідів Польщі, на що КОР відповів гострою протизаявою.

** Заступник прем'єр-міністра, останнім часом усунений з почесного становища голови Клубу католицької інтелігенції. Недавно був прийнятий на авдієнції Папою.

але в кожному разі треба до них ставитись як до партнерів у переговорах.

Не легко мені це все писати. Все, що знаю про державну владу, не дуже оптимістично мене настроює. Дальші ув'язнення і обмани унеможливають льояльний діалог. Нахабство пропаганди маскує слабості апарату.

Станіслав Каня нагадує капітана затопленого корабля, який, пливучи на дарабі, думає, що ще командує морською фрегатою. Його напади на Куроня доводять, що він або не розуміє ясного політичного тексту, або його свідомо вводять в оману, що, як здається, цілком нормальне у першого секретаря. Не знаю що гірше.

Все ж таки я за пошуки компромісу. Всі пливемо на тій самій дарабі і можемо всі піти з нею на дно. Але я вірю, що не підемо. Вірю, що при відвазі і обачності можна навести порядок, побудований на компромісі.

Одне певне: нема вороття до ситуації перед 31 серпня. Не можна формувати життя на цій дарабі за зразком загостреної дисципліни, яка панувала на попередній фрегаті, на якій капітан був паном життя і смерті.

Тут наказу капітана не вистачить. Конечна є людська солідарність.

(«Der Spiegel» 1980, ч. 53)

РЕВОЛЮЦІЯ БЕЗ РЕВОЛЮЦІЇ (Фраґменти)

Лешек Мочульський

Пріоритет моральних вартостей. Польське суспільство поволі підводиться з колін і розправляє карк. Свідомством сучасних змін є, серед іншого, громадський рух опору, що розвивається явно вже три роки. Він громадський, бо не творять його професійні спеціалісти керувати людьми, але він родиться сам собою, в трудах і болях, шукає свого шляху і вказує шлях народові. Цей рух намагається створити альтернативу наявній дійсності. Це дійсність тоталітарної держави, монопартійної влади, експлуатації понад межу людської витривалості і підпорядкування сильнішому сусідові. Але ще більше це дійсність цинічної брехні, морального регресу, приниження людини і суспільства, прикрашене словами, покликанням яких є бути свідками проти самих себе. Ми живемо не тільки в тоталітарній державі — живемо в тоталітарній державі, що визнала себе за вершинне досягнення демократії. Польське суспільство не тільки експлуатоване — воно експлуатоване системою, яка декларує, що знесла визиск людини людиною і завела всезагальний добробут. Живемо не тільки в країні, підданій чужій могутності — живемо в країні поневоленій, яка урочисто проголошує, що завдячує волю своєму гнобителю.

Ошуканство є в Польській Народній Республіці (ПНР) основною формою діалогу між владою і суспільством. Нема інших слів, крім брехливих, нема іншої методи поведінки крім маніпуляції.

Сучасна самостійницька формація прагне до самостійности, народовладдя, повноти прав людини і громадянина,

демократичних форм функціонування держави. Можемо цього досягнути лише тоді, коли не обмежимося поборюванням самої тільки тоталітарної влади, але почнемо від поборювання брехні як зверхньої норми публічного життя і маніпуляції, як основної форми суспільної організації людей.

Боремося з силами, які здаються всевладними, бо мають дивізії з червоними зірками на танках, розбудовану службу безпеки, гроші, фабрики, засоби передачі інформації і владу встановлювати фальшиве право. Якщо можемо почати боротьбу і в цій боротьбі перемогти, то це тому, що маємо до диспозиції інші і більші сили. Нашою силою є вірність вищим вартостям, почуття гідності і моральна сила народу, правда, готовість явно представляти наші цілі й наміри. Цього всього бракує нашим противникам. Це тільки ми — самостійницька формація — можемо відверто проголошувати конечність звільнити Польщу від радянського панування шляхом елімінації монопартійної влади Польської Об'єднаної Робітничої Партії (ПОРП). Наша сила в спроможності проголошувати такі тези. Можемо це говорити, бо наш противник, окрім репресій, нічого нам протиставити не може. Чи Герек наважиться публічно боронити програму, яку здійснює, себто утримання радянського панування над Польщею? Чи міг би виступити з протилежною програмою потреби визволити Польщу від чужого панування? Ні того, ні другого не скаже. Він просто слабший за нас.

Ця моральна сила, що її уособлює автентичний рух опору, творений польським суспільством, є вирішальним чинником. Діємо в ім'я правди і справедливості, демократії, свободи і самостійності. У нашій боротьбі найнебезпечнішим противником є не тільки Радянський Союз чи пак система ПНР. Рівно небезпечний противник таїться десь серед нас. Це людська недосконалість, малість, прагнення до політиканства, схильність до маніпуляції, приховування справжніх цілей, вся хибно тямлена політична гра, яка є нічим іншим, як недоречною забавкою малих людей. Якщо хочете обдурити сильнішого, майте на увазі можливість, що це хотіння вас обдурить. Якщо

хочете виманіпулювати ПОРП, зважайте на можливість, що самі будете виманіпулювані. Якщо бажаєте випередити конкурентів до влади і це визначає сенс вашої дії, це значить, що ви зрадили найвищий ідеал служби народові.

Це не теоретичні остеререження. Забагато нещирости появилось у нашому публічному й політичному житті, забагато негідних та дурних метод колишні партійні активісти винесли з рядів партії, забагато зразків ПОРП поширилося між громадою. Ті, що ними користуються, самі собі шкодять. [...]

Польщі потрібна політика з відкритим заборолом і випрямленим карком. Не можемо соромитися ні цілей, до яких прямуємо, ні нас самих. Задовго вже великодержави били по лиці кинених на коліна поляків. Якщо далі будемо вдавати, нібито не відчуваємо, що нам напльовано в обличчя, доведемо себе до рівня невільників.

Протягом останніх 40 років поляків намагалися позбавити свободи і права на власне життя, але передусім намагалися забрати нам, а щонайменше оплюгавити систему моральних вартостей. Це вартості, які вирішують все. Почуття гідності людини й чести Польщі, національна тотожність, спадщина минулого, глибоко закорінені в нашому польському і християнському тисячолітті, толерантність і взаємна пошана поглядів, дотримання всіх громадянських прав усіх громадян, шана до інших людей і любов до Батьківщини — ось найголовніші вищі добра. Крайня пора привернути сяйво і суспільне схвалення таким зогиджуваним ідеалам, як обов'язок, вірність, готовість до жертв, служби Нації й Батьківщини.

Не дозволюмо стривіялізувати цілі, до яких прямуємо. Всякі ковбасні програми, обмеження нашої боротьби матеріальними вимогами і простим поліпшенням побутових умов, виключно споживацький та егоїстичний підхід до прав людини, бачення в людській особі виключно homo esopomiscus — це пастка, яка загрожує поневоленням поляків. Нам потрібні передусім моральні вимоги. Коли вернемо собі повний пошанівок гідності людини і національної спільноти в їх найповнішому, персоналістичному розумінні, коли зверх-

ньою засадою у взаєминах між людьми стане правда, всякі так потрібні соціальні й матеріальні вимоги будуть здійснені самі собою. Якщо відновимо польську толерантність у повному сьйві, підуть за нею і демократичні інституції.

Діємо в ім'я людей і для людини. Тому мусимо висувати на перший плян зверхні духові вартості, невід'ємні риси кожної людської особи.

Вже 40 років нам утовкмачують, що духові вартості — це щось підозріле, а принаймні варте осмішення. Твердиться, що польські самостійницькі прагнення не згідні з поступом, екзотичні і незрозумілі для світу, що ведуть до національної трагедії, що залишаться по нас тільки «запізний брухт і глумливий, глухий сміх поколінь» (Т. Боровський, «Пісня», 1942).

Не вгинаймося перед таким тиском. Не сороммося, що є для нас більші і цінніші вартості, ніж приземне, матеріалістичне животіння. Той з нами, хто це розуміє, кому щось говорять слова: «Величе, де твоє ім'я?» (С. Виспянський, «Визволення», 1903).

Самостійности трудно досягнути? Дуже трудно. Не маємо причин соромитися, що цього домагаємося. Повалення влади ПОРП переростає наші теперішні можливості? Переростає, але ці можливості зростають, і тоталітарну владу повалимо. Не біймося цього говорити. Сороммося уявного реалізму раба, який не тільки падає навколішки, але й очі відвертає, бачачи пана, бо лякається, що той уздріє палаючу в них ненависть.

Якщо хочемо бути людьми, які шанують самі себе, нацією, яка вирішить питання власної долі, не біймося дивитись просто в обличчя. Це вони бояться нашого погляду. Внесім ім цей страх у серце. [...]

Самостійницька програма. Легко говорити про самостійність, трудніше для неї діяти, дуже трудно відвоювати. Визволення Польщі з-під радянського панування безумовно не може бути раптовим одноразовим актом, але може бути наслідком довготривалого процесу, що розвивається змінни-

ми темпами і зі змінним напруженням. Він почався вже давно, десь у середині п'ятдесятих років. Польща далі є сателітом, але вузли залежності вже значно ослаблено.

Початкові, повільні фази процесу маємо за собою. Тепер входимо в якісно новий період, ознаменований прискіпшенням темпів змін. Невидимі, роками масковані явища починаються тепер проявлятися в зовсім нових формах. Виступаючи рівнобіжно і взаємно підтримуючися, творять нове політичне і моральне становище. Ми дійшли вже до того пункту, на якому стає конечним представлення суспільству ясної самостійницької програми, що накреслює основні напрямки прагнень і дій поляків. Проголошення цієї програми тим більше потрібне, що вплине воно на кристалізацію та інтеграцію активності всієї нації.

Звертаючися до суспільства з закликом починати діяльність на користь відвоювання самостійности, мусимо ясно ствердити, що не знаємо, коли зможемо досягнути намічених цілей. Процес відвоювання самостійности може ще тривати дуже довго і може виповнити час життя всього покоління. Рівно правдоподібно, що все пройде швидко. Це залежить від багатьох чинників, як унутрішніх, так і міжнародних. Найважливішим з цих чинників є інтенсивність дій: чим більша частина польського суспільства заангажується в справу відновлення самостійности, чим більше жертвенно і дієво буде це чинити, тим швидше пройде цей процес. Всебічна аналіза і прогнози внутрішньої і міжнародної ситуації дозволять припускати, що доба до 1985 року для польських самостійницьких дій сприятлива.

Теоретично в боротьбі за самостійність можна застосовувати всякі форми дій, з рішучими і драматичними включно. У дійсності, однак, ця доцільність метод мусить бути піддана двом основним обмеженням: моральному і політичному.

Моральні обмеження дозволяють застосовувати тільки чесні засоби дії. Рішуче і невідклично слід відкинути засаду «Мета виправдує засоби». Починаючи будь-яку дію, стаємо перед моральним ризиком, а можливості помилки ніколи не

колинебудь, демографічний потенціал (національна субстанція), чималі, як би там не було, освітні досягнення, можливість плекати власну культуру, значний уже господарський потенціал — ефект зусилля багатьох поколінь поляків.

Ці вартості сучасної Польщі не можуть бути поквалітивно поставлені під загрозу, наражені через непродумані, авантурні рішення політиків. Але ризик викликають у рівній мірі дії і занехаяння. Якщо необачні політичні дії можуть спровокувати радянську інтервенцію і в результаті навіть прилучення ПНР до СРСР, то непротівлення злу, боягузливе стримування від дій скріплює і пришвидшує усмоктування ПНР Радянським Союзом, веде до перетворення Польщі на чергову радянську республіку. Аджеж ПНР не що інше, як перехідне утворення, націлене на послаблення внутрішньої сили поляків, підготовлене стадія перед включенням нашої країни в російську великодержаву. Якщо тепер виявляється, що система ПНР нежиттєздатна, то це створює не тільки можливість віднови самостійности; альтернативою є «органічне вrostання» в СРСР.

Подібна справа з демографічними вартостями. Протягом неповних 6 років минулої війни з рук німецьких і радянських наїзників й окупантів згинуло понад 6 мільйонів поляків і жидів, мешканців тієї самої землі. Правда, польська нація відбудувала свої біологічні втрати. Не допустимо виставляти суспільство на ризик, що знов почне потоками пливати польська кров. Якщо, однак, усвідомимо собі, що за минулі 20 років тяжкі умови життя (недостатні заробітки, конечність професійної праці більшості жінок у родильному віці, брак помешкань, недостача харчів, недостатні соціальні послуги і опіка над матір'ю й дитиною) і нечестива пропаганда з усякими засобами в своєму розпорядженні спричинили усунення ненароджених дітей матерями принаймні в 20 мільйонах випадків, то ці біологічні втрати виявляться близькими до зазнаних під час минулої війни (близько мільйона річно). Лявіновий спад побутового рівня поляків спричиняє погіршення здоровельного стану і біологічне

ослаблення всього суспільства. Все вказує, що ці грізні явища втримаються, а навіть посиляться. Недопущенно високи біологічні втрати грозять суспільству не тільки в наслідок нерозумно викликаного збройного повстання. Вони сьогодні вже є наслідком нерозумних поглядів, що тільки дії наражають нас на втрати, а покірне мирення з усе трагічнішими побутовими умовами поляків рятує національну субстанцію. Ні, не рятує.

Ми можемо — і повинні — розглянути ризик кожної нашої дії і кожного занехаяння. Щойно тоді зможемо зрозуміти, що ризиковане над міру, а що — ні, і визначити, які дії для нас конечні.

Другий засновок — що шукати треба таких форм діяння, щоб досягти мети якнайнижчим коштом, близький і зрозумілий більшості поляків у світлі нашого національного досвіду. Тому, оцінюючи становище Польщі, яким воно є тепер і яким буде в проглядному майбутньому, сучасна самостійницька формація, культивуючи традицію повстанської дії, відступає від визнання за основну тієї форми національних діянь, яку наші попередники з минулих поколінь уважали за провідну, а саме відступає від доктрин збройної боротьби і повстання. Чесність вимагає ствердити, що оскільки про майбутнє можемо тільки догадуватися, але не маємо певности, яким воно буде, то не вільно нам наперед виключати ситуацію, в якій різні форми збройної боротьби, включно з усенародним повстанням, можуть виявитися найдієвішою і найпортібнішою формою дії. Але не підготовляємо такої ситуації і не хотіли б ми, щоб до неї дійшло.

З погляду оптимізації дій треба критично поставитися до концепції скорочення складного процесу відвойовування самостійности і заміни його якимсь одним великим суспільним вибухом. Морально зрозумілий і обґрунтований, такий вибух суспільного гніву, вагітний загрозами кровопролиття, знищення публічного і приватного майна, господарських і громадських утрат, не гарантує тривалого національного успіху.

Конструктивна революція. Досягнення цілей, які має перед собою весь польський народ і які висловлює чітко сучасна самостійницька формація, можливе без великого суспільного вибуху. Тих цілей не доб'ємося за одним махом, можемо їх досягати тільки ступнево. З цього переконання береться нижчевикладена програма ступневого переходу чергових порогів, ламання все вищих бар'єрів, досягання чергових проміжних цілей, які об'єднуються в цю одну, велику: створення самостійної і демократичної Третьої Речі Посполитої.

Те, що треба вчинити, не є еволюцією. Ні старою, ні новою. Еволюція означає процес змін без порушення суттєвої структури. ПНР може еволюціонувати в різних напрямках. Можлива еволюція в напрямку лібералізації системи або її тоталізації. Однак, незалежно від того, чи на чолі ПНР стоятимуть явні радянські агенти-сталінці, чи комуністи з людським обличчям, чи колишні комуністи з гаслом щастя людини, чи антикомуністи з програмою вірнопідданського узалежнення від Москви (історія має почуття гумору: це можуть навіть бути ті самі люди), суть буде така сама: ПНР під владою ПОРП в інтересах і з волі СРСР.

Відкидаємо програму еволюції, бо не хочемо перетворювати існуючі відносини, залишаючи їх основну структуру. Ми прямуємо до розбиття цієї структури. Тому вимагаємо революційних дій.

Слово *революція* слід розуміти в найширшому понятті. Революція — це усунення старої структури і заміна її новою.

У розмовній мові словом *революція* означається не тільки зміст дії, але й її найчастіше вибухову форму. Отже ми є речниками польської національної революції, яка по змозі буде стримуватися від вибухових форм. Таку поведінку називаємо терміном *конструктивна революція*.

Постульований модель дії передбачає, що революційні зміни повинні розвиватися ступнево, у щораз ширшому обсязі, охоплюючи за чергою нові ділянки життя. Найважливішим питанням є постійне формування і розвиток нових структур.

Творячися, ці структури будуть відсувати, заступати й елімінувати старі. Конструктивна революція, по змозі уникаючи вибуху і драматичних ударів та конфронтації усюди там, де противник сильніший, контролюючи як хід внутрішніх процесів, так і перетворення в міжнародному політичному становищі Польщі, ступнево створить Третю Річ Посполиту замість ПНР.

Уживаючи означення *конструктивна революція*, вказуємо генеральну методу політичного діяння. У дійсності схарактеризоване явище є не чим іншим, як польською національною революцією. Ні слово *польська*, ні *національна* не слід розуміти в їх тісному, націоналістичному чи шовіністичному значенні. Революційний процес націоналізації, унаціональнення польської держави веде виключно до перетворення її на дійсну власність загалу мешканців цієї землі — Польщі. Отже націоналізація держави буде водночас її послідовною демократизацією, а основним ефектом польської національної революції стане створення Речі Посполитої як власності і результату вільного порозуміння спільноти повноправних громадян, мешканців польських земель. Націоналізацію держави треба розуміти як її усупільнення і підпорядкування спільній волі всіх без винятку громадян. Польська національна революція в такому розумінні принесе не тільки державну самостійність, але й послідовно демократичний устрій, спертий на стовп невід'ємних прав і свобод кожної людини.

Досягнення так намічених цілей потягає за собою доконечність коштів. Ми вповні свідомі цієї доконечности.

Шукаючи оптимальних розв'язок і творячи концепції конструктивної революції, ми дуже сильно підкреслюємо позитивну, а не негативну мету наших дій. Тому не мають для нас самодостатньої вартости такі дії, як критика, поліпшення чи повалення ПНР. Можемо в них достерегти тільки вислідні основних дій. Розтягнена в часі будова Третьої Речі Посполитої вимагає, серед іншого, ступневого усунання прогнилої будівлі ПНР. Однак, треба усувати ті фрагменти і в

такій послідовності, в якій маємо намір на цьому ж місці класти цегли споруди майбутньої Речі Посполитої. Якщо колізії нема, нема потреби валити, а може бути потрібним ремонт. Багато з ПНР, тобто з польської дійсності минулих 35 літ, повинна адоптувати майбутня Річ Посполита. Наприклад, не будемо реприватизувати Нової Гути (велика гамарня під Краковом — перекл.), не повалимо Великого театру (у Варшаві — перекл.). Створимо тільки для них нові, дійсно суспільні, націоналізовані форми власності й управління. Не відійдемо від засад суспільної справедливості і суспільного егалітаризму, які ПНР проголошувала, хоч не здійснювала; ми введемо їх загально в дію.

Процес будови Третьої Речі Посполитої буде розгортатися ступнево. Перші фрагменти майбутньої самостійної і демократичної держави можна добачити вже сьогодні. Одним із стовпів устрою Третьої Речі Посполитої буде свобода преси. Ми творимо її вже сьогодні. У майбутньому стануться великі кількісні і технічні зміни: зросте кількість назв, частота появи і тираж, часописи матимуть модернішу поліграфію й апарат масового розповсюдження. Але вже тепер ми створили те, що у вільній пресі найважливіше: повну свободу публікації кожної інформації і проголошення всяких поглядів.

Місцеві самоуправи будуть у майбутньому напевне одною з характеристичних рис польської демократії. Їх початки треба бачити в самоорганізації селян у Мілейові чи Зброші Дужій; такі форми самоуправління на селі можуть і повинні узагальнитися дуже швидко. Важливий елемент нашого майбутнього публічного життя — вільні професійні спілки — родяться з трудом, під більшими репресіями з боку влади, ніж інші ініціативи. Але так родяться нові структури. У сумі цього ще дуже мало. Треба послідовно і швидше йти цим шляхом. Формування і розгортання нових структур мусить бути дійсне. Бо в деяких групах виступають тенденції до творення видимостей. Покликування до життя якогось комітету на те тільки, щоб можна було повідомити світову пресу, що в Польщі щось діється, є фабрикуванням

інформативно-пропагандивного радіосервісу. Суспільно це тільки завдає шкоди. Всякі ніби дії і ніби досягнення є не чим іншим, як скріпленням системи, що давить Польщу і використовує ніби демократію, ніби добробут, ніби хоче щастя людини, а навіть радо створила б ніби опозицію, яка досягає ніби успіхів.

Перебираючи владу над Польщею, ПРП (Польська робітничка партія, давня Комуністична — перекл.) і ПОРП визнала за одну з найважливіших цілей, здійснюваних з залізною послідовністю, нищення наявних суспільних, політичних і всяких інших структур. Цієї мети партії вдалося досягнути. Крім Католицької церкви, всі структури розбито. У Польщі нема і невідомі навіть такі важливі для суспільного життя — самоуправни організації, не кажучи вже про організовані політичні сили. Вже тридцять п'ять років влада ПНР послідовно намагається все підпорядкувати монолітній структурі, центром якої є ПОРП. Здійснюваний модель приймає за передумову існування централізованого, партійного осередку влади, з якого виходять імпульси в усі сторони, передаючи директивні рішення всьому суспільству і кожній людині. Створення такої монолітної структури означало б закінчення процесу тоталізації всього суспільства і було б рівнозначне з повним підпорядкуванням Польщі Радянському Союзові.

Конструктивна революція означає протиставлення тоталітарним затіям влади у найосновнішій ділянці. Вона передбачає відбудову суспільних структур у сенсі постійної дії. Якщо самостійницькій формації вдасться ефективно спонукувати суспільство до самоорганізації і творення автентичних структур на місце накинених тоталітарних, розвинеться процес, який таки буде частковим і ступневим здійснюванням самовизначення. У ході цього процесу буде збільшуватися ступінь самоздійснення прав людини й нації. В остаточному розвитку це доведе до створення Третьої Речі Посполитої.

Польська політична система. Процес будови Третьої Речі Посполитої мусить бути всеохопний. Але певні чинники

ведуть перед, потягають за собою інші. Процесами конструктивної революції в розвитку може керувати тільки політика. Щоб доцільно і свідомо створити структури для охоплення всього суспільного життя поляків, треба зформувані політичне життя. Це воно повинно давати всебічні імпульси, що спонукають до активності і суспільної самоорганізації в усіх ділянках життя, ініціюють і збуджують організовані суспільні, культурні, освітні, господарські та інші рухи.

Висування на перший план здеполітизованих суспільних рухів є або непорозумінням, або приховуванням політичних намірів перед суспільством.

Основою всяких інших суспільних і національних дій є зформування незалежної політичної системи, що охопила б усі, хоч би найменші політичні угруповання. Вживаючи слова *система*, маємо на думці не зінституціоналізований уклад, а плюралістичне поєднання всякого роду політичних ініціатив. Критерій участі в системі не виникає з правильності проголошуваних поглядів, але з самого факту їх проголошення і здібності впливати на суспільство. Будуючи політичну систему, творимо зав'язок політичного життя Речі Посполитої. Тому що політичний плюралізм належить до її головних устроєвих засад, треба його застосовувати якнайширше вже тепер. Це основна причина, але не єдина.

Проголошення якнайповнішого діяпазону політичних переконань і поглядів, також антисамостійницьких, є чинником, який дозволяє дійти до всього суспільства і сколихнути його, хоч має воно різноманітні переконання. А від політично свідомих дій суспільства залежать процеси будови Речі Посполитої.

Уже підготований є модель розвитку безпосередньо політичного шару конструктивної революції. Теоретично впорядковуючи пляновані і постульовані політичні дії, можемо їх поділити умовно на 5 основних фаз.

1. Фаза формування політичних груп. Знаходимось у ній тепер. У політично дезінтегрованому і затомізованому суспільстві починають кристалізуватись осередки незалеж-

ної політичної думки. У ході процесів самоорганізації, спричинених хоч би тільки konieczністю пережити репресивну політику властей ПНР, вони розвиваються в самостійні структури, а вдаючися до різnorodних дій, перетворюються в осередки опору і незалежної суспільної і політичної активності. Дальший розвиток веде до виникнення організованих політичних груп уже свідомих своїх, хоч би і обмежених, цілей. Згодом кожна з цих груп виробляє власні програмні положення і починає визначати свою політичну totoжність. Якщо ступінь внутрішньої організації такої зав'язкової політичної структури перевершує певний мінімум, вона починає видавати часопис, себто поширювати власні погляди в суспільстві. Одночасно часопис стає форумом формулювання поглядів і політичних намірів. Групи, неспроможні організуватися настільки, щоб проголошувати власні погляди в суспільстві, або нездатні висловити ясно свої погляди настільки, щоб мати що поширювати, відмирають. Всі інші розвиваються, часто об'єднуються і шукають союзників та партнерів.

Кінцевим актом цієї фази стане визначення цілей спільних усім самостійницькій опозиції. Зроблять це найбільш свідомі групи (або найбільш свідомі група), інші обмежаться тільки визнанням самостійницького канону за найвищий. Завдяки чіткому висловленню спільних зверхніх цілей буде приспівене формулювання детальних програм, окремо висловлюваних поодинокими групами.

2. Фаза формування політичної інфраструктури. Початкові розпливчасті групи, які визначають свою ідейну totoжність у дискусіях, згодом творять власні політичні програми, цілісні або часткові. Супроводиться це будовою тривалих структур і зміцненням впливу на окремі суспільні середовища. Початкова значна кількість груп зі зближеними або ідентичними переконаннями зменшується в наслідок творення ширших структур. Виступають і відворотні явища — поділу і розпаду груп, якщо не зуміли вони витворити окремої, одностайної програми. Викликані об'єктивними причинами

первісні територіяльні, середовищні і поколінняові критерії формування окремих груп мірою розвитку їх діяльності втрачають своє значення. Починають домінувати ідейні і програмно-політичні критерії. На основі цих критеріїв групи починають співдіяти, а далі об'єднуватись і перетворюватись на партії і політичні союзи. Це якісна зміна як з погляду програмної кристалізації, так і з погляду розвитку внутрішньої структури.

3. Фаза формування польської політичної системи. Процес перетворень політичних груп на партії творить новий політичний лад. На місце порівняно численних груп постає помітно менша кількість набагато сильніших партійних структур. Коло них гравітують менші групки, які з різних причин не були спроможні переформуватись на партії. Між поодинокими окремими структурами зав'язується співробітництво, а навіть устійнюється засади координації. Хоч поряд діють групи з протилежними поглядами, які навіть взаємно себе поборюють, залишаються вони у прямих або посередніх координаційних зв'язках. Якщо б одна з партій була ізольована, тобто не могла встановити хоч би обмежених взаємин співпраці з іншим угрупованням, вона мусила б згодом опинитись поза межами системи. Це не було б корисне явище. Мірою плину часу початкові розпливчасті форми співдії починають набирати інституціональних форм. Наперед творяться постійні клітини для порозуміння, які перетворюються потім на координуючі утвори. Доходить до зінституціоналізованої співпраці більшості або всіх угруповань в обраних обсягах діяльності. Найімовірніше наперед дійде до координації антирепресійних і організаційних дій на допомогу переслідуваням. Згодом почнуть творитись спільні установи політичного і майже державного характеру. Наприклад, це можуть бути ради для координації дій усіх угруповань у даній сфері або для об'єднання зусиль в одній ділянці, як ведення незалежної освітньої системи. Ця фаза буде порівняно складніша. Для початкової доби характеристичне буде творення окремими групами спільних осередків

координації дій. Натомість у кінцевому періоді будемо мати діло з формуванням ніби державних осередків, зовсім самостійних, до складу яких будуть входити представники поодиноких політичних угруповань. Формування польської політичної системи буде в основному закінчене, коли діючі в країні політичні угруповання створять установи, які своїм обсягом діяльності будуть дублювати державні і місцеві установи ПНР.

4. У четвертій фазі, поруч установ ПНР, буде існувати і діяти рівнобіжна польська політична система. Це буде нагадувати стан, знаний з нашої історії, коли поряд чужинецької влади формувалася польська підпільна держава. Головні різниці полягають у тому, що польська політична система буде діяти явно і не буде вести збройної боротьби з офіційною владою.

Особливо важливою у цій фазі стає потреба все більш суспільного характеру ніби державних установ. Їх будуть формувати спільно політичні угруповання на основі порозуміння. Треба буде домагатися, щоб вони якнайшвидше дістали автентичний громадський мандат. Спочатку найлегше буде цього досягнути на селі, де мешканці повинні обирати власні сільські чи волосні ради, які діяли б рівнобіжно з офіційними волосними управами. Якщо у виборі такої ради буде брати участь навіть меншість мешканців, наприклад, третина, то й так дістане вона більш автентичний громадський мандат, ніж призначений начальник волости. Досить рано зможуть також виникнути ради колективу чи фабричні ради, обирані промисловими колективами. Безпосереднім поштовхом до творення цих рад стануть усякого роду конфліктні ситуації, особливо коли буде доходити до масових виступів колективу, як от остережний страйк. Процес здобування громадських мандатів повинен ставати все більш масовим. Згодом він охопить установи вищих щаблів, також загальнодержавні. Громадський мандат буде їм даватися прямо або посередньо, коли ради нижчого рівня будуть делегувати своїх представників до рад вищого щабля. Увінчанням дій стане створення

крайового політичного представництва з громадським мандатом, яке буде виконувати ролю ніби парламенту. У тому ж часі всі спільні установи практично перестануть мати характер порозуміння між окремими політичними угрупованнями, а будуть спиратися на безсумнівний громадський мандат.

Одночасно буде розвиватися процес охоплення діяльністю незалежних установ різних ділянок суспільного життя в Польщі.

5. Кінцевою фазою стане перебрання влади. Тут можливі різні сценарії подій. Можливо, що ця фаза почнеться від перебрання адміністративної влади в деяких районах країни. Не виключене, що спершу дійде до перебрання керівництва різних закладів народного господарства фабричними радами. В ході коротшого чи довшого процесу (досить правдоподібно, що він буде проходити, як лавіна) найвищу владу переберуть установи, створені польською політичною системою. Тоді буде проголошена самостійна Третя Річ Посполита, тимчасова конституція і будуть проведені всезагальні, рівні і безпосередні таємні вибори до Сейму та інших зверхніх органів Речі Посполитої.

Вище представлено певний ідеальний модель. У дійсності все буде відбуватися набагато складніше. Фази, що ми їх так гостро відокремили, будуть взаємно проникатися, а межі між ними стануть невидимі. Ні в якому разі не вільно відкладати дій, які в цьому моделі належать до пізнішої фази, якщо можливе їх раніше здійснення. А втім, далекосяжні нерівності розвитку можуть спричинити рівнобіжне виступання явищ характеристичних для різних фаз. Події не будуть розгортатися лінійно, а будемо мати діло з їхнім згущуванням або розріджуванням у часі. Може, якийсь період буде тривати так довго, що постане враження безруху, коли інші будуть відбуватися блискавично, зливаючися в один.

Висуваючи на перший план політичний чинник, стерновий для цілості дій, мусимо пам'ятати, що мірою плину часу шораз більшу частину суспільної активності будуть поглина-

ти не безпосередні суспільні дії, а їх вислідні — всякого роду суспільні, освітні, культурні чи господарські дії. Натомість політичний чинник буде висилати імпульси, наслідком яких повинна бути організація різних ділянок життя. Вже в четвертій фазі повинно виникнути незалежне польське життя, яке охоплювало б усі ділянки.

Усе це буде розграватись у дедалі завзятішій боротьбі з владою ПНР. Вона буде намагатися не допустити до розвитку політичних структур, застосовуючи найрізноманітніші методи обмежування незалежної діяльності, включно зі спробами адоптувати її до офіційних структур. Треба рахуватися з тим, що влада неодноразово буде вдаватися до брутальних засобів. У ході подій, коли матеріальна сила ПНР почне кришитись і розпадатися, буде наростати загроза радянської інтервенції. Всі ці небезпеки треба добачити заздалегідь. Незалежні сили повинні прямувати до такого ходу подій, в якому буде в основному уникатися драматичних приспінень, бо вони можуть спровокувати необчислими реакції влади ПНР, а також СРСР.

Вище ми дали нарис тільки загальної концепції. Вона вимагає дальшої дискусії. Накреслений найзагальніше модель польського шляху до самостійности вимагає більш детальних уточнень. Безсумнівне лише те, що наша національна революція буде розвиватися безупинно, проходячи через чергові, слабо відрізнявані фази. Провідна роля випадає на долю безпосереднім політичним діям, що згодом перетворюються на політично-державні. Щойно слідом за політикою, під її впливом і керівництвом повинні розвиватись усякі суспільні дії.

Такий загальний модель.

Теперішнє політичне становище вимагає, одначе зформулювання завдань на найближчий період.

(«Droga» 1979, ч. 7)

v

УКРАЇНСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ

СТРАЙКИ В ПОЛЬЩІ Й УКРАЇНСЬКІ ВИСНОВКИ

Мирослав Прокоп

Страйки польських робітників у Гданську та інших містах Польщі в липні та серпні 1980 року, що закінчилися підписанням договору між представниками страйкарів та уряду, є історичною перемогою польського робітництва. Ця подія ввійде в аналіз боротьби проти тоталітарної комуністичної диктатури не тільки польських робітників, але й інших народів радянського блоку. Коли майбутні історики будуть вивчати причини падіння накиненої цим народам системи поневолення, вони розцінять події минулого літа в Польщі як важливий етап наростання визвольних сил поневолених Москвою народів та як показник розкладу імперіальної будівлі СРСР і його сателітів.

У чому історичне значення перемоги польських робітників?

Насамперед, у тому, що своїми діями вони створили класичний ефективний модель боротьби з режимом комуністичної диктатури чи будь-якої диктатури взагалі. Це не був спалах стихійних емоцій робітництва на взір того, що сталося в Познані у 1953 році, в Гданську і Щеціні у 1970 році чи в Варшаві, Радомі та Плоцьку у 1976 році. Такі, як тоді, вибухи масового гніву народу можуть інколи запалити полум'я революції, що приводить до падіння режиму насильства. Але в більшості вони кінчаються перемогою поневолювачів.

Уліті 1980 року події в Польщі розвинулися інакше. Якщо прийняти, що політика — це мистецтво можливого, то у

своєму конфлікту з керівниками компартії Польщі і їхніми московськими протекторами польські робітники цим разом виявили місцевою високої класи. Чи цей їхній успіх буде тривалий, — буде залежати у великій мірі від сил поза їхнім контролем, точніше від того, якою в кінцевому результаті буде відповідь Москви. Так чи так, в обставинах літа 1980 року польські робітники запевнили собі перемогу тим, що вони майстерно орудували силою, яка була в їхніх руках, себто сотнями тисяч робітничих кадрів; що вони вміло використали слабості ворога; що вони відчували пригожість моменту в унутрішній і міжнародній обстановці; що вони чітко визначили ієрархією цілей, які хотіли досягнути; що вони були принципові і не поступалися там, де йшлося про найістотніше і водночас виявили готовість іти на компроміси в домаганнях, на які ні Москва, ні її варшавська експозитура не могли піти. Таким чином із 21 вимоги, що їх керівник страйку Лех Валенса та його товариші поставили урядові як передумову закінчення страйку, вони досягли найважливішого: вони легалізували найміцнішу зброю в руках робітників, себто страйки, і, що більше, домоглися визнання своєї організованості як інституції, створивши вільні професійні спілки.

А далі, польські робітники змусили уряд частково пом'якшити цензуру і поінформувати в офіційній пресі, в радіо і телебаченні про їхні вимоги, вони присилували уряд звільнити політичних в'язнів і дозволити польській католицькій церкві передавати в радіо і телебаченні недільні богослужби. Водночас страйкарі відмовилися визнати примат польської компартії (але зобов'язалися не перетворювати своїх профспілок на політичну партію). Вони також визнали винятковість зовнішньо-політичного становища Польщі, себто її підлеглість Москві. Послідовно, цим разом польські робітники не палили будинків комітетів партії, як це сталося в Гданську і Щеціні в грудні 1970 року, і намагалися не надати своїм протестам антиросійського характеру, що ціхувало польські заворушення в 1953 і 1956 рр. Чи такий вимушений компроміс покажеться тривалим — це інше питання.

Варто вказати, що на таку поміркованість робітників-страйкарів впливали теж різні, серед них і сторонні чинники, які дивним збігом обставин в унісон перестерігали страйкарів від екстремізму: керівники режимової Польщі, ієрархія польської католицької церкви, Папа Іван Павло II, американський та інші західні уряди, які дуже боялися революції в Польщі, ну і, звичайно, Москва, яка мала легітимну причину тієї революції боятися, але якій було не на руку тепер окупувати Польщу. На свій лад усі ті сили спричинилися до перемоги польського робітництва, що, очевидно, не міняє факту, що зачинателем і головним героєм на сцені страйкових подій були польські робітники.

II

Перемога польських робітників була, насамперед, зумовлена тим, що не дійшло до інвазії з боку Росії. Коли почалися страйки, першим питанням, яке було на вустах сторонніх обсерваторів і, треба думати, тим більше самих громадян Польщі, було питання, чи московське Політбюро дасть наказ окупувати Польщу. Такі побоювання зроджувалися за аналогією до подій в Угорщині в 1956 році і в Чехо-Словаччині в 1968 році. Але цього не сталося, як можна здогадуватися, з багатьох причин.

Поперше, Москва, мабуть, ждала, як далеко підуть польські робітники і визначила межі, в яких вона може толерувати їхні домагання. Те, що як уже вказано, страйкарі виявили поміркованість, підказало Кремлю не послішати. Подруге, московські вожді були свідомі, що Польща це не Чехо-Словаччина і що вхід радянських військ міг привести до серйозного спротиву поляків. А коли б такий польсько-російський збройний конфлікт почався, то хто міг би передбачити, куди це поведе? У Москві могли бути певні, що їй не грозить мілітарна протидія Заходу та що все закінчиться на голосних протестах. Але такої гарантії не могло бути в Москві,

якщо йдеться про наслідки, що їх спричинила б інвазія на Польщу, в Угорщині, Чехо-Словаччині і в самому СРСР. Вожді КПРС знають, що в себе дома вони сидять на багнетах і що робітники СРСР мають не менше причин, як поляки, йти на барикади за свої соціальні і політичні права, що сприятливої нагоди ждуть теж неросійські народи Радянського Союзу, що загалом за 63 роки влади нагромадилася в народних масах величезна сила емоцій, які у пригожій кон'юнктурі можуть захитати імперську будівлю.

Водночас інтервенція СРСР в Польщі була б для Москви дуже не на руку в час, коли вона заангажована в одну воєнну авантюру в Афганістані, і ще більше тому, що в умовах детанту роля Польщі в стратегічному плануванні Москви досить своєрідна: через Польщу пливе чи донедавна пливла до СРСР західня технологія, в результаті чого Польща винна західнім державам понад 25 мільярдів доларів. Дальша економічна допомога Заходу Польщі в інтересах Москви ще тому, що економічна катастрофа в Польщі привела б там до ще серйозніших заворушень, а цього вожді КПРС не можуть собі бажати.

Але, не зважившись на збройну інтервенцію в Польщі, Москва і підпорядкована їй варшавська адміністрація будуть пробувати іншими способами позбавити польських робітників їхніх успіхів, резервуючи за собою інвазію як крайній засіб. Тому треба зважати на можливість дальших нападів Москви і польської режимової преси на т. зв. антисоціалістичні елементи в польському робітничому русі, на намагання розводнювати, а то й перекручувати зобов'язання уряду супроти робітництва, що були прийняті в підписаному обома сторонами договорі, на підривні акції довкола вільних профспілок та ін. Одне слово, діяпазон провокацій тут широкий, і від сили та солідарності польського робітництва залежатиме, наскільки воно зможе протистояти тискові Варшави й Москви. У той час, коли при всій хоробрості й патріотизмі поляків їхні шанси стримати наступ радянських танків у сучасних міжнародних умовах були б не більші, як

польські спроможності зупинити наступ німецьких танків восени 1939 року (хібащо сталося б потрясення в цілій імперії), то треба думати, що польські робітники мають добрі перспективи оборонити свої досягнення від «мирних» намагань ворога їх зліквідувати. Такий висновок можна робити на підставі сучасного укладу суспільно-політичних сил у Польщі, який витворився там за останні приблизно п'ять років і який лежить в основі перемоги польського робітництва.

Суть нового укладу сил у тому, що побіч панівної тепер у Польщі комуністичної партії створилися окремі суспільні структури, як от організоване робітництво, організована позацензурна громадська думка, врешті польська католицька церква. Правда, що церква існувала і раніше, але виміри її сили в останні роки стали більші, ніж у минулому. А всі ці структури живляться великою моральною силою, що її творить стихійний патріотизм польських народних мас.

На цьому тлі треба розглядати інші причини перемоги польського робітництва. Отож, побіч того, що Москва не зважилася на інвазію в Польщі, перемога польських страйкарів є результатом солідарності та організованості польського робітництва. На першому місці ставимо солідарність, а не організованість, бо власне солідарність робітництва і взагалі спільний фронт усього польського суспільства йшли перед його організованістю. Це зовсім не випадково, що солідарність стала в дні страйку гаслом, з яким виступив його провідник Лех Валенса. А вслід за солідарністю прийшли досягнення в галузі організованості — легалізація та інституціоналізація вільних професійних спілок. Так почали утворюватися ембріони нової суспільної структури — організованого робітництва.

Це великий удар по системах комуністичних диктатур. Поперше, тому, що тут йдеться про організацію робітництва, в імені якого згодом правлять комуністичні кліки. Коли робітничі структури творяться поза рамками того, що режим дозволяє і рекомендує, і твориться воно для оборони робітничих інтересів, то це відбирає в режиму легітимність

його влади і виправдання для його існування взагалі. Подруге, це удар по режиму тому, що режим цей має тоталітарний характер, що в його природі лежить бажання опанувати всі ділянки життя, і все, що твориться поза ним, він вважає для себе ворожим.

Нові форми організованості польського робітництва не є, як згадано, єдиною суспільною формацією, що діє поза рамками компартії Польщі. Інша суспільна структура, існування якої можна віднести до середини 1970-их років, це позацензурна польська преса, — десятки журналів, газет і сотні неперіодичних видань, що є вже сьогодні інституціями самі в собі. Ясно, що на них іде натиск уряду, що їх намагатимуться ліквідувати подібно, як нові вільні професійні спілки. Одначе, як показалося під час страйків, між робітництвом і тією новою суспільною формацією, що її можна назвати автентичною громадською думкою сучасної Польщі, витворилася доволі велика солідарність, а це додало сили обом структурам. А що згадані періодичні й неперіодичні видання репрезентують в основному сучасну інтелектуальну верхівку Польщі, то виявлена солідарність є ознакою спільного фронту між робітництвом та інтелігенцією, хоч формально страйкарі не ототожили себе з дисидентами з кіл інтелігенції. Така єдність не завжди виявляла себе в попередніх польських народних здвигах минулих десятиріч. Широкого спільного фронту народу не було і в Чехо-Словаччині в 1968 році та Угорщині в 1956 році, коли духовними надхненниками тих революцій були передусім інтелігенти і розчаровані комуністи. В Польщі на сцену вийшли робітники. Боротися з інтелігентськими дисидентами — це одна справа. Протиставитися організованому робітництву — це щось зовсім інше.

Окремим фактором сили й перемоги польських страйкарів була католицька церква. Це дуже показове, що заводи Гданська були прикрашені портретами Папи Івана Павла II та що голова польської церкви прийняв керівника польських страйкарів. Відомо, що польська церква є цілі десятиріччя,

об'єктом тиску з боку комуністичного уряду. Але відомо також, що польська католицька ієрархія з єпископами і священниками та вірними — це не тільки установа, яка піклується душами вірних, але водночас традиційна суспільна формація польського народу, якої комуністичній владі не пощастило зламати і яка, як доказала хоча б недавня візита в Польщі Папи, є володарем сердець народних мас, виховуваних десятиріччями в дусі комуністичної ідеології.

III

Які висновки з польських страйків впливають для України, для перспектив боротьби українського народу і що собою являє сучасний рух опору на Україні в порівнянні з тим, що діється в Польщі?

Ясно, що ставити сучасну самооборону українського народу побіч польських страйків як рівнорядні величини, було б хіба ознакою побожного бажання. Але не добре теж впадати в іншу крайність. Це правда, що поляки краще організовані, що вони не є під постійним тиском русифікації, що в основному Польща зберігає характер польської держави, не є російською провінцією, дарма що перебуває під контролем Росії, що міжнародне становище Польщі краще, що поляки мають сьогодні своїх земляків з великими іменами у державному, церковному й культурному житті Заходу та ін.

Але політично-концепційно і якоюсь мірою організаційно український народ теж не позбавлений деяких елементів сили. Сучасна українська політична думка, як вона виявляється майже двоє десятиріч у самвидавних публікаціях, зокрема в виступах Української гельсінкської групи та правозахисного руху взагалі, йде в одному річищі з політичним мисленням не тільки поляків, але й інших поневолених народів СРСР та його сателітів. Це помітне зокрема в останні роки, коли в діях українських правозахисників зораз більше покладається наголос на участь у русі

опору ширших кіл суспільності і на творення сурогатів організованої політичної сили.

Це великий крок вперед у порівнянні з індивідуальними протестними писаннями чи самвидавною літературою окремих авторів 1960-их і першої половини 1970-их років. Після тодішніх публіцистичних писань Івана Дзюби, В'ячеслава Чорновола, Святослава Караванського, Валентина Мороза, Левка Лук'яненка чи художньої самвидавної творчости Василя Симоненка, Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Ігоря та Ірини Калинців, Василя Стуса та ін. прийшов новий етап, нова стратегія і тактика руху опору. Це спроба перенести центр ваги з індивідуальних чи збірних протестів проти порушень людських чи національних прав у ширшу площину багатогранної боротьби за ці права. Це з одного боку. А з другого, це намагання залучити до цієї боротьби ширше коло людей, творити широку соціологічну базу для боротьби за права людини і нації. У суті справи це підготовка до народжування суспільного руху.

Коли в такому плані йдеться про оборону української мови і взагалі права української нації на існування, то ця тенденція чітко визначена в самвидавному документі з 1977 року «Позиції українських політичних в'язнів» за підписом Олекси Тихого та о. Василя Романюка. Там вони ставлять перед своїми земляками конкретні завдання і дають такі вказівки:

— Уживати тільки рідної мови на рідній землі і цим скріпити себе та свій народ.

— Не посилати дітей до дитячих садків і шкіл з російською мовою навчання, домагатися шкіл і дошкільних закладів з рідною мовою навчання або вчити дітей самим.

— Відмовлятися від навчання в школах та інших навчальних закладах з російською викладовою мовою, вимагати шкіл, технікумів, вузів з рідною мовою і вчитися самостійно, складаючи іспити екстерном.

— Розмовляти рідною мовою не тільки в родинному колі, але й на праці, на суспільній роботі, на вулиці. [...]

— Відмовлятися від роботи в установах, навчальних закладах, суспільних організаціях, де зневажають українську мову, традиції народу, права людини.

— Відмовлятися від служби в армії за межами України і від командирів, які не говорять українською мовою.

— Відмовлятися працювати (також і в сільському господарстві) понад встановлені законом 41 годину, в неділі й вихідні дні.

— Не виїжджати на роботи за межі України.

— Обстоювати своє право, право інших людей, свободу, честь, гідність; обстоювати суверенітет України.

— Виявляти й оголошувати кожне порушення закону, хто б його не вчинив.*

Немає сумніву, що в теперішніх обставинах це складні і далеко посунені вимоги. Але ще далі йдуть пропозиції, що їх знаходимо в самвидавному документі Українського патріотичного руху «Голос з України». (Оригінал цього документу зберігається в архіві Закордонного представництва Української гелісінкської групи). Там читаємо:

Репресії, які пережила Україна за останніх 10 років, залякали поміркованих, на боягузах поставили хрест, а окремих сміливців залишили на порожній сцені, яскраво освітленій кагебівськими прожекторами. В таких умовах є тільки один вихід — керуючися персональною відповідальністю кожного за долю всього народу, протиставити насильству влади позицію громадянської непокори. Хай це будуть акції невеликі, акції поодиноких груп. Проте, влада мусить знати: такого більше терпіти не хочемо... Нехай нашим першим кроком до самовизволення буде хоча б таке: відмова від участі в демонстраціях вірності режимові, від усіх програм партійного дресирування (лекції, збори та ін.), неучасть у виборах, вихід з примусових організацій (партії, комсомолу, профспілок, творчих організацій), відмова від суботників, недільників, які продовжують 41-годинний робочий тиждень, відмова від

* «Сучасність» 1978, ч. 6, ст. 79.

передплати партійної преси. Страшний молох режиму не такий уже й страшний, якщо йому протиставити позицію масового, хай і неорганізованого спротиву.*

А в статті «Інформаційного бюлетеня» Української гельсінкської групи ч. 2 за лютий 1980 року знаходимо таке визначення позицій правозахисного руху в СРСР взагалі та його безпосередніх завдань і можливостей:

Правозахисний рух став сьогодні фактором міжнародного значення — попри тимчасові втрати в межах країни. Ми вважаємо, що істотною перспективою цього руху було б створення громадських груп правозахисту — в кожному районі Союзу РСР, їх спільна координація і сконцентровані зусилля при збереженні демократичних засад, на яких цей рух існує досі. Тобто правозахисний рух міг би стати громадським коректором партійного абсолютизму, сталою формою народного волевияву на зразок тих рад, які існували на початку століття і досягли своєї функціональної зрілості в умовах температури переджовтневого 1917 року. Кожна область, кожен район повинен започаткувати цей правозахисний рух, аби тотальним утискам влади протиставити тотальну волю до забезпечення в країні правового клімату на рівні часу.**

Чи пропозиції оборони національної гідності й честі, які Тихий і Романюк ставлять своїм землякам, є реальні в сучасній дійсності на Україні, чи реальною є візія дій правозахисного руху, яку накреслюють перед читачем автори «Інформаційного бюлетеня» Української гельсінкської групи?

Відповідь на обидва питання не легка. Якщо йдеться про українську самооборону, то вона проходить в умовах серйозного скалічення української нації. Процес русифікації

* Документи Українського патріотичного руху 1980 р. Додаток до «Вісника репресій в Україні» 1980, випуск 7, ст. 7-8.

** «Свобода», 9 жовтня 1980.

України зайшов доволі далеко. Українську мову на ділі вигнали з публічного життя. Майже всі фахові журнали та публікації Академії Наук УРСР перевели на російську мову. Росте число мешканців УРСР, які заявляють, що російська мова є їхньою рідною: в 1959 р. 10,1 млн, в 1970 р. 13,2 млн, в 1979 р. 15,5 млн, а число тих жителів УРСР, які вважають, що їхньою рідною мовою є українська, росте без порівняння повільніше: 30,5 млн, 32,7 млн, 32,9 млн. Такі показники — це наслідок, з одного боку, русифікації українців та меншостей України, з другого, інвазії російських колоністів на Україну. В 1959 р. росіян було в УРСР 7,0 млн, в 1970 9,1 млн, в 1979 10,4 млн. Москва робить усе можливе, щоб зліквідувати пам'ятки культури українського народу, вбити його історичну пам'ять. Партія і уряд УРСР не користуються ніякою автономією в будь-якій галузі життя, а в справах народного господарства вони служать трансмісійним поясом для відправдування національного доходу України до бюджету СРСР, що діється коштом праці громадян України.

Але, власне, в відповіді на такі трагічні факти родиться опір народу. Інакше не можна було б уявити появи кількох десятків відомих теж на Заході українських дисидентів, появи і дій яких не можна мислити в відірванні від ширших кіл суспільства, без його активної підтримки. Тільки так можна пояснити пропозиції Тихого і Романюка, і тільки так слід сприймати з'ясування діячів Української гельсінкської групи про ролі й найближчі завдання та можливості правозахисного руху в СРСР. Можливості проведення в життя пропонованих ними акцій тепер не великі, і в такому плані не можна їх рівняти з акціями польських страйкарів, але їхня проєкція є тотожна, вони орієнтуються на ширші суспільні рухи, вони діють на тій самій хвилі національних, політичних і соціальних прагнень поневолених народів СРСР, що нарастають у протиставленні системі тоталітарної комуністичної диктатури та войовничого московського великодержавного шовінізму.

Вкінці, не слід забувати ще одного. Якби 20 років тому хтонебудь був висловив гіпотезу про можливість багатой

самвидавної літератури в СРСР, а вже поготів про організовані громадські групи типу гельсінкських, це звучало б як наївна фантазія або поганий жарт. Сьогодні ці явища сприймаються як самозрозумілі. Двадцять років тому ніхто не міг уявити легалізації вільних профспілок і страйків в Польщі. Ще десять років тому проти польських страйкарів режим посилав озброєні частини і розстрілював страйкарів. Хто сьогодні може передбачити, якими шляхами піде дальший розвиток внутрішнього становища в СРСР за найближчі десятиріччя? Це не значить, що слід надіятися на еволюцію комуністичної диктатури. Тоталітарні диктатури взагалі не еволюціонують до демократії. Вони можуть поступитися тут і там, але їхня природа залишається незмінна. Але це значить, що подібно, як за минулі десятиріччя, володарі імперії мусітимуть відступати під тиском широких кіл суспільства, зокрема в обличчі його зусиль творити власні структури як інструменти боротьби з тоталітарною диктатурою.

P.S. Після надрукування цієї статті, міжнародна преса повідомила, що уряд Західньої Німеччини дав азиль Борисові Голубенкові, представникові неофіційної професійної спілки «Єдність», що була створена у Вінниці та об'єднувала робітників місцевого підшипникового заводу. Профспілка намагалася здобути легальне визнання, вона вимагала політичних свобод і покращення соціальних умов, а також того, щоб відсоток робітників у керівництві заводу був вищий від числа партійних бюрократів. «Єдність» висунула гасло: «Влада в партії робітникам». «Єдність» постала в червні 1980 року і щойно впродовж наступних тижнів її члени дізналися про утворення в Польщі незалежної професійної спілки «Солідарність».

Невідомо, наскільки вінницькі робітники нав'язували до ініціативи Вільної профспілки робітників, що постала в 1977 році під керівництвом донбаського шахтаря Володимира Клебанова, або до звернення до робітників Українського

патріотичного руху з квітня 1980 року творити незалежні профспілки, або до робітничих демонстрацій у Дніпропетровському і Дніпродзержинському на початку 1970-их років, або до протестних акцій жителів м. Вишгорода Києво-Святошинського району в червні 1969 року, з приводу надуживань, що мали місце на Кременчукгесбудівництві. Проте певним є, що усі загальні події останнього десятиріччя ясно віддзеркалюють настрої, що панують у колах українського робітництва.

Зміст

М. П.: Передмова	5
I. ВИХІДНІ ПОЗИЦІЇ	19
Заснування Комітету оборони робітників	21
Звернення КОР	22
Хартія робітничих прав	27
II. СТРАЙКИ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ	35
Протокол порозуміння між Урядовою комісією і Міжзаводським страйковим комітетом 31 серпня 1980 у Гданській корабельні.	37
Протокол домовлень з Урядовою комісією в Щеціні щодо пропозицій і вимог Міжзаводського страйкового комітету.	47
Незалежна самоуправна професійна спілка Мазовії. Як заснувати Незалежну самоуправну професійну спілку?	52
Правні норми організації незалежних професійних спілок.	54
Статут Незалежної самоуправної професійної спілки «Солідарність»	56
Заява Крайової комісії порозуміння Незалежної самоуправної професійної спілки «Солідарність» від 29 вересня 1980	76
Перебіг одногодинного страйку-перестороги (3 жовтня 1980)	78
Заява Комісії порозуміння НСП «Солідарність» від 18 жовтня 1980	81

Заява Робітничого комітету металюргів Комбінату ім. Леніна від 18 жовтня 1980	82	<i>Адам Міхнік: Останній шанс.</i>	152
Заява Комісії порозуміння Незалежної самоуправної професійної спілки «Солідарність» від 1 листопада 1980	84	<i>Лешек Мочульський: Революція без революції (фрагменти).</i>	159
Заява Крайової комісії незалежної самоуправної профспілки «Солідарність» від 10 листопада 1980.	86	V. УКРАЇНСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ	179
Статут Незалежної самоуправної професійної спілки рільників	88	<i>Мирослав Прокоп: Страйки в Польщі й українські висновки.</i>	181
III. В ОБОРОНІ РОБІТНИКІВ	103		
Заклик 64	105		
Заява Польського Самостійницького Порозуміння ч. 46 від 21 серпня 1980	107		
Комюніке засідання Головної ради єпископів Польщі від 27 серпня 1980	111		
Заява Спілки польських письменників від 9 вересня 1980	114		
Ухвала Наукової ради Варшавського університету від 28 вересня 1980	118		
Пропозиція поставлена на засіданні Президії Польської Академії Наук 30 вересня 1980 року проф. д-ром Янушем Грошковським	122		
Проект програми діяльності Незалежного об'єднання студентів	124		
IV. ОЦІНКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	129		
Польща: вересень 1980. Заява Польського Самостійницького Порозуміння ч. 47	131		
<i>Яцек Куронь: Що ж далі?</i>	140		